تاریخ

دولسم ټولګی

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

تاریخ- دولسم ټولګی

پلورل او
وني چلن

Ketabton.com

۱۳۹۰ هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونكو د
روزنې او د ساينس د مركز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي كتابونو
د تأليف لوی رياست

تاريـخ

دولسم ټولگی

د چاپ كال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان:

- پوهنمل زلمی هوتک
- د سرمؤلف مرستیال شیر محمد رونقي
- مؤلف قدیم شیرزی بابکرخیل

مسلکي ایډیټ:

- سرمؤلف عبدالغیاث غوری

د ژبې ایډیټ:

- محمد قاسم هیله من

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف په لوی ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف کوچی

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
- دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستانی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او دیزاین:

- حمید الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملی سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هــر افــغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی يې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی — د بـــلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د تـــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي — پـــاميـريان، نورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هــم ايمـــاق، هم پشه يان
دا هيــواد به تل ځليږي — لـــکــه لمــر پر شنه اسمان
په سينــه کې د اسيـــا به — لـــکـــه زړه وي جـــاويدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. ښکاره ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

سرلیک .... مخ

لمړی څپرکی: د افغانستان بیا راژوندي کول ۱
د لمړی ځپرکي موخې ۲
لمړی لوست: د احمد شاه بابا واک ته تر رسیدو څخه وړاندې د افغانستان سیاسي او ټولنیز جاج ۳
دویم لوست: احمد شاه بابا او د مرکزي دولت ټینګښت ۷-۱۰
دریم لوست: د احمد شاه بابا پوځي سوقیات ۱۱-۱۶
څلورم لوست: د احمد شاه بابا ځایناستي، د تیمور شاه پاچاهي ۱۷
د زمانشاه پاچاهي (۱۷۹۳- ۱۸۰۱م) ۱۸-۱۹
د شاه محمود ابدالي پاچاهي(۱۸۰۱- ۱۸۰۴م) ۱۹-۲۰
پنځم لوست: دشاه شجاع لومړنۍ پاچاهي (۱۸۰٤- ۱۸۰۹م) ۲۱-۲۲
د شاه محمود دویم ځل پاچاهي(۱۸۰۹- ۱۸۱۸م) ۲۲-۲٤
شپږم لوست: دسیالیو او اختلافاتو منځ ته راتګ ۲۵-۲۸
اووم لوست: دواک لیږد او لاسوهني (۱۸۱۸- ۱۸۳٤م) ۲۹-۳۲
اتم لوست: شاه شجاع او ملي پاڅون ۳۳-۳۶
نهم لوست: د امیر دوست محمد خان دویمه پاچاهي ۳۷-٤۰
لسم لوست: د امیر شیرعلي خان لومړني سلطنت(۱۸٦۳- ۱۸٦٦م) ٤۱-٤۲
د امیر محمد افضل خان سلطنت (۱۸٦٦- ۱۸٦۷م) ٤۲-٤۳
د امیر محمد اعظم خان سلطنت(۱۸٦۷- ۱۸٦۸م) ٤۳-٤٤
یوو لسم لوست: د امیر شیر علي خان دویمه پاچاهي (۱۸٦۸- ۱۸۷۹م) ٤۵-٤۸
دوولسم لوست: د امیر محمد یعقوب خان سلطنت(مارچ- اکتوبر۱۸۷۹م) ٤۹-۵۲
دیار لسم لوست: د مرکزي دولت ټینګښت(۱۸۸۰- ۱۹۰۱م) ۵۳-۵۸
څوارلسم لوست: د معاهدو لاسلیک ۵۹-٦۰
پنځلسم لوست: د امیر حبیب الله خان سلطنت(۱۹۰۱-۱۹۱۹م) ٦۱-٦٤
شپاړسم لوست: د مشروطیت نهضتونه ٦۵-٦۸
د لومړي څپرکي ارزونه ٦۹-۷۰
دویم څپرکی: د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوریت د نظام تر پایه پورې (۱۹۱۹- ۱۹۷۸م) ۷۱
د دویم څپرکي موخې ۷۲
اوولسم لوست: د هیواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹- جنوري۱۹۲۹م) ۷۳-۷٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست: د هیواد د خپلواکۍ درېگونې جبهې ۷۷-۸۰
نولسم لوست: اصلاحات او ریفورم (۱۹۲۱- ۱۹۲۸م) ۸۱-۸۴
شلم لوست: د غازي شاه امان الله خان اروپايي سفر(۱۹۲۷م- ۱۳۰٦هجري شمسي) ۸۵-۸۸
یو ویشتم لوست: د اصلاحاتو پر وړاندې غبرګون ۸۹-۹۲
دوه ویشتم لوست: د بحران پای او د قدرت ټینګښت (۱۹۲۹م- ۱۳۰۸هجري شمسي) ۹۳-۹٦
در ویشتم لوست: د اصولنامې ترتیب او تدوین ۹۷-۱۰۰
څلور ویشتم لوست: د محمد ظاهر شاه سلطنت او دویمه نړیواله جګړه ۱۰۱-۱۰٤
پنځه ویشتم لوست: لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵٦م- ۱۳۳۵هجري شمسي) ۱۰۵-۱۰٦
شپږ ویشتم لوست: د دیموکراسۍ لسیزه (۱۳٤۲- ۱۳۵۲هجري شمسي) ۱۰۷-۱۱۰
اوه ویشتم لوست: په جمهوریت باندې د سلطنتي رژیم د بدلیدو لاملونه ۱۱۱-۱۱۲
اته ویشتم لوست: د(۱۳۵۲لمریز کال) د چنګاښ د ۲٦ مې کودتاه ۱۱۳-۱۱۵
د دویم څپرکي ارزونه ۱۱٦
دریم څپرکی: د افغانستان ګاونډي هیوادونه ۱۱۷
د دریم څپرکي موخې ۱۱۸
نه ویشتم لوست: دپاکستان اسلامي جمهوریت ۱۱۹-۱۲۲
دیرشم لوست: د ایران اسلامي جمهوریت ۱۲۳-۱۲٦
یو دیرشم لوست: د چین د خلکو جمهوریت ۱۲۷-۱۳۰
دوه دریشم لوست: تاجکستان ۱۳۱-۱۳٤
درې دیرشم لوست: ازبکستان ۱۳۵-۱۳۸
څلور دیرشم لوست: ترکمنستان ۱۳۹-۱٤۳
د دریم څپرکي ارزونه: ۱٤٤
څلورم څپرکی: په شلمه پیړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې ۱٤۵
د څلورم څپرکي موخې ۱٤٦
پنځه دیرشم لوست: لومړۍ نړیواله جګړه او دهغې لاملونه ۱٤۷-۱۵۲
شپږ دیرشم لوست: دویمه نړیواله جګړه ۱۵۳-۱۵٦
اووه دیرشم لوست: پر هند و چین باندې د جاپان یرغل ۱۵۷-۱٦۰
اته دیرشم لوست: د ملګرو ملتونو جوړېدنه ۱٦۱-۱٦۲
نهه دریشم لوست: په یوه صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون ۱٦۳-۱٦٦
څلویښتم لوست: د شوروي اتحاد له منځه تلل ۱٦۷-۱۷۰
یو څلویښتم لوست: د آلمان فدرالي جمهوریت ۱۷۱-۱۷٤
دوه څلویښتم لوست: د فرانسې جمهوریت ۱۷۵-۱۷۸
درې څلویښتم لوست: د انګلستان شاهي دولت .... ۱۷۹ -۱۸۲
د څلورم څپرکي ارزونه ۱۸۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د افغانستان بیا را ژوندی کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

۱- د احمد شاه بابا واک ته د رسیدو څخه وړاندې د اقتصادي، سیاسي او ټولنیز حالت سره پیژندګلوي.

۲- د افغانستان بیاروغاونې سره پیژندګلوي.

۳- د احمد شاه بابا د شخصیت او د هغه د پوځي سوقیاتو په اړه معلومات لاس ته راوړل.

٤- د احمد شاه بابا د ځای ناستو او د هغوی د واکمنیو سره پیژندګلوي.

٥- د انګلیسانو د پالیسی په اړه معلومات او د هغوی پیژندګلوي.

٦- د خپل مینځي شخړو په اړه معلومات تر لاسه کول.

۷- د مشروطیت د خوځښت سره پیژندګلوي.

۸- د تاریخي نقشو د رسم کولو مهارت.

۹- په نقشو پوهیدل او د هغو پر مخ د پام وړ ځایونه ښودل.

۱۰- د سیاسي او کلتوري وضعیت تحلیل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان سیاسي، اقتصادي او ټولنیز جاج

بایزید روشان

په دې لوست کې به سیاسي، ټولنیز، اقتصادي، خپلواکي غوښتونکي خوځښتونه او د هغوی ونډه د خلکو په ویښونه کې د افغانستان د بیا رغاونی څخه مخکې معلومات درکړل شي.

د شپاړسمي پېړۍ په پیل کې د افغانستان په ننه او ګاونډیو هېوادونو کې سیاسي ناوړه پېښې رامنځ ته شوې، چې دغه ګډوډۍ د افغانستان په زیان تمامې شوې. د سلطان حسین بایقرا د مرګ ورسته په (۱۵۰۵ز) کې افغانانو خپل مرکزي دولت له لاسه ورکړ او تجزیه غوښتونکو په هر ګوډ کې پاڅونونه پیل او یو له بله سره په جګړو اخته شول. په (۱۵۰۱ز) کال شیباني دولت په ماورالنهر کې جوړ شو. په (۱۵۰۲ز) کال کې په ایران کې صفوي دولت او په هند کې مغولي دولتونه منځ ته راغلل، درې واړو نوي دولتونو د افغانستان په ختیځ، لوېدیځ او شمال کې په یرغلونو پیل وکړ او افغانستان تجزیه شو. مرکزي دولت له منځه لاړ او پوځي سوقیاتو افغانستان د جګړو په ډګر بدل کړ. یرغلګرو دولتونو د ډېرو ځمکو د نیولو لپاره تل یو پر بل یرغلونه کول. د هغوي د حملو له کبله زموږ لوی او ودان ښارونه په کنډوالو بدل شول، اشغالګرو به ډول ډول ظلمونه کول، ورځ په ورځ د خلکو کرکه له هغوی څخه ډېرېدله او خلکو به پټه د خپلواکۍ لپاره د استعمار پر ضد مبارزه پیل کړه. د لومړي ځل لپاره صفویان د هرات، اندخوی، کندهار او بلوچستان ولایتونو له پاڅونونو سره مخامخ شول او افغانانو ډېر مقاومت وکړ. جګړې دومره کلکې وې، چې کندهار څو ځله د صفویانو لاسونو ته لوېده او بېرته به افغاني مبارزینو نیوه. صفویانو ددې پاڅونونو د غلي کولو لپاره له ډله ییزې وژنې او د شتمنیو له لوټولو څخه کار اخیسته، خو د مبارزینو پاڅونونه په ټوله مانا غلي نه شول او کله چې به د خپلواکۍ د مبارزینو خوځښت په یوه ځای کې په غلي شو، نو په بل ځای کې به یې بیا په مبارزه پیل وکړ، ډېر ژر په ختیځو ولایتونو کې د خپلواکي خوځښت

منځ ته راغی، چې د افغانانو مختلفو قبیلو په هغه کې ګډون درلود.

د روښانیانو خوځښت: ددې خوځښت لارښود بایزید انصاري، چې په روښان پیر مشهور او د شیخ عبدالله انصاري زوی و چې د وزیرستان په (کاڼي ګرم) کې زیږېدلی دی. روښان پیر د مغل د حکومت او د هغو خانانو د ظلم او استبداد پر ضد چې له مغولي دولت سره یې مرسته کوله، خلک مبارزې ته رابلل، روښان پیر یو متصوف او د طریقت خاوند و. لومړی یې د توچي په دره کې په تبلیغ پیل وکړ او وروسته یې تیرا خپل مرکز وټاکه. مغولي حاکمانو د هغه پر ضد اخوند درویزه ننګرهاری تحریک کړ او اخوند د رویزه د هغه تعلیمات د اسلام د مبین دین پر ضد وبلل او هغه یې د (پیر تاریک) په نامه یاد کړ. په پای کې روښان پیر له مغلو سره په یوه جګړه کې ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته یې زوی جلا الدین رهبري پر غاړه واخیسته په (۱۶۰۰) میلادي کې یې له مغلو سره ډېرې جګړې وکړې.

په ختیځ کې له خیبر څخه تر تیرا او په سهیل کې یې کابل او غزني ونیو. جلال الدین هم په جګړه کې ووژل شو. د جلال الدین تر مرګ وروسته د روښان پیر لمسی (احداد) د رهبرۍ مقام ته ورسیده او نوموړی د تیرا د سیمې په یوه جګړه کې ووژل شو. وروسته (عبدالقادر) د مشرۍ لپاره و ټاکل شو.

(بي بي علايي) د خپل زوی عبدالقادر سره مرسته کوله او ډېر ژر یې پېښور ونیو، خو ډېر وخت لا نه و تېر شوی، چې د قبایلو ترمنځ بې اتفاقي پیدا شوه. په (۱۶۳۶) میلادي کال کې مغلو عبدالقادر او د هغه مور ونیوله او هندوستان ته یې تبعید کړل او د روښان ملي خوځښت د مغلو او د سیمه ییزو حاکمانو د دسیسو له امله وځکول شو.

د خوشحال خان خټک تر مشرۍ لاندې خوځښت:

د ۱۶ ز پېړۍ په نیمایي کې د خټکو قبیله په تدریجي توګه د واک خاوند شوه او په سهیل کې یې د نورو قبایلو ترمنځ مهم ځای تر لاسه کړ. په (۱۵۸۰) میلادي کال کې جلا ل الدین محمد اکبر له اټک څخه تر پېښوره د سوداګریزي لارې د امنیت چارې د خټکو قبیلې ته وسپارلې او په بدل کې یې ورته له کاروانونو څخه د مالیې اخیستلو امتیاز ورکړ، همدغه امتیاز د خټکو او یوسفزو ترمنځ اختلاف رامنځ ته کړ. د شاه جهان د حکومت په وخت کې د خټکو د قوم مشري خوشحال خان ته ورکړل شوه، خوشال خان د توري او سیاست خاوند او هم غښتلي شاعر و. خوشحال خان له مغولي پاچاهانو سره په لومړیو کې ښې اړیکې درلودې، خو وروسته یې اړیکې د مغولو له دربار سره خرابې شوې، اورنګزیب خوشحال خان ونیو او بندي یې کړ، څلور کاله وروسته له زندان څخه خوشې شو او بیرته یې د خوځښت مشري په غاړه واخستله، په ۱۶۷۸ - ۱۶۷۰ز کال کې ٤٠ زره مغولي پوځیان له افغانانو سره د تاترې په جګړه کې ووژل شول تر دې ماتې وروسته

خوشحال خان خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغولي حکمرانانو د خوشحال خان يو زوی هند ته تبعيد او وروسته مړ شو او تر دې دردوونکې پېښې وروسته خوشحال خان هم په اته اويا کلنۍ کې مړ او د ده له وصيت سره سم د خټکو په غرونو کې د دښمن له سيوري څخه لرې خاورته وسپارل شو.

د ميرويس نيکه پاځون:

ميرويس نيکه

په ۱۶ مه زېږديزې پېړۍ کې د بهرنيانو د يرغلوو په پايله کې افغانستان تجزيه شو، لوېديزې او سهيلي برخې د ايران صفويانو، ختيځې برخې د هند مغولو او شمالي برخې د ماوراالنهر شيبانيانو ونيولې، د مرکزي حکومت نشتوالي او د پرديو تسلط د ټولنې د اقتصادي ټيټوالي او نا انډوليو سبب شو، چې په خلکو کې يې کرکه او د خپلواکۍ سره مينه پياوړې کړه، تر څو چې په (۱۷۰۹) زېږديز کال کې يې د ميرويس نيکه په مشرۍ خلکو په خپل پاڅون سره د صفويانو واکمنی او د کندهار د والي ګرګين ظلمونو ته د پای ټکې کېښود او په کندهار کې يې خپلواک دولت جوړ کړ، خو دغه دولت له ۳۰ کلونو څخه ډېر دوام ونه کړ، تر څو چې په اتلسمه زېږديز پېړۍ کې يو ملي دولت د افغانستان په نامه د لوی احمدشاه بابا په مشرۍ جوړ شو.

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان ټولنيز جاج

تر دوه نيمو پېړيو پورې د افغانستان تجزيې او وېش نه يوازې دا چې په افغانستان کې د ودې اوپرمختګ بهير ځنډمن کړ، بلکې د مادي او معنوي تنزل او انحطاط دوره يې په هېواد کې منځ ته راوړه. او هيواد له رکود سره مخامخ شو. د افغانستان تجزيه داسې يو لوی آفت و چې په تدريجي توګه يې هويت، وحدت او ملي خپلواکي له منځه وړله، په دې موده کې افغانستان مرکزي دولت او ملي خپلواکي او هم په کرنه او سوداګرۍ کې نسبتاً ښه اقتصاد له لاسه ورکړ. د هرات مکتب چې د تيموريانو په وخت کې يې په ادب، کلتور او د علومو په پراختيا کې ښه رول درلود، له منځه تللې و. مدرسې او روزنيز مرکزونه وتړل شول، نو ځکه د استادانو او پوهانو لپاره کوم هڅوونکی مرکز نه و، له دوی څخه ډېر شمير نورو هېوادونو او په ځانګړې توګه هند ته ولاړل.

د احمدشاه بابا قدرت ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان اقتصادي حالت:

مخکې له دې څخه چې افغانستان د صفويانو، شيبانيانو او د هند د مغولو تر حملو لاندې راشي، د افغانستان اقتصادي حالت په ټول هېواد کې نسبتاً ښه و، که څه هم خلکو ساده او بدوي ژوند درلود. کرنې، مالدارۍ او صنايع درې واړه د افغانستان د اقتصاد مهمې برخې وې. د افغانستان خاوره او اقليم د نباتاتو د کر لپاره مناسبه وه. يو شمېر بزګرانو خپله ځمکه لرله خو ډېرو له ځمکه لرونکو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه په اجاره او بزګرۍ اخیسته. د بندونو او ویالو په برخه کې ډېره پاملرنه کېدله، دولتونو د کرنې د پراختیا په برخه کې ځانګړې پاملرنه لرله، ځکه چې د دولت د عایداتو مهمه برخه د بزګرۍ له مالیاتو څخه جوړېدله.

مالداري: د مالدارۍ په برخه کې هم ډېره پاملرنه کېده او ډېرو خلکو په مالدارۍ پورې تړاو درلود او د ځارویو ډولونه د خلکو په وسیله تربیه او تکثیرېدل، د ځارویو محصولاتو د ملي اقتصاد مهمه برخه جوړوله.

صنایع: د صنایعو په برخه کې دولت تل صنعت کاران تشویقول، د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې، مسو او سربو غیر فني استخراج کېده او صنایعو یوه اندازه پرمختګ کړی و.

سوداګري: یو شمېر ځانګړو ولایاتو سوداګریز اهمیت درلود. مواصلاتي لارو سیمې یو له بله سره نښلولې او سوداګریز توکي د پېرودلو او پلورلو لپاره انتقالېدل. د هندوستان، چین، ایران او ماوراالنهر سره واردات او صادرات تر سره کېدل. یو وخت کندهار او هرات د افغانستان له غوره سوداګریزو مرکزونو څخه ګڼل کېدل. د (۱٦مې)زیږدیزې پېړۍ په لومړیو کې هر کال ۳۰ زره بار اوښان له کندهاره تېرېدل او ګمرکي عواید یې دولت ته ورکول کېدل. د کندهار سوداګریز ارزښت له ستراتېژیک اهمیت څخه لږ نه و.

یو وخت کندهار د هند د دروازې په نامه یادېده ، په خواشینۍ سره د افغانستان تر تجزیې او نیولو وروسته اقتصادي حالات کړکیچن شول. د خلکو ستونزې ورځ په ورځ ډېرېدلې.

د پوځیانو د لښکر ایستنې لګښتونه او ملاماتونکې مالیې چې د هغوی له خوا وضع شوې وې خلکو یې د ورکړې توان نه درلود. دغې وضعې تر اتلسمې میلادي پېړۍ د احمد شاه بابا د مرکزي دولت د جوړېدو تر مهاله دوام درلود.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د احمد شاه بابا واک ته رسیدو د مخه پر ټولنیز حالت او دویمه ډله دې پر سیاسي حالت یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د پیر روښان د خوځښت موخې کومې وې؟
۲. د پیر روښان تر وژلو وروسته د روښاني خوځښت مشري چا کوله؟
۳. خوشحال خان خټک چا زنداني کړ؟
٤. د میرویس خان هوتک پاخون په کوم کال کې بریالی شو او کومې پایلې درلودې؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا واک ته تر رسیدو څخه وړاندې د افغانستان د اقتصادي حالت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه بابا او د مرکزي دولت ټینګښت

احمد شاه بابا

د احمد شاه بابا واک ته د رسیدو خرنګوالی، د هغه اداري نظام او مهمي کړنې په دې لوست کې تر بحث لاندې نیول شوې دي.

کله چې ابدالي احمدخان د یو مرکزي دولت د ټینګښت لپاره هڅه کوله افغانستان په لاندې وضعیت کې پروت و. د پردیو قواو په وسیله د افغانستان نیول او تجزیه، د مرکزي حکومت نشتوالی، د اقتصاد رکود، ناوړه ټولنیز حالت او په ګاونډیو دولتونو کې سیاسي بدلونونو په افغانستان کې د یوه مرکزي دولت د جوړولو لپاره لار هواره کړې وه، د نادر افشار تر وژلو وروسته د هغه په لوی پوځ کې ګډوډي پیدا شوه. د یادونې وړده چې د نادر افشار د پوځ یوه برخه له افغانانو جوړه وه. د هغوی شمېر ٤ زره غلجیانو، ۱۲ زره ابدالیانو او ازبکو ته رسېده چې د عمومي قوماندان نورمحمد خان غلجي او احمدخان په ورڅندیز افغاني قطعات کندهار ته راستانه شول. وروسته نورمحمد خان د غلجیو ، ازبکو، ابدالیو او هزاره ګانو له مشرانو څخه د یوې قومي لویې جرګې د جوړولو غوښتنه وکړه، تر څو د جرګې له غړیو څخه یو کس د مشر یا پاچا په توګه وټاکي او د افغانستان د چارو د اداري لپاره یو حکومت جوړ کړي، چې د داسې جرګې جوړولو ته د قومونو ټولو مشرانو غاړه کېښوده.

د شیر سرخ د مزار جرګه دکندهار د نادر آباد په نظامي کلا کې جوړه شوه او نهه ورځې یې دوام

وکړ. د جرګې غړي وروستۍ پرېکړې ته نه رسېدل، ځکه چې هر مقتدر خان سلطنت غوښت او یوازې هغه څوک چې غلی و، ابدالی احمدخان و او دا ځکه چې احمدخان د ابدالي قبیلې څخه و او د شمېر په لحاظ له نورو څخه کم وو. په پای کې په نهمه ورځ د جرګې غړیو داسې پرېکړه وکړه، چې د جرګې غړي دې یو څوک دحکم په توګه معرفي کړي، تر څو یو تن د مشر یا پاچا په توګه وټاکي. یاد شوی کس یو روحاني سړی و، چې په یوې قبیلې پورې یې تړاو نه درلود او حتی د کندهار اوسېدونکی هم نه و. دا هماغه کابلی صابر شاه د نامتو صوفي (لایخوار) زوی و، چې د کندهار ټولو خلکو پر هغه باور او هغه ته یې ارادت درلود. دغه صوفي سیاستوال له خپله ځایه پاڅېد، ابدالی احمدخان یې معرفي کړ او د غنمو څو وږي یې د شاهي تاج پر ځای د هغه په پګړۍ کې وټومبل. لویو خانانو له ناچارۍ احمد خان ته بیعت وکړ او هغه یې د افغانستان د پاچا په توګه قبول کړ.

احمد خان د زمان خان ابدالي زوی او د دولت خان سدوزي لمسی و مور یې د عبدالغني خان الکوزي خور وه، چې د نادر افشار په وخت کې د کندهار پخواني والی و. ابدالي احمد خان په ۱۷۲۲ زېږدیز کال په هرات کې وزېږېد، که څه هم د هغه د زېږېدو د ځای په برخه کې اختلاف شته او هغه داسې چې یو شمېر تاریخپوهانو د هغه د زېږېدو ځای هرات او یو شمېر یې ملتان ګڼي، ځکه له ډېرو وختونو راهیسې په ملتان کې یو کور دی، چې سدوزیان یې هغه د احمد خان د زېږېدو ځای ګڼي.

احمد خان ابدالی د ځوانۍ پر وخت د نادر افشار په پوځ کې داخل شو. ډېر ژر نادر افشار ته د هغه پوهه او وړتیا معلومه شوه او هغه یې د افغاني او ازبکي قطعاتو مشر وټاکه. د نادر افشار تر وژلو وروسته د ایران وضع ګډه وډه شوه. په شمال کې د جنیدي دولت مخ په زوا ل شو او په هند کې د مرهټه دولت د "سواجي" په مشرۍ منځ ته راغی، چې د اورنګزیب تر مرګ وروسته د هند بابري دولت ددې توان نه درلود، چې د افغانستان په کورنیو چارو کې مداخله وکړي، یاد شوي بدلونونه ددې سبب شول، چې احمد شاه بابا ډاډمن او خاطر جمع کړي او ویې کړای شول چې له دغو حالتونو څخه د دولت په جوړولو او د افغانستان له لاسه تللو سیمو د لاس ته راوړلو په برخه کې ډېره ګټه پورته کړي. احمد شاه بابا په دې پوهېده چې د خپلو ګټو د خوندېتوب لپاره د لویو ملاکینو او قبایلي رئیسانو شتون د یوه با ثباته دولت د ټینګښت لپاره بنایي هغه ته ستونزې جوړې کړي، ددې لپاره چې پر دغو ستونزو بریالي شي، هغوي یې په دولتي او پوځي چارو کې داخل او په جرګو کې یې غړېتوب ورکړ، د هغوي نظرونو ته یې ارزښت ورکړ او په سفرونو کې یې هم مصروف کړل. وروسته له هغه چې احمد شاه بابا سلطنت ته ورسېد لاندې ټکي یې د یوه ټینګ نظام د جوړولو لپاره د مهمو موخو په توګه وټاکل. لومړنۍ موخه یې د یوه مرکزي حکومت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا د وخت يوه ودانۍ

جوړولو لپاره د ملي وحدت رامنځ ته کول و. دويمه يې دا وه، د افغانستان طبيعي سرحدونه چې د آمو له سيند څخه د سند تر سينده پورې وو، تامين کړي او درېيمه موخه يې دګاونډيو هېوادونو پر وړاندې د دفاع ټاکل و. ددې لپاره چې داخلي اختلافات له منځه يوسي او په دولتي چارو کې له خلکو مشوره واخلي، د لومړي ځل لپاره يې يوه دايمي جرګه جوړه کړه، چې د شير سرخ د مزار د جرګې ځينې غړي يې په کې هم شامل کړل.

د يوې ښې ادارې د لرلو لپاره يې لومړی اداري او پوځي تشکيلات رامنځ ته کړل او ياد شوي تشکيلات يې د ميرويس نيکه د تشکيلاتو اقتباس و، چې غوښتل يې د هغه ناتمامه طرح بشپړه کړي.

احمد شاه بابا دټولو اداري، قضايي او نظامي تشکيلاتو په سر کې د قاطع نظر واک درلود. په دې مانا چې پخپله پاچا د ټولو چارو اداره په لاس کې درلوده او په مرکز او ولايتونو کې يې هم اداري او پوځي تشکيلات جوړ کړل. که څه هم احمد شاه بابا د خپل ۲۶ کلن سلطنت په موده کې د مرکزي حکومت د ټينګښت، اداري اصلاحاتو، او همدارنګه پوځي سفرونو د هيواد په د ننه او بهر کې دومره مصروف کړی و، چې ويې نه شو کړای چې د اقتصاد د پرمختيا، ښوونې او روزنې او کلتور په برخه کې ځانګړې پاملرنه وکړي، خو له دې سره سره د هغه د سلطنت په وخت کې ځينې کارونه لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار او تاشقرغان د ښارونو جوړونه او د ده خپله مقبره په کندهار کې د مبارکي خرقې په خوا کې، چې د هغه وخت د معمارۍ د سبک استازېتوب کوي، تر سره شول. احمد شاه بابا له عرفان او ثقافت سره ډېره مینه درلوده چې یو شمېر کتابونه د هغه د سلطنت پر وخت ولیکل شول، چې کولای شو، د کتابونو او لیکوالو نومونه یې یاد کړو: تاریخ احمد شاهي په دوه ټوکه کې ، د هغه د دربار د منشي محمود الحسیني په وسیله، "تواریخ حافظ رحمت خاني" د میر محمد فاضل په وسیله طبي کتاب "بحر الفواید" چې قاضي دل محمد افغان لیکلي او "خلاصة الانساب" د پښتنو د نسب په برخه کې چې حافظ رحمت خان بړېخ لیکلي او همدارنګه لومړنی موزیم د "بیت الاشرف" په نامه په کندهار کې جوړ شو. احمد شاه بابا په کندهار، هرات او پېښور کې لویې مدرسې جوړې کړې، چې تر ټولو مشهوره یې د "کندهار زړه جامع مدرسه" وه او همدا شان د احمد شاه بابا دیوان ددې استازېتوب کوي، چې هغه له عرفان او تصوف سره مینه درلوده.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې قدرت ته د رسېدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې د مرکزي حکومت پر ټینګښت یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. احمدشاه بابا په کومه جرګه کې د مشر په توګه وټاکل شو؟
۲. احمدشاه بابا د دندو په سرته رسولو کې کوم اصل په پام کې نیوه؟
۳. د احمدشاه بابا د معمارۍ دیو څو بیلګو نومونه واخلئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د فرهنګي وضعیت په اړه له فرهنګي شخصیتونو او خپلو ښوونکو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

د احمد شاه بابا پوځي سوقيات

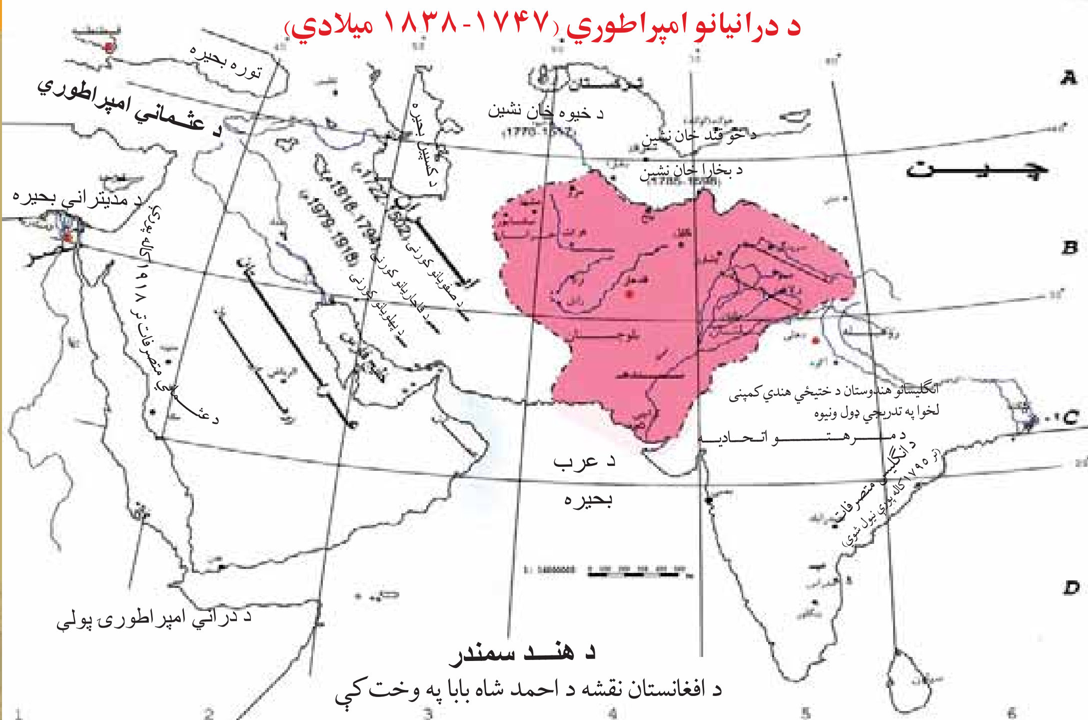

د افغانستان نقشه د احمد شاه بابا په وخت کې

په دې لوست کې به د احمد شاه بابا د واکمنۍ په وخت کې د هغه د پوځي سوقیاتو او د هغو د پایلو او لاسته راوړنو سره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

احمد شاه بابا کله چې واک ته ورسېد، له هغه څخه وړاندې افغانستان د پردیو قواو په وسیله تجزیه او نیول شوی و. ځکه نو احمد شاه بابا د پخوانیو له لاسه تللو سیمو د لاسته راوړلو او د طبعي سرحدونو د ټاکلو لپاره یو لړ سفرونه او پوځي سوقیات پیل کړل، چې په دې لوست کې به په لنډه توګه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی سفر (۱۷۴۷ - ۱۷۴۸ میلادي)

سپاه سالار خان جهان خان د غزني، کابل، جلال آباد له لارې د سند تر سواحلو پورې ورسېد. ناصر خان د کابل او پېښور والي چې لا په قدرت کې و، غوښتل یې چې د ایماقو او هزاره قواوو په مرسته له افغاني قواوو سره وجنګیږي، خو ایماق او هزاره قواوو دا کار ونه کړ. احمد شاه بابا هم د ختیځ په لور حرکت وکړ او د لارې په اوږدو کې د خلکو له هر کلي سره مخامخ شو. د پنجاب والي له احمد شاه بابا سره په جګړه کې مقاومت ونه کړای شو او لاهور ته وتښتېد. احمد شاه بابا لاهور ونیو، د هند

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهنشاه د افغانانو د پر مختتک څخه په ویره کې ولویده او مغولي احمدشاه خپل ولیعهد، صدر اعظم قمرالدین د ډیرو قواو سره د مقابلې لپاره ولېږه او افغاني قواوې د هندي توپخانې تر اور لاندې راغلې، چې ډېر تلفات یې افغانانو ته واړول. احمد شاه بابا مجبور شو چې پنجاب «مېرمنو» او ملتان زاهد خان ته وسپاري او پخپله د هغه شورش د غلي کولو لپاره چې د هغه د وراره لقمان خان ابدالي په وسیله رامنځ ته شوی و، کندهار ته ستون شو.

دویم سفر:

د ۱۷٤۹م کال په لومړیو کې احمد شاه بابا هرات ته سفر وکړ. درې کسه نادري حاکمان احمد شاه بابا ته تسلیم نه شول او د هغوی له ډلې څخه درویش خان هزاره خپله پلوي له احمدشاه بابا څخه اعلان کړه او هرات د احمد شاه بابا په وسیله ونیول شو. احمد شاه بابا درویش خان د هرات والي وټاکه. احمد شاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان ته حکم وکړ چې شمالي سیمو ته سفر وکړي، د جنیدي د حکومت تر انحطاط وروسته مرو، فاریاب، جوزجان، بلخ، خلم، بدخشان او تخارستان خپلواکه شوي وو او شاه ولی خان یادې شوې سیمې یو په بل پسې ونیولې. او له مرکزي حکومت سره یې یو ځای کړې.

درییم سفر:

د ۱۷۵۰ میلادي کال په پسرلي کې «عباس قلي بیات» په نیشاپور کې بغاوت وکړ او احمدشاه بابا نېشاپور ته مخه وکړه. عباس قلی بیات د احمدشاه بابا له پوځ سره په جګړه کې ماتې وخوړه او بندي شو. وروسته احمد شاه بابا هغه وبانښه او د دویم ځل لپاره یې د نېشاپور حاکم وټاکه، کله چې احمد شاه بابا هرات ته ورسېد، خبر شو چې میر علم خزیمه پر مشهد یرغل کړې ده «ړوند شاهرخ» د نادر افشار کړوسی چې احمد شاه بابا د مشهد والي ټاکلي و، د میر علم خزیمه په وسیله بې واکه شوې و. احمدشاه بابا مشهد ته ولاړ، میر علم ته یې ماتې ورکړه او د شاهرخ امنیت یې بیا تامین کړ.

څلورم سفر:

په (۱۷۵۱) میلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو چې مخکې د مالیاتو په ورکړه ژمن شوی و، انکار وکړه او احمد شاه بابا خپل استازی هغه ته واستاوه، خو د پنجاب والي د مالیې له ورکړې څخه ډډه وکړه، احمد شاه بابا ختیځ ته سفر وکړ، د پنجاب والي مېرمنو سپاه سالار «ګورامل» د احمد شاه بابا سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې د مقابلې لپاره ولېږه. جګړه چې د «شاه درې» په سیمه کې پیښه شوه، ګورامل په کې ووژل شو او لښکر یې ماتې وخوړه. مېرمنو له احمدشاه بابا څخه ښښنه وغوښته او احمد شاه بابا هغه وبښه او بیا یې مېرمنو د پنجاب والي وټاکه. مېرمنو ژمنه وکړه، چې د پنجاب او ملتان ولایتونه به د افغانستان یوه برخه وي. وروسته احمد شاه بابا یاد شوی ژمنلیک د خپل استازي په وسیله د مهر او تأیید لپاره د ډهلي دربار ته واستاوه او په دې ترتیب پنجاب، ملتان او سند په افغانستان پورې وتړل شول. د ۱۷۵۱ میلادي کال په پای کې احمد شاه بابا یو لښکر د خواجه عبدالله په مشرۍ د «اټک او حسن ابدال» له لارې د کشمیر د یو ځای کولو لپاره هغې سیمې ته واستاوه، تر څو د کشمیر خواجه خپل مناسبات د هند له دولت څخه پرې او خپل یو ځایوالي له افغانستان سره اعلان کړي.

د ختیځ سفر ۱۷۵۶ - ۱۷۵۷ زېږدیز:

په (۱۷۵۳) میلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو مړ شو. احمد شاه بابا پنجاب ته سفر وکړ، د مېرمنو نابالغه زوی محمد امین یې د والي په توګه وټاکه. د محمد امین مور (بېګم مغلاني) د زوی پر ځای ولایتي چارې پرمخ وړلې. په همدې وخت کې د ډهلي دربار د هند د صدراعظم (عماد الملک غازي الدین) د لاس اله شوی و او غازي الدین د هند پاچا احمد شاه د محمد شاه زوی لرې او پر ځای یې دویم عالمګیر د ډهلي پر تخت کېناوه. بېګم مغلاني یې بندي کړه او د پنجاب ولایت یې ادینه بېګ ته وسپاره. عالمګیر (نجیب الدوله) د سهارنپور د والي په مشرۍ لښکر د احمدشاه د مقابلې لپاره واستاوه، خو نجیب الدوله پرته له جګړې له احمد شاه بابا سره یو ځای او عالمګیر اړ شو، چې له ډهلي سره نږدې له احمد شاه بابا څخه هرکلی وکړي. احمدشاه بابا د اړیکو د ساتنې لپاره د عالمګیر وریره شهزاده تیمور ته په نکاح کړه او وروسته هېواد ته ستون شو.

په سهیل کې شپږم سفر:

کله چې احمد شابابا له هند څخه افغانستان ته راغی، افغاني سردارانو د ابدالي دولت د غرور او قدرت په مټ د پنجاب پر بزګرانو درنې مالیې کېښودې، چې په دغه کار سره پاڅونونه رامنځ ته شول او ډېر ژر سیکانو ددې شورشونو مشري په غاړه واخیسته. په امرتسر کې یې په تشکیلاتو پیل وکړ، چې په پای کې د افغانانو او سیکانو ترمنځ جګړه رامنځ ته شوه.

د هند سپاه سالار نجیب الله یوسف زی وتښتېد، جټانو او راجپوتانو له مرهټه و سره اتحاد وکړ. غازي الدین د هند پخواني صدراعظم په پنجاب کې سیکان د افغانانو پر ضد تحریک کړل، ادینه بېګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیکانو په اتفاق په (جلندر) کې ډېر افغانان ووژل. د ۱۷۵۸ م کال د اپریل په میاشت کې افغاني قواوې له منځه لاړې او عبدالصمد یې بندي کړ. شهزاده تیمور او سپاه سالار سردار جهان خان مقاومت ونه شو کړای، تر اټک پورې شاتګ یې وکړ. پاڅون کوونکو پرته د (اودی) د ټول هند حکمراني یې ترلاسه کړه. احمد شاه بابا په بېړنۍ توګه د هند قضیه راتلونکي ته پرېښوده. ځکه چې پخپله د بلوچستان په نا آرامیو کې مصروف و. د شاه ولي خان په مشرۍ یې پوځ بلوچستان ته ولېږه او وروسته له جګړې د شورشیانو مشر نصیر خان بلوچ ماتې وخوړه او د سولې غوښتنه یې وکړه، چې احمدشاه بابا ومانه او بلوچستان د پخوا په څېر د افغانستان یوه برخه شوه. احمدشاه بابا د نورالدین په مشرۍ لښکر پنجاب ته ولېږه او پخپله کندهار ته راغی، تر څو سیکانو او مرهټه و سره د حساب لپاره خپلې قواوې راټولې کړې.

اووم سفر- د پاني پت جګړه ۱۷۶۰- ۱۷۶۱ زیږدیز:

په ختیز کې د احمدشاه بابا دا سفر د ډېر اهمیت وړ دی، ځکه په ۱۷۵۸ میلادي کال کې په هند کې ډېرې مهمې پېښې رامنځ ته شوې. لومړی د پنجاب سیکانو پاڅون وکړ. ور پسې مرهټیان د هند مرکزي او شمالي برخو ته داخل شول او دربیم دا چې اسلامي حکومت چې مسلمانانو جوړ کړی و، له منځه لاړ. په هغه وخت کې چې احمدشاه بابا د نصیرخان بلوچ په ټکولو مصروف و، د مرهټیانو مشر (سند یا) مرکزي هند ته ورسېد. راجپوتانو او جټانو سره یې اتحاد وکړ او سندیا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ. ادینه بېګ هم ور سره یو ځای شو او پنجاب یې ونیو. شهزاده تیمور او سردارجهان خان پېښور ته شاتګ وکړ.

کله چې احمدشاه بابا له بلوچستان څخه ډاډمن شو، د ډېرش زره پوځیانو سره د بولان د درې له لارې سند ته ورسېد او له شهزاده تیمور او جهان خان سره یو ځای شو. د پنجاب لوري ته یې حرکت وکړ ، سندیا او غازي الدین چې څنګه د احمدشاه بابا له حرکت څخه خبر شول، له نجیب الدوله سره یې سوله وکړه او د ډهلي لوري ته روان شول. په ډهلي کې یې دویم عالمګیر وواژه او کروسی یې پاچا کړ. په دغه وخت کې احمدشاه بابا له درېو قواو سره مخامخ شو. لومړنۍ د سندیا قوا، د ډهلي د لارې په اوږدو کې، دویمې قوې په (هولګر) پورې اړه درلوده د جمنا په کیڼ لوري کې ځای پر ځای وه او دربیمه قوه د (جنګورا) او غازي الدین وه.

څنګه چې جګړه پیل شو، درې ګونه قوا وې د احمدشاهي د ځواک پر وړاندې ماتې وخوړه، کله چې غازي الدین او جنګورا د سندیا له ماتې خبر شول، ډهلی یې پرېښود او وتښتېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرهټیانو مشر(بالا باجي) د مرهټه و ټولو مشرانو ته خبر ورکړ، چې نوي لښکر ترتیب کړي او راجپوتانو له مرهټه و سره اتحاد وکړ، چې شمېر يې دوو لکو ته رسېده، په داسې حا ل کې چې د احمد شاه بابا د پوځیانو شمېر ٦٠ زره و. د پاني پت په ډګر کې ډېره لویه جګړه ونښته. افغانان فاتح او مخالفو قواو ماتې وخوړه. احمدشاه بابا ډهلي ته داخل شو. د ډهلي تخت يې شهزاده علي ګوهر، سیاسي او اداري چارې يې شجاع الدوله او پوځي چارې يې نجیب الدوله ته وسپارلې او پخپله کندهار ته راستون شو.

اتم سفر- ۱۷۶۲-۱۷۶۳ زېږديز:

په ۱۷٦۲ م کال کې د پنجاب سیکانو د «جیاسینګ» په مشرۍ د دویم ځل لپاره په شورش لاس پورې او امرتسر يې په يوه پوځي مرکز تبديل کړ. په کشمیر کې يې ضد افغاني تبلیغات پیل کړل او د لاهور ښار يې ونیو. احمدشاه بابا د پنجاب لورې ته حرکت وکړ، د سیکانو اويا زره لښکر يې تارومار کړ او سردار نجیب الدوله ته لارښوونه وکړه چې د «سر هند» او کشمیر امنیت ټینګ کړي.

نهم سفر – ۱۷۶۳ زېږديز کال:

د سیکانو ترماتې وروسته احمدشاه باباکندهار ته راستون شو. د هغې ناروغتیا له امله چې ور پېښه شوې وه، د نومورې کال تر پایه يې داخل او بهر ته سفر ونه کړ، په دې موده کې سیکانو له جټانو او مرهټه و سره اتحاد وکړ. په پنجاب او سر هند يې د ٤٠ زره پوځیانو په وسیله حملې پیل کړې او د ډهلي د نیولو نیت يې درلود. احمدشاه بابا په ۱۷٦۳ زکا ل کې پنجاب ته لښکر ولېږه او شورشیانو ته يې ماتې ورکړه او په غرونو کې يې خپاره کړل.

د ۱۷٦۳ کال په پای کې احمدشاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان بلخ ته ولېږه تر څو د جنیدي سلسلې له اخرني پاچا عبدالعزیز خان سره خبرې وکړي. په مذاکراتو کې داسې يو تړون لاسلیک شو چې د آمو سیند د پخوا په څېر د افغانستان او بخارا په منځ کې سرحدي کرښه وټاکل شوه. وروسته شاه ولي خان بدخشان ته ستون شو. خرقه مبارکه یا د حضرت پیغمبر(ص) کالي يې د فیض آباد له ښار څخه له ځانه سره کندهار ته راوړه.

لسم سفر- ۱۷۶۹ زېږديز کال:

د ۱۷٦۹ زکال په نیمايي کې د نصرالله میرزا او نادر میرزا د نابينا شاهرخ د زامنو ترمنځ د قدرت د لاس ته راوړلو پر سر اختلاف پیدا شو او په خراسان کې حالت د خرابۍ لور ته روان شو. احمدشاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهد ته سفر وکړ. نصر الله میرزا د ایران له پاچا کریم خان زند سره اړیکې ټینګې کړې وې. د (تون او طبس) حاکم علیمراد شورش او سرکشي وکړه. احمدشاه بابا مشهد محاصره کړ او سپاه سالار جهان خان او د بلوچستان والي نصیر خان یې د علیمراد د ټکولو لپاره مؤظف کړل او علیمراد په جګړه کې ووژل شو. نصرالله میرزا تسلیم شو او شاهرخ خپله لور د احمدشاه بابا زوی ته په نکاح کړه.

احمدشاه بابا د نادر افشار په پاس خراسان شاهرخ ته وسپاره او پخپله کندهار ته راغی او دا د احمدشاه بابا آخرنی سفر و.

احمدشاه بابا تر ۲۶ کاله پاچاهي وروسته د سرطان په ناروغی اخته شو او په پنځوس کلنی کې یې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې. له وصیت سره سم په ۱۷۷۳ زیږدیز کال کې د خرقې مبارکې تر څنګ خاورو ته وسپارل شو. احمد شاه بابا د افغانستان خاوره یو موټې او متحده کړه او خلکو د نېکو اخلاقو، تقوی، مهربانی او د هغه د نېکو خدمتونو له امله ورته د (بابا) لقب ورکړ.

احمدشاه بابا په خپل سیاسي او پوځي ژوند کې له لسو څلو ډېر هند، خراسان او د افغانستان شمال ته سفرونه وکړل، کله چې په ۱۷۷۳ میلادي کال کې یې له نړۍ سترګې پټې کړې نو لویه امپراتوري یې په میراث پرېښوده چې په ختیځ کې تر سرهند، لوېدیځ کې تر سبزار او مشهد په شمال کې د آمو تر سینده او په سهیل کې یې د عربو تر بحیرې پورې پراخوالی درلود.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د پوځي موخو او دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د پوځي سوقیاتو د پایلو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د احمدشاه بابا لومړنی سفر په کوم کال پیل او کومې پایلې یې درلودې؟

۲. احمدشاه بابا د هیواد لوېدیځ ته څو ځله سفر کړی، لاس ته راوړنې یې وواياست؟

۳. د احمدشاه بابا هند ته تر ټولو مشهور سفر څه نومېده او هم وواياست چې کومې پایلې یې درلودې؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د احمدشاه بابا د ژوند د پای په وختونو کې د افغانستان د جغرافیوي قلمرو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا ځایناستي
د تیمورشاه پاچاهي (۱۷۷۳-۱۷۹۳ زیږدیز):

د احمد شاه بابا څخه وروسته د هغه ځای ناستو او ورثې وکولای شول هغه لویه امپراتوري چې له هغه څخه په میراث پاتې وه وساتي په دې لوست کې به معلومات تر لاسه کړئ.

تیمورشاه د احمد شاه بابا زوی په ۱۷۴۲ زیږدیز کال په مشهد کې زیږیدلی دی. هغه د زده کړو خاوند او د دري ژبې شاعر و. د احمدشاه بابا د مړینې پر وخت کې یې د هرات د والي په توګه دنده درلوده. احمدشاه بابا هغه په خپل ژوند کې ولیعهد یا ځایناستی ټاکلی و . د احمدشاه بابا تر مړینې وروسته شهزاده سلیمان د خپل خسر صدراعظم شاه ولي خان په مرسته د پاچاهي اعلان وکړ. کله چې شهزاده تیمور له هراته کندهار ته راغی، شهزاده سلیمان یې بندي او شاه ولیخان یې وواژه. په دې توګه تیمورشاه پاچاهي ته ورسېد. تیمورشاه د خپلې پاچاهۍ په لومړي کال پایتخت له کندهاره کابل ته انتقال کړ .

تیمور شاه خو داخلي او بهرني پاڅونونه په بریالیتوب سره له منځه یووړل. تیمورشاه د خپلې پاچاهۍ په ۲۰ کلنه موده کې وکړای شول چې هغه سیمې چې له پلاره یې ورته په میراث پاتې وې، وساتي. د هغه تر مرګ وروسته د هغه د زامنو بې اتفاقي، د ایران لاسوهنې او د روسانو او انګلیسانو سیالۍ د افغاني لویې امپراطورۍ د سقوط سبب شوې، تیمورشاه په ۱۷۹۳ ز کال کې مړ او د کابل په چهارباغ کې خاورو ته وسپارل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زمان شاه پاچاهي (۱۷۹۳ - ۱۸۰۱ زیږدیز):

د تیمورشاه د زامنو ترمنځ د بې اتفاقۍ یو علت دا ګڼل کېږي چې تیمورشاه ولیعهد نه و ټاکلی.

زمان شاه

شاه زمان چې د نورو ورونو په پرتله پلار ته نږدې و، لایقه او با کفایته ځاېناستي یې ځان ګاڼه. شاه زمان له ټولو شهزاده ګانو او مشرانو څخه غوښتنه وکړه چې د نوي پاچا د ټاکلو په جرګه کې ګډون وکړي. جرګې شهزاده زمان د پاچا په توګه وټاکه. نوموړي د دې لپاره چې پر حالاتو واکمن شي، د لنډې مودې لپاره یې د جرګې غړي په بالاحصار کې نظر بند کړل او یوازې محمود او همایون چې په جرګه کې یې ګډون نه درلود، د هغه پاچاهي یې ونه منله. په دوو بېلابېلو جګړو کې محمود او همایون ماتې وخوړه. محمود ایران ته وتښتېد او همایون بندي او ړوند کړای شو.

وروسته یې سردار پاینده محمد خان له وزارته څخه لرې کړ، په دې سره هغه له نورو سردارانو سره یو ځای شو او په دې هڅه کې شو، چې شاه زمان له پاچاهۍ لرې کړي. کله چې شاه زمان د پاینده محمد خان له طرحې خبر شو، هغه یې ونیو او ویې واژه او وزیر فتح خان د خپل پلار د مرګ په سبب له شاه محمود سره نږدې شو.

شاه زمان هیله درلوده، چې د افغانستان وضع ښه، سوله او آرامي ورته راشي. خو شاه په داخل کې د خپلو ورونو او قومي سردارانو له مخالفت او په بهر کې د انګلیس د تحرکاتو او د ایران د لاسوهنو سره مخامخ شو.

په همدې وخت کې ناپیلیون بناپارت خپل استازی شاه ته د ایران له لارې کابل ته راولېږه او د ناپیلیون طرحه دا وه، چې اویا زره فرانسوي او روسي قواوې د افغانستان له لارې پر هندوستان یرغل وکړي، تر څو په هند کې د انګلیسانو د پرمختګ مخه ونیسي، په داسې حال کې چې شاه زمان یو لک او پنځوس زره پوځیان درلودل او غوښتل یې چې هند له انګلیسانو ونیسي. هغه د ناپیلیون طرحې ته اعتنا ونه کړه او د هند خلکو د انګلیس څخه د خلاصون لپاره له شاه زمان څخه همدا هیله درلوده.

محمود د ایران د قاجاري قواو او تښتېدلو سردارانو په مرسته پرته له جګړې خراسان او هرات

ونیول، پر سیستان او فراه یې یرغل وکړ او تر کندهاره ورسېدل، خو د شاه زمان قواو د کندهار پر لور حرکت وکړ. د لارې په اوږدو کې جنرال احمد شاه نورزي له خپلو لس زرو پوځیانو سره له محمود سره یو ځای شو او محمود غزني ته راورسېد. شاه زمان د دې وضع په لیدو سره له کابل څخه د پښور په لور شاتګ وکړ چې وروسته د ملا عاشق شینواری لخوا ونیول شو او د خپل ورور محمود په وسیله ړوند شو. زمان شاه د ړوندتوب څخه مخکې د کوه نور الماس د ملا عاشق شینواري په کلاه کې پټ کړ. نو په دې توګه محمود د افغانستان اداره تر لاسه کړه. د انګلیس د استعماري سیاست، د ایران د لاس وهنې، د محمود او دیو شمیر سیاسي شخصیتونو بی کفایتی په پایله کې افغانستان یو وار بیا په سیاسي او اقتصادي انحطاط کې ډوب شو.

د شاه محمود ابدالي پاچاهي (۱۸۰۱ - ۱۸۰۴ زیږدیز):

د شاه زمان له خلع کېدو وروسته شهزاده محمود د وزیر فتح خان په مرسته واک ته ورسېد او د هغو خدمتونو له امله چې کړي یې وو، د «شاه دوست» لقب یې ورکړ، خو د محمود د بې کفایتۍ له امله د هېواد په اداره کې سیاسي بحران رامنځ ته شو. همدارنګه د انګلیسانو استعماري فعالیتونو ټول افغانستان ونیو، د ایران قاجاري دولت د انګلیسانو د لاس اله شوه، د خراسان د ولایت د تجزیې په لټه کې شو او د پنجاب ولایت چې پخوا د افغانستان د قلمرو یوه برخه وه، سیکانو په کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. کله چې شاه شجاع د شاه زمان له ړندېدو او بندي کېدو او د شاه محمود له پاچا کیدو څخه خبر شو، نو څرنګه چې شاه زمان یې سکه ورور و، نو د شاه زمان غچ اخیستل یې با نه کړل او د افغانستان د تخت و تاج د نیولو اقدام یې وکړ. که څه هم په لومړیو وختونو کې انګریزانو شاه محمود د شاه زمان په مقابل حمایه کاوه، مګر وروسته د خپلو استعماري غرضونو د پرمخ وړلو او د شاه زمان په وسیله پر هندوستان د ناپیلیون د یرغل د خنثي کولو لپاره یې تر هغه شاه شجاع ښه خبره پیدا کړه او هغه یې د شاه محمود پر ضد لمساوه.

شاه محمود

شاه محمود د بالاحصار په ارګ کې په عیش و عشرت اخته و او دولتي چارې د داسې خلکو په لاس کې وې چې د قدرت د لاس ته راوړنې پر سر یو له بله سره په سیالۍ اخته وو، لکه فتح خان»شاه دوست» شیرمحمد خان (مختار الدوله) او صدراعظم محمد اکرم خان، کله چې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتح خان د مالیاتو د لاس راوړنې لپاره پېښور ، کوهاټ او بنو ته سفر وکړ. د مالیاتو تر لاسه کولو وروسته یې شهزاده کامران ته چې په کندهار کې و ولاړ او له کندهاره کابل ته راوګرځېد.

د محمد اکرم خان پر ځای د صدراعظم په توګه ټاکل شوی و. په همدې وخت کې یو شمېر لوړ دولتي خلک له کابل څخه وتښتېدل او له شاه شجاع سره یو ځای شول. د کابل خلک چې د شاه محمود د ادارې له لاسه په تنګ شوي وو، د هغه پر ضد یې پاڅون وکړ او هغه یې په بالاحصار کې محاصره کړ. د شاه محمود قواوو مقاومت ته دوام ورکړ تر څو چې د کوهدامن او کوهستان خلک د کابل د خلکو مرستې ته را ورسېدل. شاه محمود یې د کابل په بالاحصار کې محاصره او وزیر فتح خان ته یې په قلعه قاضي کې ماتې ورکړه او په دې توګه د محمود لومړۍ واکمني پای ته ورسېده.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې له کندهاره کابل ته د پایتخت د انتقال پر لاملو او دویمه ډله دې د زمان شاه د وخت د نړیوالو مهمو پېښو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي او پایله دې یې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱. د تیمورشاه د شخصیت په اړه معلومات وړاندې کړئ.
۲. تیمورشاه په کوم کال کې پلازمینه له کندهاره کابل ته راوړه؟
۳. قدرت ته د زمان شاه د رسیدو په اړه معلومات ورکړئ.
٤. د زمان شاه د سلطنت مهمې ستونزې لیست کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي د منابعو او ماخذو په لرلو سره د زمان شاه د حکومت او د ده په وړاندې د انګلیسانو د پالیسی په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه شجاع لومړنۍ پاچاهي ۱۸۰۴-۱۸۰۹ زیږدیز

هغه تمه او توقع چې د افغانستان خلکو له شاه شجاع څخه در لوده د هغه له جلوس څخه وروسته تر سره شوه. په لاندې متن کې معلومات در کول کیږي.

د شاه زمان، ړندېدو، د شاه محمود د اداري کمزورتیا او له هغه څخه د خلکو کرکه د شاه شجاع د پاچاهی لپاره زمینه مساعده کړې وه. په ۱۸۰٤ زیږدیز کې شاه شجاع د کابل د خلکو په غوښتنه د زرمت او لوگر له لارې کابل ته ننوت او په بابر بڼ کې دېره شوه او خپله دوستي یې له انگرېزانو سره ښکاره کړه. وزیر فتح خان د مالیاتو د راغونډولو لپاره بامیانو ته تللی و. کله چې کابل ته راورسېد، غوښتل یې چې شاه محمود له محاصرې خلاص او د شاه شجاع حکومت پای ته ورسوي، څکه نو د قلعه قاضي په سیمه کې د وزیر فتح خان او شاه شجاع د قواو ترمنځ جگړه ونښته، چې په پایله کې وزیر فتح خان ماتې وخوړه او شهزاده کامران د کندهار والي ته وتښتېد. د شاه شجاع کسانو تر جلوس وروسته ملا عاشق الله شینواري کابل ته راوست لومړی یې تري د کوه نور الماس واخیست او بیا یې وواژه. شاه شجاع د خپل حکومت د ټینگښت په برخه کې له وزیر فتح خان او د هغه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورونو ځخه وېره درلوده او هڅه یې وکړه چې له وزیر فتح خان سره خپلې اړیکې ښې کړي او دښمني او خصومت پرېږدي. هغه و چې وزیر فتح خان یې په ډېر درناوي کابل ته راوغوښت، شاه شجاع د دوست محمد خان لور د وزیر فتح خان ورېره ځان ته په نکاح کړه، خو له دې سره یې پر یو بل باور نه درلود. ځکه چې د دښمنۍ اصلي ریښه یې د شاه زمان په وسیله د سردار پاینده محمد خان اعدامول وو چې د وزیر فتح خان د پلار قاتل ګڼل کېده نو وزیر فتح خان هڅه کوله چې شاه محمود د دویم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسوي. په همدې وخت کې شاه محمود د کابل د بالا حصار له زندانه وتښتېد. هغه جګړه چې د شاه شجاع او د شاه محمود د قواوو ترمنځ ونښته، په پایله کې یې شاه شجاع ماتې وخوړه او شاه محمود د دویم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسېد.

د شاه محمود دویم ځل پاچاهي ۱۸۰۹ - ۱۸۱۸ زیږدیز:

شاه محمود د وزیر فتح خان په مرسته دویم ځل پاچاهۍ ته ورسېد او یو شمېر لوړ رتبه مامورین لکه محمد اکرم خان امین الدوله، شیرمحمد خان ، مختار الدوله او میر علم اعدام شول، ځکه چې دوی د شاه محمود د لومړي حکومت پر وخت شاه شجاع ته تښتېدلي وو، د شاه شجاع د پاچاهۍ پر وخت یې له هغه سره مرسته کړې وه.

وزیر فتح خان له خپلو ورونو سره پر دولتي چارو مسلط شول او د ډېر واک د لاس ته راوړنې لپاره یې خپل ورونه پر مهمو دولتي دندو وګومارل، چې د وزیر فتح خان ورځ په ورځ ډېرېدونکي واک شهزاده کامران اندېښمن او کینه کښ کړ. شاه په داسې یو حالت کې د مزو په تېرولو لګیا او له دولتي چارو نا خبره و او د اقتدار ساحه یې یوازې کابل او کندهار وه ، پېښور د شاه شجاع د نفوذ تر ساحې لاندې و او کشمیر عطا محمد خان اداره کاوه، چې د مرکزي دولت اطاعت یې نه کاوه. په هرات کې د شاه محمود سکه

ورور فیروز الدین حکمراني کوله او شاه محمود د خپلې دویمې پاچاهۍ له پیله ډېر وخت په پایتخت کې اوسېده. هغه وخت چې افغاني قواوې په ختیځ کې په جګړې اخته وې، ایرانیانو غورات ونیول، فیروز الدین له مرکزه مرسته وغوښته، تر څو د ایرانیانو د پرمختګ مخه ونیسي. وزیر فتح خان له دېرش زره پوځیانو سره له کابل څخه حرکت وکړ. وزیر فتح خان لومړی شهزاده فیروز الدین له خپلې کورنۍ سره کندهار ته ولېږه چې د کورنۍ ټوله شتمنی او ګاڼه یې د دوست محمد خان د سړیو په وسیله لوټ شوله وروسته وزیر فتح خان له ایرانیانو سره جګړه

وزیر فتح خان

پیل کړه، چې په پایله کې ایراني قواو ماتې وخوړه او شاتګ یې وکړ. شاه محمود چې د شهزاده فیروز الدین د کورنۍ له سپکاوي خبر شو، شهزاده کامران یې د دوست محمد خان د ټکولو لپاره هرات ته ولېږه. دوست محمد خان وتښتېد او کامران وزیر فتح خان ونیو او ړوند یې کړ. د وزیر فتح خان ورونه چې د هغه له ړندېدو څخه خبر شول، په ټول افغانستان کې له کشمیره تر هراته یې په اله ګوله لاس پورې کړ.

دوست محمد خان له کشمیر څخه راغی او کابل یې ونیو. وزیر فتح خان چې له شاه محمود سره بندي و، شاه محمود هڅه وکړه، چې وزیر فتح خان راضي کړي چې ورونه یې له جګړې څخه لاس واخلي، خو د فتح خان ورونو جګړه غوره وګڼله. څرنګه چې د شاه محمود غوښتنه تر سره نه شوه، نو وزیر فتح خان یې وواژه، په هرات کې یې جلا حکومت جوړ کړ، خو دې حکومت تر ۱۸۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږدیز پورې دوام وکړ او بیا افغانستان د سدوزو، بارکزیو ورونو او د انګلیس د استعماري سیاست د سیالۍ ډګر وګرځېد.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو جلا ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د شاه شجاع قدرت ته د رسیدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې دشاه محمود د وخت د مهمو پېښو په اړه په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د وزیر فتح خان ونډه د شاه محمود د سلطنت په اعاده کولو کې بیان کړئ.

۲- شاه محمود دویم ځل لپاره څرنګه واک ته ورسید؟

۳- شاه شجاع د خپل سلطنت په لومړي ځل کې کومې کړنې وکړې؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د زمانشاه دلري کیدو وروسته د انګریزانو د نفوذ په اړوند له مشرانو او فرهنګي څیرو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیالیو او اختلافاتو منځ ته راتګ

ولي سیالی او اختلافات د سدوزیو او بارکزیو کورنیو تر منځ را پیدا شوې. لاملونه يې څه وو، څه پايلې يې درلودې؟ په دې لوست کې به په دې اړه معلومات وړاندې شي.

محمدزي د کندهار د بارکزیو ريښې پورې تړاو لري. محمد بن عمر د دارو او بارک له قوم څخه وو. څکه نو بارکزي او محمدزي په يو قوم پورې اړه لري. حاجي جمال بن حاجي يوسف بن يارو بن محمد د شېر سرخ د مزار د جرګې غړی او د احمد شاه بابا د دربار سلاکار و.

سردار پاینده محمدخان د زمان شاه د سلطنت پر وخت د زمان شاه پر ضد د يوې سياسي توطيې له امله ووژل شو او وزير فتح خان د پلار د غچ اخيستلو او د زمان شاه د سلطنت په پرځولو کې فعاله ونډه درلوده. شاه محمود د هغه په مرسته سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی هغه ړوند او بيا يې وواژه. کله چې شاه محمود او شهزاده کامران هرات ته ولاړل، نو د لنډې مودې لپاره يې هلته پاچاهي وکړه.

وزير فتح خان د شلو په شاوخوا کې ورونه درلودل، چې هر يو يې د واک د تر لاسه کولو هڅه

کوله، په ځانګړې توګه سردار محمد عظیم خان او سردار دوست محمد خان. د مرکزي دولت تر سقوط وروسته د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ بې اتفاقی او ځان غوښتنې د دې سبب شوې چې تر منځ یې جګړې رامنځ ته شي. هغوی ونه شو کړای چې د افغانستان ملي وحدت او مرکزي دولت وژغوري. د هغوی پر له پسې جګړو تر شلو کلونو پورې افغانستان د ګډوډیو او بې نظمیو لور ته یووړ او د افغانستان خلکو ته یې بېوزلي او بدبختي په ارمغان راوړه، چې همدې کار د هېواد مرکزي دولت له منځه یووړ او اقتصاد او کلتور یې کمزوری کړ.

سردار دوست محمد خان چې څنګه کابل ونیو، خپل ورور امیر محمد خان یې د غزني والي وټاکه. خو کابل ته د کشمیر د والي محمد عظیم خان په راتګ سره د هغوی تر منځ اختلاف ډېر شو. هر یوه غوښتل چې د سدوزیو له شهزادګانو څخه یو سلطنت ته ورسوي او پخپله د وزیر په توګه کار وکړي. چې په دې توګه سردار محمد عظیم خان (ایوب شاه) او سردار دوست محمد خان (سلطان علي شاه) سلطنت ته ورسول او دوي د پاچاهانو په نامه وو. واک او صلاحیت له دواړو ورونو سره و او په کابل کې په یوه وخت کې دوو پاچاهانو او دوو وزیرانو واکمني کوله.

په **۱۸۱۹** زیږدیز کال کې سردار محمد عظیم خان سلطان علي شاه له سلطنته لرې او دوست محمد خان یې له وزارته معزول کړ.

کابل سردار محمد عظیم خان، غزني سردار دوست محمد خان، پېښور سردار یار محمد خان، کشمیر سردار نواب عبدالجبار خان او دیره جات (دېره اسماعیل خان او دېره غازي خان) نواب محمد زمان خان ته ورکړل شول. شمالي او مرکزي ولایتونه، بدخشان، تخار، بلخ، میمنه او جوزجان د ځایي حاکمانو له خوا اداره کېدل او ملوك الطوایفي په کې واکمنه وه. د هرات ولایت د شاه محمود په وسیله اداره کېده. په دې توګه افغانستان د موروثي ملکیت په توګه د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ وېشل شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې د افغانستان بهرني دښمن؛ د پنجاب سيکان؛ د افغانستان له بريو او سفرونو څخه يې ترخه خاطره درلوده، د افغانستان له ناوړه حالت او د وزير فتح خان د ورونو د خپلمنځي بې اتفاقيو څخه يې ګټه واخيسته. رنجيت سېنګ د هغه قرارداد له امله چې له انګليسانو سره يې لاسليك کړی و، نه شو کولای چې د ستلج له سيند څخه راتېر شي او نورو سيمو ته لاسرسی پيدا کړي، نو ځکه د افغانستان ختيځو سيمو ته متوجه شول. لکه چې په ځان کې يې دا توان ليده، لومړی يې ملتان، کشمير او بيا يې پېښور تر اتکه ونيول. سردار محمد عظيم خان او امير دوست محمد خان د افغانستان د لاسه تللو سيمو د نيولو لپاره سند ته ولاړل، خو امير دوست محمد خان ناڅاپه کابل ته راستون شو او د قومي مشرانو سره تر موافقې وروسته يې له سردار محمد عظيم خان سره مخالفت ښکاره کړ او په داسې حال کې چې مخالفت دوام درلود، له کابل څخه غزني ته روان شو.

سردار محمد عظيم خان پرته له جګړې کابل ته راغی، په دې وخت کې رنجيت سېنګ ځينې نورې سيمې هم ونيولې او سردار محمد عظيم خان د دويم ځل لپاره د رنجيت سېنګ د مقابلې لپاره خپل قوتونه ولېږل او پرته له کومې لاسته راوړنې چې غوښتل يې کابل ته راشي، د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو، چې د عاشقانو او عارفانو په زيارت کې خاورو ته وسپارل شو. وروسته له دې سردار دوست محمد خان د محمد عظيم خان د زوی سردار حبيب الله خان له مخالفت سره مخامخ شو.

امير دوست محمد خان د يوه حکومت د جوړولو سريزه جوړه کړه، په داسې حا ل کې چې د سيکانو پرمختګ دوام درلود. له دې سره جوخت شاه شجاع د انګليسانو په لمسون د کندهار د نيولو تياری ونيو. امير دوست محمد خان لومړی جلال اباد ته سفر وکړ او هغه يې ونيو او وروسته يې خپلې قواوې کندهار ته ولېږلې. د امير دوست محمد خان او د انګليسي جنرالانو او شاشجاع د قواو تر منځ تر سختې جګړې وروسته د دښمن قواو ماتې وخوړه او کندهار فتح شو. شاه شجاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ملګري یې وتښتېدل. شاه شجاع د خټکو په غرونو کې پټ شو.

امیر دوست محمد خان چې کله په کندهار کې و، د رنجیت سېنګ د ټکولو لپاره یې اقدام وکړ، خو د کندهار سردارانو یې مرسته ونه کړه، هغه ناهیلی کابل ته ستون شو. کله چې د خیبر درې له نیولو څخه خبر شو، خپل زوی سردار محمد اکبر خان یې له لږو قواو سره هلته واستاوه وزیر محمد اکبرخان یوازې دفاع کوله او نه یې غوښتل چې تعرض وکړي، ځکه چې له کابله یې مرستندویه قواو ته انتظار کاوه. نوي راغلي ځواک له رنجیت سنګ څخه وغوښتل، چې پېښور خالي کړي، خو رنجیت سېنګ ورته ارزښت ور نه کړ.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د سدوزیو او بارکزیو د خپل منځي اختلافاتو د عواملو په اړه او دویمه ډله دې د انګلیسانو د لمسون او د اختلافاتو په زیاتوالي کې خپل معلومات د خپلو ټولګیوالو په وړاندې ووایې.

پوښتنې:

۱. وزیر فتح خان کومې کورنۍ پورې اړه درلوده؟
۲. د سدوزیو او بارکزیو د سیالیو لاملونه څه وو؟
۳. د سیمې ځواکونو په ځانګړې توګه انګلیسانو د بې اتفاقیو په ډېرولو کې کوم نقش ولوباوه؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لرلو سره د سردار دوست محمد خان او سردار عظیم خان دسیالیو د اصلی لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کی دې ووایې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واک لېږد او لاسوهنې (۱۸۱۸-۱۸۳۴ز پېرېدېز)

د واک لیږد څرنګه له سدوزایانو څخه بارکزایانو ته سرته ورسید؟ انګلیسانو څه غبرګون وښود او د افغانستان د خلکو لپاره یې کومې پایلې درلودې. په دې لوست کې ورسره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

د سدوزیو سلطنت د احمدشاه بابا په مشرۍ په کال (۱۷۴۷ز) کې پیل او د ایوب شاه سدوزي په سلطنت سره پای ته ورسېږي. یوشمیرکورني او بهرني لاملونه د سدوزیانو د سقوط سبب شول چې په لاندې توګه د یادونې وړ دي:

د افغانستان په کورنیو چارو کې د انګلیسانو او ایرانیانو مستقیمې مداخلې او توطیې، د تیمور شاه د زامنو او لمسیانو زیاتوالی او پر خپلو رقیبانو باندې د بریالیتوب لپاره خپل ځانونه د انګلیسانو او ایرانیانو په لمنو کې اچول او همدارنګه د بارکزیو سردارانو لکه د سردار پاینده محمد خان او وزیر فتح خان وژنه د سدوزیو د سقوط له لاملونو څخه ګنل کیږي.

مخکې له دې چې سردار دوست محمد خان واک ته ورسېږي، هغه له سیکانو څخه د افغانستان له لاسه تللیو سیمو په برخه کې د خلکو د فشار لاندې و او پرته له دې چې له دیني عالمانو او قومي

مشرانو څخه د جهاد فتوی واخلي، بله لاره یې نه درلوده. ځکه نو دیني عالمانو هغه ته مشوره ورکړه چې خپل ځان امیر المومنین اعلان کړي، تر څو د شرعي جهاد د اعلان صلاحیت تر لاسه کړي. په ۱۸۳۵ز کې امیر دوست محمد خان د خپلو یو شمېر باوري کسانو سره د عیدګاه جومات ته لاړ(په هغه وخت کې عیدګاه د بګرامیو سره نږدې و). په دې وخت کې میر حاجي د میر واعظ زوی چې د کابل مشهور عالم او مبارز و، د هغه په وسیله چې د عالمانو مشر و، د ساده مراسمو په ترڅ کې امیر المومنین وټاکل شو او د هغه په نامه لومړنۍ خطبه وویل شوه.

امیر دوست محمد خان د جهاد امر اعلان کړ او خلکو یې پلوي وکړه. د ده پوځ پنځوس زره کسییز پلی ځواک او لس زره یې داوطلب سپاره وو، په ۱۸۳۵ز کې د پېښور حوزې ته داخل شو او د خیبر درې په (شېخانو) کې ځای پر ځای شو. وروریې سردار سلطان محمد خان د لس زره باجوړي مبارزو ځوانانو مشري پر غاړه درلوده، چې دا هم د همدې ځواک یوه برخه وه. د پنجاب حکومت ته وېره پیدا شوه، ویې غوښتل چې د سولې له لارې رامخکې شي. انګلیسانو یو هییت د (هارلان) په مشرۍ د امیر دربار ته واستاوه او هارلان دا دنده درلوده، چې د افغاني قواو په منځ کې بې اتفاقي واچوي. سلطان محمد خان ته یې د پېښور د حکومت ورکولو وعده ورکړه. سلطان محمد خان خپل لس زره کسیز ځواک له افغاني قواو څخه بېل کړ. امیر دوست محمد خان پرته له ځنډه کابل ته راغی، چې د امیر دې پرېکړې ټول خلک حیران کړل.

په تېر څپرکي کې مو یادونه کړې وه، چې د افغانستان له لارې د ناپلیون احتمالي یرغل انګلیسان په وېره کې اچولي وو. په همدې وخت کې په روسیه کې ورته پېښې رامنځ ته شوې، ځکه نو انګلیسانو په افغانستان کې دلچسپي وښوده. انګلیسانو له امیر دوست محمد خان څخه وغوښتل چې ناپلیون ته اجازه ور نه کړي، چې د افغانستان له لارې هند ته داخل شي. امیر دوست محمد خان د پېښور د تر لاسه کولو په صورت کې د انګلیسانو شرط ومانه. خو انګلیسانو کابل ته د روسیې د هییت راتګ بانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه او له امیر سره یې اړیکې پرې کړې. په لاهور کې د انګلیسانو، شاه شجاع او رنجیت سېنګ تر منځ په ۱۸۳۸ ز کې د مثلث په نامه معاهده لاسلیک شوه، چې د دې تړون مواد په لاندې ډول دي:

۱- شاه شجاع د افغانستان د ټولو حقوقو څخه د افغاني ولایت د اندوس د لویدیځې غاړې څخه لکه پشاور او دیره جات د سیک د دولت په ګټه تیر شي.

۲- د پنجاب امیر وعده کوي چې د خپلو ځواکونو په مرسته شجاع الملک بیرته د افغانستان د تخت او تاج څښتن کړي.

۳- د بریتانیه دولت د خیر غوښتونکي په توګه د موخو د سر ته رسولو لپاره د دوی تر منځ مرسته کوي.

د یادې شوې معاهدې او د سلمې د اعلامیې پر بنسټ انګلیسي پوځ د سند له سیند څخه راتېر شول او له شاشجاع سره یو ځای د بولان درې ته نږدې شول او کندهار یې ونیو. د شاشجاع د پاچاهۍ اعلان په رسمي توګه وشو او شاشجاع په قندهار کې دا ژمنه وکړه، چې انګلیسي پوځ دې په افغانستان کې په دایمي توګه پاتې شي. د انګلیسانو نورې قواوې جلال اباد ته نږدې شوې. د امیر دوست محمد خان د خراب حالت سره سره غازي وزیر محمد اکبر خان او سردار غلام حیدر خان د غزني والي ته امر وکړ، چې د دښمن په وړاندې په ټول ځواک سره مقاومت وکړي. هغوی مقاومت ونه شو کړای او انګلیسانو غزني ونیو او کابل ته نږدې شول. امیر دوست محمد خان بخارا ته پناه یووړه. که څه هم په ښکاره شاشجاع پاچا و، خو ټول واک د مکناټن او انګلیسانو په لاس کې و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د ۱۸۱۸ او ۱۸۳٤ کلونو ترمنځ د سیاسي او ټولنیز وضعیت په اړه او دویمه ډله دې د انګلیسانو د تیری د لاملونو په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱- امیر دوست محمد خان څرنګه واک ته ورسید؟

۲- د امیر دوست محمد خان خطي مشه څرنګه ارزوئ ؟

۳- امیر دوست محمد خان ولې ځان ته د امیرالمومنین لقب ورکړ؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لرلو سره د افغانستان په اړه د رنجیت سنګ د پالیسی په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

شاه شجاع او ملي پاڅون

پوهیږئ چې شاه شجاع دوهم ځل د کومو قوتونو په مرسته واک ته ورسید، د خلکو غبرګون، ملی پاڅون او د انګلیسانو تلفات او ماته هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

له هماغې ورځې څخه چې شاه شجاع سلطنت ته ورسېد، خلک يې له ټيټ فطرت څخه خبر شول، د هغه او د انګليسانو له منځه ورل يې له خپلو ديني او ملي وجايبو څخه وګڼل او د خلکو په منځ کې د خپلواکۍ، ننګ او ناموس د ساتنې احساس پیاوړی شو. لومړی يې له خطبې څخه د شاه شجاع نوم لرې کړ او له انګليسانو څخه يې خپله سخته کرکه ښکاره کړه. د انګليسانو هغه خزانې چې له کندهاره کابل ته انتقالېدې، غازيانو غنيمت ونيولې. د کابل- کندهار لاره وتړل شوه او په مشرقي کې د سيد جمال الدين افغان د کورنۍ د خلکو له خوا پاڅون پيل شو. دې حالت انګلیسان وارخطا کړل، په ځانګړې توګه کله چې روسانو امير دوست محمد خان له ډېرو وسلو سره کابل ته راولېږه او د امير ډېر شمېر پلويان له هغه سره يو ځای شول. په کندهار او جنوبي کې انګلیسي ضد شورشونه پيل شول. په ټول هېواد کې سر تا سري ناخوښي پيل شوه او نوره دا شوني نه وه، چې شاه شجاع خلق وغولوي.

امیر دوست محمد خان له بخارا څخه راووت او د جګړې د تیاري لپاره له تاشقرغان څخه کوهستان ته لاړ. د کوهستان خلکو د میر مسجدي خان په مشرۍ پر انګلیسانو یرغل کړی وه. د یوشمېر خاینینو د خیانت له امله نوموړی یرغل خنثی شو، نو ځکه امیر دوست محمد خان کابل ته راغی او ځان یې مکناټن ته تسلیم کړ او مکناټن دا ټینګار وکړ، چې د شاه شجاع د وزیر په توګه دنده تر سره کړي، خو امیر دوست محمد خان دا ونه منله او دا یې غوره وګڼله چې له افغانستانه ووځي. انګلیسانو هغه له خپلې کورنۍ سره کلکتې ته ولېږه.

وزیر اکبر خان

انګلیسانو دا فکر کاوه چې د مخالفینو مشري یې له منځه یووړ، خو له دې سره هم جهاد، د انګلیسانو د شړلو او د شاه شجاع د سلطنت د پرځولو زمزمه غلې نه شوه. د خلکو اتحاد او ملي پاڅون ثمر ته ورسېد.

دغه ملي پاڅون له کابله پیل شو د قومي مشرانو لکه نایب امین الله خان لوګري او عبدالله خان اڅکزي تر منځ د تړون تر عقد وروسته، نورو مجاهدینو د جهاد جنډه پورته کړ. لومړی یې (برنس) په خپل کور کې وواژه او وروسته یې د انګلیسانو ټولې خزانې او د وسلو ذخیرې ونیولې. ټول وګړي، لکه د کوهستان خلک، لوګر او وردګ له هغوی سره یو ځای شول، چې انګلیسي قواو ته یې ډېر تلفات ورکړل او پاتې یې په شېرپور کې کلابند شول. په همدې وخت کې وزیر محمد اکبرخان د بخارا له بنده خوشې شو او ځان یې کابل ته راورساوه. د هغه په راتلو سره د مجاهدینو روحیه لا پیاوړې شوه. مکناټن له چل څخه کار واخیست او له کابل څخه یې د انګلیسانو د وتنې د تړون وړاندیز وکړ، تر څو مجاهدین مصروف او له هند څخه نورې قواوې راوغواړي. مکناټن له وزیر محمد اکبر خان سره دوکه کوله په مجلس کې یې وغوښتل چې هغه ووژني، خو وزیر محمد اکبرخان مکناټن په هغه تومانچه چې یې ورته ډالۍ کړې وه، وویشت او په دې توګه د انګلیسانو سیاسي استازی او مختار وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ولیام مکناټن) له منځه یووړل شول. له دې وروسته د انګلیسي قواو په منځ کې عجیب وحشت رامنځ ته شو. خوراکي مواد یې پای ته ورسېدل. قواوې یې چې شپاړس زره او پنځه سوه کسو ته رسېدې، له لوږې سره مخامخ شوې. سوړ ژمی و، چې انګلیسانو له کابل څخه د وتلو شرایط د مجبوریت له امله ومنل.

د کابل د پرېښودو شرایط:

د افغانستان د ټولو سیمو پرېښودل، د دې لپاره چې بیا وسلې ته لاس نه کړي، پرته له شپږو توپونو څخه د ټولې وسلې تسلیمول، خو سره له دې انګلیسانو هڅه وکړه چې له خپلو قواو سره چې په جلال اباد کې وې، اړیکې ټینګې کړي. ځکه نو د جلال اباد د لارې په اوږدو کې پرې د مجاهدینو یرغلونه پیل شول او ډېر سخت ځاني او مالي زیانونه یې وزغمل. له شپاړس زره پنځه سوه پوځیانو څخه یې یوازې یو کس ډاکټر برایډن په نیم ژواندي حالت کې پېښور ته ورسېد. د لندن په سیاسي کړیو کې دې پېښې حیرانوونکي غبرګونونه رامنځ ته کړل. د هند وایسرای (لارډ اکلنډ) تبدیل او پر ځای یې (لارد لتن برو) وټاکل شو.

انګرېزان د دې لپاره چې خپل بایللی حیثیت بېرته تر لاسه کړي، خپلې دوه ډلې قواوې یې د افغانستان لوري ته راولېږلې. د جنرال (پالک) په مشرۍ شل زره قواو لومړی له شاه شجاع سره اړیکې ټینګې کړې. څرنګه چې شاه شجاع خپل ځان د مجاهدینو په منځ کې محاصره لیده، نو د مجبوریت له مخې یې د انګرېزانو پر ضد جهاد اعلان کړ، خو له بلې خوا یې ورځیني اطلاعات یې له افغانستان څخه انګلیسانو ته ورکول. د جنرال پالک تر رسېدو دمخه خلکو شاه شجاع وواژه او د شاه شجاع زوی (فتح جنګ) واک ته ورسېد خو هغه هم د امیر دوست محمد خان د ورونو له مخالفت سره مخامخ شو، انګلیسانو ته یې پناه یووړه. تر فتح جنګ وروسته ورور یې شهزاده شاهپور سلطنت ته ورسېد.

د انګلیسانو د قواو دویمه ډله د جنرال (ناټ) په مشرۍ کندهار ته ورسېده او په همدې وخت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان له کلکتې څخه کابل ته راغی او د حکومت چارې یې په لاس واخیستې.

انګرېزانو د امیر دولت سمدستي په رسمیت وپېژنده او درې اړخیز (مثلث) تړون، چې د انګرېزانو، شاه شجاع او رنجیت سېنګ تر مینځ لاس لیک شوی و. پخپله له منځه لاړ. د دې سره سره انګلیسانو د افغانستان په چارو کې لاسوهنه کوله او د افغانستان د سیاسي یوالي لپاره یې د پېښور، کندهار او هرات یو ځای کېدل له کابل سره د خپل استعماري سیاست په وړاندې ضد کار ګاڼه.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنی ډله دې پر افغانستان باندې د انګلیسانو د لومړي یرغل په اړه او دویمه ډله دې د لاهور د معاهدې په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱. د شاه شجاع او انګلیس ترمنځ د معاهدې مواد چې په کندهار کې لاس لیک شوی وه وواياست؟

۲. پر افغانستان باندې د انګلیس یرغل په کوم کال کې وشو؟

۳. د افغان انګلیس د لومړۍ جګړې د مبارزینو نومونه لیست کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د لومړني یرغل په اړه د خپلو ښوونکو په مرسته معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر دوست محمد خان دویمه پاچاهي

امیر دوست محمد خان دوهم ځل خرنگه هیواد ته راستون شو، په کومو کړنو یې لاس پورې کړ او کومه معاهده یې د انګلیسانو سره لاسلیک کړه. په لاندې متن کې به ور سره آشنا شې.

امیر دوست محمد خان په ۱۸۴۳م زکال کې د دویم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. لومړی یې د هېواد د کورنیو اوضاعو په اصلاح لاس پورې کړ، ځکه د ملوک الطوایفی له امله داخلي حالت خراب او بې نظمه شوی و. د سیاسي او مرکزي دولت د ټینګښت لپاره یې ډېرې هلې ځلې وکړې او ځینې هغه سیمې چې له مرکزي دولته، لکه بامیان، مزار شریف او ټول هزاره جات جلا شوې وې، ونیولې او له مرکزي دولت سره یې یو ځای کړې.

د تګاب، نجراب او خوګیانیو بغاوتونه غلي کړی شول. اتل غازي محمد اکبرخان د امیر دوست محمد خان زوی د یوه سرښندونکي او وطنپرست په توګه د افغانستان د ملي وحدت لپاره ډېر زیارونه وګالل، خو د ۲۹ کلنۍ په عمر کې چې یو هندي طبیب یې معالجه کوله، زهرجنې ګولۍ یې ورکړې او شهید کړای شو چې دحضرت علي(رض) په روضه کې خاورو ته وسپارل شو. امیر دوست محمد خان د پېښور د نیولو ډېره هڅه وکړه، خو بریالی نه شو او نور یې نه غوښتل چې له انګلیسانو سره یې

اړيکې خرابې شي. خو په داخل کې يې ټولې سيمې د مرکزي حکومت تر ولکې لاندې راوستې. که څه هم د لوی احمد شاه بابا په سرحداتو کې بدلون راغی، خو مرکزي حکومت تر يو وخت وروسته جوړ شو.

امير دوست محمد خان د خپل دويم ځل په واکمنۍ کې يو شمير تړونونه لاسليک کړل چې په لاندې ډول ورڅخه يادونه کيږي:

د جمرود تړونونه:

انګليسانو د جمرود تر تړونونو وروسته له امير دوست محمد خان څخه دوه امتيازه غوښتل، لومړی د هغو سيمو په رسميت پېژندنه چې پخوا د سيکانو تر ولکې لاندې وو، چې وروسته انګليسانو ونيولې. دويم دا چې روسانو د ايرانيانو په مرسته غوښتل چې د هرات ولايت ونيسي، ځکه نو د روسانو د پرمختګ له امله يې خپلې ګټې په خطر کې ليدلې. نو دا خطر بايد رفع شوی وای.

د جمرود لومړی تړون: د هند د ګورنر جنرا ل لارد الهزی په هدايت، د پنجاب والي سرجان لارنس د دې تړون کولو ته موظف شوی و خو خپله امير دوست محمد خان په دې خبرواترو کې ګډون و نه کړ او په عوض يې سردار غلام حيدر خان په کا ل ۱۸۵۵م د مارچ په **۳۰** مه د جمرود درې فقرۀ يې تړون لاسليک کړ.

۱- امير دوست محمد خان د کابل حاکم او ختځ هندي کمپنۍ تر منځ، هغه سيمې چې د ده په کنترول کې دي له هغه وروسته د ده د ورثې او ختيځ هندي کمپنۍ تر منځ به دايمی سوله او دوستي ټينګه وي.

۲- ختيځه هندي کمپنۍ ژمنه کوي هغه سيمې چې اوس د امير په تصرف کې دي احترام وکړي.

۳- امير دوست محمد خان د کابل حاکم او هغه سيمې چې دده په واک کې دي د خپل ځان او خپلي ورثې لخوا ژمنه کوي د ختيځې هندي کمپنۍ د سيمو احترام وکړي او هيڅ کله د هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کورنیو چارو کې لاس وهنه و نه کړي. د هندي کمپنی د دوستانو سره دوست او د دښمنانو سره دښمن اوسي.

د جمرود دویم تړون:

کله چې انګلیسان د هرات ولایت له تجزیې څخه تیر شول په دې لټه کې شول چې امیر دوست محمد خان سره خبري اترې پیل کړي. امیر خبري اترې په هند کې قبول نه کړې نو دا خبري اترې په جمرود کې د امیر دوست محمد خان او لارنس تر مینځ وشوې او دغه تړون د محمد اعظم خان له خوا لاسلیك شو. چې مواد یې په لاندې ډول دي.

۱- ایران د خپلو ژمنو بر عکس هرات اشغال کړ او انګلیسان به جګړې ته د ایرانیانو پر خلاف دوام ورکړي تر څو امیر وکولای شي د نورو ولایاتو څخه دفاع وکړي د جګړې تر پای پورې، انګلستان به هره میاشت سل زره روپۍ ((لس زره پونډه)) امیر ته ورکوي.

۲- امیر دوست محمد خان به سربیره په اوسني پوځ یو دیارلس زریز سواره او اتلس زریز پلي پوځ مجهز کړي.

۳- د پیسو اخیستنه او لیږدیدنه په امیر دوست محمد خان پورې اړه لري.

٤- د انګلیستان نور استازي به د افغانستان په دریو ولایاتو (کابل، قندهار او بلخ) کې د څارني او جګړیزو راپورونو چمتو کولو په موخه استوګن شي. دوی به په کورنیو چاروکې د لاس وهني حق نه لري خو د دوی ساتنه به د امیر دوست محمد خان په غاړه وي.

٥- د کابل یو استازی به په پېښور کې استوګن شي.

٦- د ایران سره د جګړې له پاي وروسته به د لومړۍ مادې مطابق پیسې قطع شي.

۷- د پیسو د قطع کولو وروسته به انګریزي منصبداران له افغانستان څخه ووځي که چیرې غوښتنه وشي یو مسلمان استازي به په کابل کې استوګن شي.

۸- امیر دوست محمد خان به افغانستان ته د انګریزي افسرانو د راتلو او وتلو په وخت کې د پوره ساتوونکو په وسیله د دوی محافظت او ساتنه کوي.

۹- د پیسو ورکول به د جنوري د میاشتي د لومړۍ نیټي څخه پیل کیږي.

۱۰- درې سوه زره روپۍ په قندهار کې او دوه سوه زره روپۍ ورکول په کابل کې له دې ترون څخه جلا دي. هغه د ختیځې کمپنۍ یوه ډالي ده. د شپږ سوه زره روپیو ورکړه په کابل کې د نورو موخو لپاره ده او په بل ترون پوري اړه لري.

۱۱- دغه ترون د مخکیني ترون ناقض نشي کېدلی. امیر دوست محمد خان به د سولې او جګړې په حالت کې د ایران او دهغه د متفیقینو وړاندیزونه انګلیسانو ته رسوي.

۱۲- سربېره پر څلور زره ټوپکو نور څلور زره ټوپکه به د انګلیس د حکومت له خوا د ټل په سیمه کې د امیر دوست محمد خان مامورینو ته ورسپارل شي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د اتل او پیاوړي ځیرک وزیر محمد اکبر خان او د هغه ونډه د امیر دوست محمد خان د نظام په ټینګښت کې او دویمه ډله دې د امیر دوست محمد خان د کورني سیاست په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې پرې مباحثه او مشاجره وکړي.

پوښتنې:

۱- د جمرود د لومړي ترون مواد معرفي کړئ.

۲- د جمرود دویم ترون د کومو شخصیتونو تر منځ لاسلیک او د دغه ترون درې مادې بیان کړئ؟

۳- د جمرود د ترونونو لاملونه توضیح کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د مشرانو او فرهنګي ځیرو څخه د امیر دوست محمد خان د خدمتونو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شیر علي خان لومړنی سلطنت (۱۸٦۳ـ۱۸٦٦ میلادي)

امیر شیر علي خان

سردار شیر علی خان څرنګه واک ته ورسید. د کومو مخالفتونو سره مخامخ شو او اداري یې ولې سقوط وکړ. دا هغه مطالب دي چې په دې لوست کی به ورسره آشناشئ.

د افغانستان خلك د وزیر فتح خان د ورونو د تسلط په دوره کې کابو نیمه پېړۍ له جګړو او ناخوالو سره لاس او ګرېوان وو. ځکه چې په دې بې نظمیو کې د انګلیسانو استعماري سیاست دخیل و. د امیر شېر علي خان له سلطنت څخه مخکې پر امیر دوست محمد خان باندی یو شمېر معاهدې تحمیل شوې، چې دغو معاهدو له مخې ترانزیتي او مواصلاتي لارې د افغانستان د خلکو پر مخ وتړل شوې او افغانستان یې په اقتصادي او سیاسي محاصره کې بنکېل کړ.

امیر شېر علي خان د خپل پلار په ژوند کې ولیعهد ټاکل شوی و، چې د پلار له مرګه وروسته یې د ۱۸٦۳ کال د جون په ۱۲مه د ۴۱ کلنی په عمر خپل سلطنت اعلان کړ. ورونو یې ظاهراً هغه ته بیعت وکړ، خو په پټه کې یې د هغه په وړاندې مخالفت پیل کړ.

امیر شېر علي خان د هرات ولایت د تنظیم لپاره خپل زوی شهزاده محمد یعقوب خان پرېښود او پخپله له محمد اعظم خان سره کابل ته روان شو، خو د سبزوار په برخه کې محمد اعظم خان له

امیر څخه جلا شو او د مرکزي سیمو له لارې د خپل سکه ورور سردار محمد حسین خان ته چې د هزاره جاتو حکمران و، ورغی او غوښتل یې چې پر کابل یرغل وکړي، خو د هزاره جاتو خلکو خپله وفاداري له امیر شېر علي خان څخه اعلان کړه. وروسته محمد اعظم خان له خپلو نورو ورونو څخه مرسته وغوښته او د یوې حملې تیاری یې ونیو، خو د امیر شېر علي خان د ځواکونو په وړاندې یې مقاومت ونه شو کړای، د انګلیسانو دولت ته یې پناه یووړه. په یوه بلې جګړې کې سردار عبدالرحمن خان او محمد افضل خان د هندوکش د درې د باجګاه په سیمه کې د امیر شېر علي خان د قواو په وړاندې ماتې وخوړه. محمد افضل خان تسلیم او عبدالرحمن خان بخارا ته تیښته وکړه.

امیر شیر علی خان په ۱۸۶۵ م کال کې د کندهار د تصفیې لپاره د یو شمېر ډېرو قواو سره حرکت وکړ او له سردار محمد امین خان سره یې مقابله پیل کړه، او د هغې جګړې په ترڅ کې چې د دواړو لوریو تر منځ ونښته، د هغه زوی سردار محمد علي خان او تره یې محمد امین خان سره له اتو زرو عسکرو سره ووژل شول. امیر په دې پېښه ډېر غمجن شو. پر روحیاتو یې بده اغېزه وشوه، د اعصابو کنترول یې له لاسه ورکړ او په کندهار کې یې جلا والی غوره کړ. چې دغه انزوا د امیر شیر علی خان د سلطنت د سقوط لامل وګرځیده.

د امیر محمد افضل خان سلطنت (۱۸۶۶ـ ۱۸۶۷ زیږدیز)

سردارمحمد افضل خان

د امیر شېر علي خان ګوښه والی د دې سبب شو، چې سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان کابل ونیسي، چې د کابل تر نیولو وروسته محمد افضل خان سلطنت ته ورسېد او څنګه چې انګلیسان په هند کې د امیر محمد افضل خان له پاچاهۍ خبر شول، نو سمدستي یې د هغه سلطنت په رسمیت وپېژانده. وروسته یې خپل سیاسي استازی کابل ته واستاوه، په داسې حال کې چې د افغانستان رسمي پاچا شتون درلود او خلکو یې ملاتړ کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شېر علي خان قواو د محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان د قواو په وړاندې ماتې وخوړه او په هرات کې د خپل زوی محمد یعقوب خان سره دېره شو. وروسته د اقچې پخواني حاکم فیض محمد خان امیر شېر علي خان ته خبر واستاوه او د مرستې وړاندیز یې وکړ. امیر شېر علي خان د میمنې او مزار شریف له لارې له هغه سره یو ځای شو. په ۱۸۶۷زېږدیز کا ل کې عبدالرحمن خان د امیر شېر علي خان د قواو مخه د پنجشېر په بازارک کې ونیوله او فیض محمد په جګړه کې ووژل شو او امیر شېر علي خان بیا هرات ته ستون شو. په همدې وخت کې امیر محمد افضل خان د ناروغی له امله مړ شو او جسد یې په قلعه حشمت خان کې د شهدا صالحین (ع) سره نږدې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د سلطنت موده ډېره لنډه وه او کوم مهم کار د هغه په وخت کې ونه شو.

د امیر محمد اعظم خان سلطنت (۱۸۶۷ـ ۱۸۶۸ زېږدیز)

سردار محمد اعظم خان

د امیر محمد افضل خان تر مرګ وروسته سردار محمد اعظم خان د عبدالرحمن خان په موافقه سلطنت ته ورسېد. امیر محمد اعظم خان یو نوښتګر سړی و، غوښتل یې چې یو شمېر اصلاحات په افغانستان کې رامنځ ته کړي، خو وخت ورته پیدا نه شو. امیر شېر علي خان له هراته کندهار ته ورسېد او د کندهار خلک چې د امیر محمد اعظم خان د زامنو د ظلم له لاسه ډېر تنګ شوي وو، نو د امیر شېر علي خان هر کلی یې وکړ. په دې وخت کې امیر عبدالرحمن خان د شمالي ولایتونو په ایلولو بوخت و. امیر شېر علي خان د کابل د نیولو تکل وکړ، مخکې له دې چې کابل ته ورسېږي، د کابل خلکو د امیر محمد اعظم خان په وړاندې احتجاج او له امیر شېر علي خان څخه یې ملاتړ وکړ. امیر محمد اعظم خان ولیدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اوضاع د امیر شېر علي خان په ګټه ده، روحیه یې کمزورې شوه او امیر عبدالرحمن خان ته چې په تخارکې و، ورغی. په ۱۸۶۸ زیږدیز کې امیر عبدالرحمن خان او امیر محمد اعظم خان قواوې ترتیب کړې او د غزني د ششګاو په سیمه کې د امیر شېرعلي خان د لښکرو سره مخامخ شول خو ماتې یې وخوړه. او دواړه وتښتېدل. انګلیسانو هغوی ته په هندوستان کې د اوسېدو بلنه ورکړه، خو هغوی تهران ته د سیستان له لارې روان شول، خو امیر محمد اعظم خان د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو او په بسطام کې خښ شو او سردار عبدالرحمن خان بخارا ته پناه یووړه.

په ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شېر علي خان د شخصیت او دویمه ډله دې د امیر د کورنیو اختلافونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ امیر شېر علي خان څنګه واک ته ورسېد؟

۲ـ د امیر شېر علي خان داخلي ستونزې د هغه د لومړي سلطنت پر وخت ولیکئ.

۳ـ محمد افضل خان څنګه قدرت ته ورسېد؟

۴ـ امیر محمد اعظم خان څنګه واک ته ورسید؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر شېر علي خان د لومړي سلطنت د ماتې د عواملو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شېر علي خان دويمه پاچاهي (۱۸٦۸ـ ۱۸۷۹ دیرديز)

سيد جمال الدين افغانی

په کومو برخو کې اصلاحات رامنځ ته شول، پايلې ئی څه وې او د انګلسانو د دويم تيري لاملونه او اړوندې موضوعګانې به په لاندی متن کې ولولئ.

امير شېر علي خان د ۱۸٦۸ زيږديز کال په پای کې په ششګاو کې د سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان تر ماتې وروسته کابل ته داخل او د دويم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی مرکزي حکومت ټينګ کړ.

امير شېر علي خان يو روښانفکره او نوښتګر سړی و. نوموړی په افغانستان کې د نوي تمدن بنسټ اېښودونکی دی. افغانستان ته د نوي تمدن راتګ د اروپا له صنعتي انقلابه پيلېږي. امير شېر علي خان د مشهور فيلسوف او پوه افغان سيد جمال الدين لارښوونې په پام کې ونيولې او په اصلاحاتو کې يې ترې ګټه واخيسته.

امير شېر علي خان له روسيې او ايران سره خپلې سياسي اړيکې د دوستۍ پر بنسټ پيل کړې او عطا محمد سدوزی يې د افغانستان د رسميت پېژندلو لپاره برتانوي هند ته واستاوه. وروسته يې پخپله له برتانوي هند څخه ليدنه وکړه. په برتانوي هند کې تکنالوژۍ او تمدن دي يو شمېر اصلاحاتو(Reform) ته وهڅاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ اداري برخه: حکومت یا اجرایه قوه رامنځ ته شوه. په راس کې یې سید نورمحمد شاه فوشنجي صدراعظم، سپاه سالار حسین علي د دفاع وزیر، ارسلا خان د بهرنیو چارو وزیر، عصمت الله خان د داخلې وزیر، حبیب الله وردک د مالیې وزیر او محمد حسین خان د خزانو وزیر وټاکل شو او کابینه د صدراعظم تر مشرۍ لاندې جوړه او پر دولتي چارو به خبرې او پرېکړې کېدې.

ب ـ پوځي برخه: امیر شېر علي خان د هېواد د خاورې او خپلواکۍ د ساتلو لپاره یو لک کسیز منظم پوځ جوړ کړ د یاد شوي پوځ غړیو ته به تر پوځي زده کړې وروسته د هماغه وخت وسله ورکول کېده او یونیفورم به یې اغوسته او په اتو پوځي مرکزونو کې ځای پر ځای شوي وو.

د وسلو جوړولو صنعت پرمختګ وکړ. توپ، ټوپک، کریچ او باروت تولیدېدل. همدارنګه پوځي اصطلاحات او قوماندې په پښتو ژبه جوړې او په پوځي نظام کې رایجې شوې.

ج ـ اقتصادي برخه: د مالدارۍ او کرنې په برخه کې ډېره پاملرنه وشوه. پخوا مالیات ډېر درانه وو، بزګرانو او مالکانو نه شوی کولای چې هغه ورکړي. هغوی مجبور وو، چې د کال په لومړیو درېو میاشتو کې د حاصلاتو تر اخیستو دمخه د پېشکۍ په توګه ورکړي اصلاحات رامنځ ته شول. هغه صنایع چې خلکو ورته اړتیا درلوده، صنعتګران یې هڅول کېدل، تر څو کیفیت او کمیت یې پورته لاړ شي.

د- فرهنګي برخه: عنعنوي ښوونه او روزنه چې پخوا به په جوماتونو او کورونو کې تر سره کېده، د ښوونځیو په جوړولو سره په عصري ښوونې او روزنې بدله شوه. ملکي او پوځي ښوونځي جوړ شول، په بالاحصار کې مطبعه تاسیس شوه. د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه جریده په میاشت کې په شپاړسو مخونو کې دوه ځلې چاپېده او یو شمېر معلوماتي رسالې او اصولنامې هم چاپېدې. پوستي ټکټ چاپ شو او د پوستي خدمتونو لپاره هر ځای کې پوسته خانې فعالې شوې. د امیر شېر علي خان د وخت اصلاحات د دولتي چارو پر ټینګښت او د اقتصاد په ودې ډېر اغېز وکړ او د خلکو پر ژوند یې د پام وړ تغیر راوست.

مخکې یادونه وشوه چې امیر شیرعلي خان د ځینو دلایلو له مخې په ولایتونو کې د انګلیس دایمي استازی منلی نه وو او تر دې وروسته د انګلیسانو سره په سیاسي اړیکو کې محتاط و، خو د انګلیسانو لپاره د افغانستان او روسیې دوستي ښه پلمه وه، چې پر افغانستان تیری وکړي.

سربيره پر دې د وليعهد په توګه د شهزاده عبدالله ټاکل، شهزاده محمد يعقوب خان دې ته اړ کړ چې د پلار په مقابل کې بغاوت وکړي، ځکه چې هغه د امير په سلطنت کې مهم رول درلود. بله مهمه موضوع دا وه چې د سيستان (د هلمند د اوبو د وېش) او د افغانستان د شمالي سرحدونو د ټاکلو په برخه کې د انګليسانو قضاوت امير ته د منلو وړ نه و. ځکه نو د امير اړيکې له انګليسانو سره خرابې شوې. د پورته ستونزو سره سره، انګليسانو وغوښتل چې له امير سره خبرې وکړي، خو امير د انګليس استازی ونه مانه، خو وروسته حاضر شو چې له انګليسانو سره خبرې وکړي، خو د وليعهد مړينه او سوګ خبرې وځنډولې، انګليسانو د خبرو ځنډېتيا د روسانو سره د دوستۍ له امله پلمه وګڼله. په همدې وخت کې روسانو (خېوه او مرو) ونيوله او انګليسانو پر بلوچستان حمله وکړه او هغه يې ونيوه. امير شيرعلي خان مجبور شو چې مزار شريف ته لاړ شي، ترڅو له روسانو څخه مرسته واخلي، خو هلته ناروغ او په ۵۸ کلنۍ کې مړ او همهلته خښ شو.

پر افغانستان باندې د انګليسانو دويم يرغل
(۱۸۷۸ کال نوامبر- ۱۸۸۰ کال اګست)

په هند کې د انګليسانو اوېدې خبرې د افغانستان له استازي صدراعظم سيدنور محمدشاه سره کومې پايلې ته ونه رسيدې، ځکه چې انګليسانو په افغانستان کې پر خپلو تلپاتې استازيو ټينګار کاوه، چې مخکې د امير شيرعلي خان له خوا نه وو منل شوي او ياد شوي صدراعظم هم دا وړانديز ونه مانه، تر دې وروسته انګليسي ځواکونو جلال آباد او کندهار ونيول او امير له ناچارۍ څخه مزارشريف ته ولاړ، تر څو له روسانو څخه مرسته وغواړي. امير محمديعقوب خان د پلار پر ضد د بغاوت له امله چې زندان ته اچول شوی و. امير شير علي خان مزارشريف ته تر تګ دمخه د هغه د خلاصون فرمان صادر کړ. تر څو وکولای شي د هيواد د چارو څخه سرپرستي وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان پر فرهنګي شخصیت او دویمه ډله دې د سلطنت د نیولو په اړه د یعقوب خان د ونډې په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱. د افغان سید جمال الدین اصلاحي برنامه چې امیر شیرعلي خان ته یې وړاندې کړه، کوم مطالب یې درلودل؟

۲. د شمس النهار جریدې څه وخت په خپریدو پیل وکړ؟

۳. د امیر شیرعلي خان پر وخت هغه کوم اساسي او عمده مطالب وو، چې د نوي تمدن استازیتوب یې کاوه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر محمد یعقوب خان سلطنت (مارچ - اکتوبر ۱۸۷۹ زېږدیز)

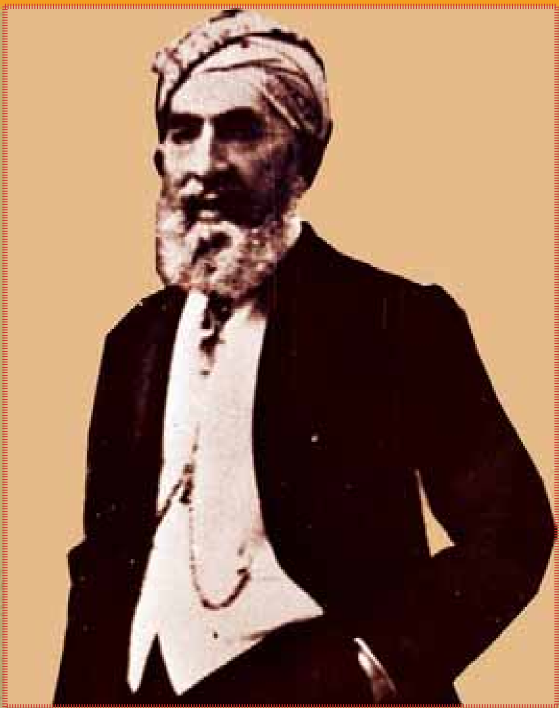

محمد یعقوب خان

شهزاده یعقوب څرنګه واک ته ورسید. د ګندمک تړون کومې پایلې درلودې، په د دې لوست کې به ور سره آشنا شئ.

شهزاده محمد یعقوب خان د خپل پلار د پاچاهۍ پر وخت د نیک نوم خاوند او د پلار د دویمې پاچاهۍ پر وخت د هرات او کندهار په خلاصون کې مهم رول درلود. د افغانستان خلک د هغه په زنداني کېدو او د ولیعهد په توګه د شهزاده عبدالله پر ټاکل کېدو خواشیني وو، ځکه چې شهزاده یعقوب خان یې خوښاوه. سردار محمدیعقوب خان د زندان تر خلاصېدو وروسته په روحي او عصبي ناروغۍ اخته شوی و.

انګلیسانو د افغانستان د نیولو او اشغال لپاره عملاً لاس په کار شوي وو او خلکو یوه پاچا یا مشر ته اړتیا درلوده، ترڅو پر هغه راټول او د انګلیس د یرغلونو مخه ونیسي. ځکه نو امیر محمد یعقوب خان د ۱۸۷۹م کال د مارچ په میاشت کې سلطنت ته ورسید. د سلطنت له پیله یې یوشمیر نومیالي وزیران لکه حبیب الله خان صدراعظم، مرزا محمد خان د بهرنیو چارو وزیر او داود شاه خان

سپه سالار د انګلیسانو د یوشمیر اجیرانو په وسیله تر څارنې لاندې نیول شوي وو.

ولي محمد (لاټي) په کابل کې د امیر پر ضد فعالیت کاوه او غوښتل یې چې افغانستان انګلیسانو ته تسلیم کړي او د انګلیسانو په مرسته سلطنت ته ورسیږي او د کندهار حاکم سردار شیرعلي خان او د جلال آباد حاکم محمدحسین له انګلیسانو سره د دې لپاره چې په قدرت کې پاتې شي، همکاري درلوده.

انګلیسانو له افغانانو سره له جګړې وېره درلوده، غوښتل یې چې له امیر سره خبرې وکړي څکه یې نو د امیر خسر سردار یحیی خان چې د امیر د بند پر وخت کې یې کشمیر ته تیښته کړې وه، د هندي منشي بختیار سره د خبرو لپاره کابل ته راغی. انګلیسانو له دوو مطلبونو سره علاقه درلوده، یو د درې ګونو لارو کنترول (کُرم، بولان، خیبر) او بله دا چې د افغانستان پر بهرني سیاست نفوذ او اغیز ولري. هندي منشي بختیار او امیر ته نږدې یوشمېر سردارانو امیر دې ته اړ کړ چې د تړون د لاسلیک لپاره ګندمک ته سفر وکړي.

په ۱۸۷۹ زیږدیز کې د (ګندمک) شرموونکې معاهده د انګلیس د استازي(لیوکیوناري) او امیر محمد یعقوب خان ترمنځ لاسلیک شوه. د دې معاهدې پر بنسټ (کُرم، لنډي کوتل تر خیبردرې پورې، سیالکوټ او ځینې نور ځایونه) د برتانوي هند برخه وګرځېدلې او د انګلیس استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پر ځای شول او کیوناري له خپلو ساتونکو سره کابل ته داخل شو. د کابل خلکو یوځل بیا په هیواد کې د پردیو لاسوهنه ولیده. د انګلیسانو پر ضد یې پاڅون خپله دیني او ملي فریضه وګڼله او په ولسي بڼه یې د کیوناري پر کور حمله وکړه او هغه یې وواژه او یوځل بیا د انګلیسانو د مخکې تلنې سیاست (Forward Policy) په افغانستان کې له ناکامی سره مخامخ شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجاهدینو او مبارزینو مشرانو لکه محمد جان خان وردک، ملا دین محمد مشک عالم، صاحب جان تره کې، سردار محمد ایوب خان او محمد عثمان خان صافي په نورو سیمو کې د انګلیسانو پر ضد یرغلو نه پیل کړل. د دغو مشهورو جګړو څخه یوه هم په کندهار کې د میوند جګړه ده، چې د امیر شیرعلي خان د زوی سردار غازي محمد ایوب خان په سرښندنه د ۱۹۷۹ز کال د جولايي پر ۲۷مه پکې انګلیسانو د میوند په دښته کې سخته ماتې وخوړه او درانه تلفات یې ولیدل، چې زموږ په تاریخ کې د افغانانو د وياړ او انګلیسانو د شرمندګی په نامه ثبت شوي ده.

محمد جان خان وردک

دیادوني وړده د افغانستان د تاریخ په اوږدوکې افغانی پیغلو او ښځو په ټولو ټولنیزو چاروکې جوخت له نارینه وو سره سمه ونډه اخستلې ده. څرنګه چې د ځوانې ملالې مشهوره حماسه چې د میوند په جګړه کې د پام وړ ګړون در لود, کله چې د جګړې په ډګر کې افغان بیرغ لرونکی په شهادت ورسید ملي بیرغ یې په لاس کې ونیو او نه یې پریښوده چې د غازیانو روحیه ضعیفه شي او دا لنډۍ یې په اوچت غږ د جګړې په ډګر کې وویله. چې د غازیانو جنګي روحیې یې پیاوړي کړې، جګړې شدت وموند او مجاهدین بریالي شول.

سردار محمد ایوب خان

خال به دیار دوینو کیږدم　　چې شنکی باغ کې ګل ګلاب و شرموینه

که په میوند کې شهید نه شوې　　خدایږو لالیه بې ننګي تـه دي ساتینه

همدارنګه د کابل خلکو د انګلیسانو ځواکونه د شیرپور په قرارګاه کې محاصره کړل. ترڅو سردار عبدالرحمن خان له بخارا څخه چاریکارو ته راورسید او انګلیسان په ډیر سخت حالت کې وو. سردار عبدالرحمن خان د خپل سلطنت اعلان وکړ. انګلیسانو د ناچارۍ له مخې د امیر عبدالرحمن خان سلطنت په رسمیت و پیژانده او انګلیسي جنرا ل (رابرتس) کابل د امیر عبدالرحمن خان لپاره پریښود او دویم ځل په افغانستان کې یو مقتدر مرکزي دولت جوړ شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان واک ته د رسیدو په برخه کې او دویمه ډله دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. امیر محمدافضل خان څنګه قدرت ته ورسید؟

۲. د امیر شیرعلي خان په دویمه پاچاهۍ کې د هغه د غوره اصلاحاتو څخه یادونه وکړئ؟

۳. د لومړي ځل لپاره کومه جریده چاپ شوه؟

٤. سردار محمد یعقوب خان له انګلیسانو سره کومه معاهده لاسلیک کړه؟

٥. د انګلیس افغان په دویمې جګړې کې د ملي مبارزینو نومونه یاد کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د ګندمک د معاهدې په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرکزي دولت ټينګښت (۱۸۸۰ – ۱۹۰۱ زيږديز)

امير عبدالرحمن خان

د سردار عبدالرحمن خان رامينځ ته کيدل، د ملوك الطوايفۍ له منځه وړل، د نورستان الحاق، د پنجدې نيول، د انګليسانو تلفات او وتل له افغانستان څخه دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به ور سره اشنا شئ.

سردار عبدالرحمن خان د امير محمد افضل خان زوی او د امير دوست محمد خان لمسی دی. نوموړی په کال (۱۸۳۰ز) کې زيږيدلی او په پنځوس کلنۍ کې په ۱۸۸۰ز کې سلطنت ته ورسيد.

سردار عبدالرحمن په (۱۸٦۸ز) کې د کابل او غزني ترمنځ د امير شيرعلي خان د قواوو په وسيله ماتې وخوړه او بخارا ته ولاړ. په ۱۸۷۹ز کې کله چې انګليسانو پر افغانستان د دويم ځل لپاره يرغل وکړ، سردار عبدالرحمن خان د انګليسانو له يرغل څخه خبر شو او افغانستان ته راغی په قطغن او بدخشان کې يې له خلکو سره خبرې وکړې او خلك يې د انګليسانو پر ضد جهاد ته وهڅول. ولسي لښکر يې جوړ او چاريکارو ته ور داخل شو. هلته يې د سلطنت اعلان وکړ. څرنګه چې انګليسان د امير عبدالرحمن خان له پوهې او سياست څخه خبر وو، نو کله چې عبدالرحمن خان واك ته ورسيد، هغوی ته تشويش او ويره پيدا شوه، ځکه يې نو خپل شتون هلته لازم نه ګاڼه په افغانستان، او په ځانګړې توګه په ميوند کې د هغوی ماتې مورال کمزوری کړی و. په همدې وخت کې د جنرا ل رابرتس قواوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شیرپور کې محاصره وې. د دې لپاره چې هغوی ته د لومړۍ جګړې پېښنه تکرار نه شي، نو یې هڅه کوله چې د ژمي تر رارسیدو دمخه له افغانستان څخه ووځي. ځکه یې نو د عبدالرحمن خان حکومت په رسمیت وپېژانده، کابل یې امیر ته تسلیم او د خپلو قواوو په وتلو یې پیل وکړ.

کله چې امیر عبدالرحمن خان په (۱۸۸۰ز) کال کې د دولت چارې ترلاسه کړې، له ډېرو سختو حالاتو سره مخامخ و، ځکه چې د افغانستان خلکو د انګلیسانو د حملو له امله ډېر زیانونه لیدلي وو. د بیلګې په توګه په افغانستان کې اداري نظم او مرکزي حکومت له منځه تللی و او ملکي او پوځي جوړښت ویجاړه شوی وو. د افغانستان په مهمو ښارونو کې د صنعت او کسبونو، زراعت او مالدارۍ مرکزونه او د اوبو لګولو سیستم زیانمن شوی و او ملي اقتصاد او فرهنګ په ټوله مانا له منځه تللی او په ټول هیواد کې ملوك الطوایفي رامنځ ته شوې وه. د خانانو او ملاکینو له خوا درنې او ملا ماتوونکې مالیې پر بزګرانو وضع شوې وې، چې بیوزلو خلکو یې د ورکولو توان نه درلود.

امیر عبدالرحمن خان د دې لپاره چې پر ټولو ستونزو بریالی شي. دوه پروګرامه یې تر لاس لاندې ونیول، د یوه مرکزي سراسري دولت جوړول او بل په اداري او پوځي برخو کې اصلاحات. امیر عبدالرحمن خان د خپلو اصلاحاتو په تطبیق کې دومره جدي و، چې هیڅ ډول خنډ یې د خپلو اصلاحاتو په تطبیق کې په پام کې نه نیوه.

امیر عبدالرحمن خان د خپل نوی تشکیل د جوړولو لپاره د امیر شیرعلي خان د وخت د کابینې تشکیل ونه مانه، ځکه چې پر هیچا یې باور نه درلود. په دولت کې یې خپلواکې اداري جوړې کړې او په خپله د صدارت، دفاع، داخلې، بهرنیو چارو وزارت او د ټولو وزارتونو په راس کې و. دولتي مامورینو په خپلو چارو کې درانه مسؤلیتونه درلودل، ترڅو خپلې دندې ښې ترسره کړي. چې پرته له دې د جدي پوښتنې لاندې نیول کیدل.

امیر عبدالرحمن د ۱۸۸۵- ۱۸۸۶ز کلونو تر مینځ په اصلاحاتو لاس پورې کړ. په پوځي برخه کې یې ۹۶ زره کسیز وسله وال منظم پوځ جوړ کړ، چې سپاره او پیاده قطعات یې درلودل او د پوځ د سپاهیانو تر څنګ یې د خانانو له زامنو څخه یو بل ځواک جوړ کړ، چې د شاهي ګارد یا (بای بچه ها) په نامه یادیدل. د مال شمېرنې، پوستې، رهدارۍ (پاسپورت) کوتوالي (امنیه او پولیس) د مالیاتو د حصول،

معاش، سکوکو او په لسگونو نورو فرعي ادارو دفترونه يې جوړ کړل، د نومړو فعاليتو تر څنگ د امير عبدالرحمن پروگرامونه په لاندي درې برخوکې خلاصه کېږي.

الف- د داخلي شورشونو له منځه وړل: په مخکې لوست کې ياده شوه کله چې امير عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسيد، افغانستان د انگليسانو تر يرغل لاندې و او مرکزي دولت شتون نه درلود. د افغانستان په ډېرو سيمو کې ملوك الطوايفي وه، نو خلك په داسې حالت کې اوسيدل چې په ټولنه کې خونديتوب، قانون او عدالت نه و او خلك له ډېرو ستونزو سره مخ وو. د امير عبدالرحمن خان يوه مهمه موخه دا وه چې يو مرکزي حکومت جوړ کړي، ترڅو قانوني دولت تشکيل او ملوك الطوايفي له منځه يوړل شي، ځکه د داسې حالت دوام خطرناکې پايلې درلودې، حتى د دې ويره وه، چې افغانستان تجزيه شي، ځکه نو امير عبدالرحمن خان دې کار ته جدي پاملرنه وکړه. څرنگه چې سيمه ييزو حکمرانانو خپلې گټې په خطر کې ليدې، نو ځکه نوی جوړ شوی حکومت په ټول افغانستان کې له يولړ شورشونو او مخالفتونو سره مخامخ شوه. لکه د بلخ، هزاره جاتو، منگلو، بلوڅانو، کروخيلو، پنجشيريانو، نجرابيانو، ځدراڼو، جمشيديانو او د ميمنې د خلکو پاڅونونه او شورشونه چې په يادو شويو ځايونو کې د قوې په استعمال سره له منځه لاړل او ټول ولايتونه د مرکزي حکومت تر کنترول او واك لاندې راغلل.

ب- د نورستان الحاق:نورستان د افغانستان په شمال ختيځ کې يوه صعب العبوره سيمه ده، چې د هندوکش يوه ډېره گوښه لمنه ده. پخوانی نوم يې (بلور يا بولر) دی، چې پخوا د کافرستان په نامه يادېده. د ډيورنډ تر معاهدې دمخه، چې په وروسته لوست کې به د هغې په اړه معلومات درکړل شي، (چترال) او (گلگت) له نورستان سره يوځای وو او پراخه سيمه يې تشکيلوله. يوناني سکندر، گورکاني امير تيمور او ظهيرالدين محمد بابر غوښتل چې دې سيمې ته لار پيدا کړي، خو د سړې هوا، سختو درو او له واورو ډکو غرونو له امله ونه توانېدل چې هلته لاړ شي. د دې ځای خلك بت نمانځونکي وو، د خپلو نيکونو دين او روسوم يې ساتلی او سيمه ييزه خپلواکي يې درلوده.

په ۱۸۹۱ز کال کې امير عبدالرحمن خان دې سيمې ته متوجه شو. سپاه سالار غلام حيدر خان څرخي ته يې چې د ننگرهار او لغمان قوماندان او والي و، هدايت ورکړ چې نورستان ته د تگ يوه

مقدمه جوړه کړي. لومړی غلام حیدر خان څرخي د نورستان د یوځایوالي لپاره د مواصلاتي لارو د جوړولو اقدام وکړ او د نورستان خلکو ته یې ابلاغ کړه چې حکومت ستاسې د یوې سیمې څخه بلې ته تګ راتګ د اسانتیا لپاره د لارو په جوړولو سره ستاسې ستونزې رالرې کوي. پخوا له دې چې سپهسالار نورستان ته تګ پیل کړي، خپل عسکر یې په بریکوټ کې ځای پر ځای کړل او د نورستان له خلکو سره یې نیکې اړیکې ټینګې کړې. خلکو له هغه سره تګ راتګ پیل کړ او یوشمیر خلک د اسلام په دین مشرف شول. خو د (کافور) او ځینو نورو سیمو خلکو اسلام ونه مانه، خو د دولت تابعیت یې قبول کړ.

په ۱۸۹۶ز کال کې سپهسالار څرخي تر اسمار او د نورستان تر خولې پورې سړک جوړ کړ او بله لاره د نورستان څخه تر بدخشانه پورې بشپړه شوه. د سړک تر جوړېدو وروسته نوموړي خپل عسکر نورستان ته داخل کړل. د عسکرو په رسیدو سره د نورستان خلک دوه ډلې شول. لومړۍ ډلې د سپهسالار اطاعت وکړ او دویمې ډلې په دفاع پیل وکړ او غرونو ته وختل. په هغه سخته جګړه کې چې د نورستان د ساتونکو او دولتي ځواک ترمنځ په (کلوم) کې پیښه شوه، ۲۰۰ کسه دولتي عسکر په کې ووژل شول او (۲۳۰۹) کسه ژوندي ونیول شول چې په عزت سره کابل ته یوړل شول او هغوی ته خوراک، پوښاک او د اوسیدو ځای په پام کې ونیول شو. د دولت قواوو د نورستان ډېر ځایونه ونیول، چې امنیت یې په کې ټینګ کړ. بتخانې ورانې شوې او پر ځای یې د جوماتونو جوړول پیل شول او د ۱۹ په شاو خوا کې د لرګیو مجسمې او یوشمیر غشي او لیندۍ کابل ته راوړل شول. له لوګر، لغمان، پروان او کاپیسا څخه د دیني علومو ښوونکي نورستان ته یوړل شول، ترڅو د نورستان خلکو ته اسلامي زده کړې، زده کړي، د نورستان ټول سفر او فتحې اته میاشتې ونیولې. ځکه چې په لومړیو کې دا فکر کیده چې د نورستان نیول به ډېر وخت وغواړي، خو د سپهسالار غلام حیدر خان د پوهې او تدبیر له امله نورستان له مرکزي حکومت سره یوځای او خلک یې د اسلام په سپیڅلي دین مشرف شول او له کافرستان څخه یې نوم په نورستان بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د پنجدې نیول:

د افغانستان په شمال کې روسي امپراتورۍ، برتانوي هند په ختیځ او سهیل کې، او ایران په لویدیځ کې موقعیت درلود. امیر عبدالرحمن خان به تل د برتانوي هند او تزاري روسیې له خوا له تهدید سره مخ و.

سردار محمد ایوب خان او سردار محمد اسحق خان د امیر دوه دښمنان چې لومړنی یې انګلیسانو او دویم یې روسانو حمایه کاوه. که څه هم د ایران دولت د امیر لپاره د فشار وسیله نه وه. خو دا یو رواج ګرځیدلی و، چې ناراضي سردارانو به ایران ته پناه وړله. خو امیر له روسیې سره د اړیکو په برخه کې له احتیاط څخه کار اخیسته او هڅه یې کوله چې له روس سره ټکر ونه کړي. د افغانستان دولت د برتانوي هند او تزاري روسیې ترمنځ د بفر (Buffer) یا حایل حیثیت درلود. د مرکزي آسیا د سیمو تر نیولو وروسته به روسانو بهانې جوړولې او غوښتل یې چې د افغانستان سیمو ته مخکې تګ وکړي. د روسانو لومړنی حرکت (مرو) ته د شپږ زره روسانو راوړل وو. د ۱۸۸۵ ز کا ل د مارچ په میاشت کې اوضاع دومره خرابه شوه چې د انګلیسانو ملکې د روس له تزار سره تماس ونیو او له تزار څخه یې وغوښتل چې د افغاني او روسي عسکرو د جګړې مخنیوی وکړي او په انګلیسي حکومت کې مخالفو ګوندونو پر حکومت انتقاد وکړ چې د روسانو د مخکې تګ مخه ولې نه نیسي. په همدې وخت کې روسانو افغاني عسکرو ته اخطار ورکړ چې د (کشک) په سیمه کې خپل سنګرونه پریږدي. انګلیسانو د روسانو د یرغل په وړاندې ځان بې تفاوته کړ او روسانو پر پنجدې یرغل وکړ. جنرال غوث الدین خان په میړانه وجنګیده، تر هغې چې له خپلې لړې قوي سره ووژل شو او پنجده روسانو ونیوله.

امیر عبدالرحمن تر ۲۱ کالو پاچاهۍ د ۱۹۰۱ کال د اکتوبر په لومړۍ نیټه د ۷۱ کالو په عمر د نقرس د ناروغۍ له امله له نړۍ سترګې پټې او د کابل په بوستان سرای اوسني زرنګار پارک کې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د حکومت پر وخت، په خواشینۍ سره د ښوونې او روزنې، کلتور او صنعت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه کې کوم کار ونه شو. او هغه ملوک الطوایفي چې د مرکزي دولت او اداري نظام له منځه تللو او د انګلیسانو د یرغلونو له امله منځ ته راغلې وه، له منځه یووړل شوه، خو په خواشینۍ سره د ډیورنډ د معاهدې د لاسلیک له امله افغانستان په ختیځ او سهیل کې د خپلې ځمکې یوه برخه له لاسه ورکړه.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر عبدالرحمن خان د قدرت ته د رسیدو او دویمه ډله دې د نورستان د یوځایوالي په اړه مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱. روسانو پنجده څنګه ونیوله؟
۲. د بفر (Buffer) پالیسي د کومو هیوادونو له خوا په افغانستان کې عملي شوه؟
۳. امیر عبدالرحمن خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسید؟
٤. د امیر عبدالرحمن خان شخصیت په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر عبدالرحمن خان د اصلاحاتو او د اداري نظام د ټینګښت په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معاهدو لاسليک

د امير عبدالرحمن مجبوريتونه، د ډيورنډ تړون او د هغه پايلي په دې لوست کې ښرګنديږي چې ورسره به پيژندګلوی تر لاسه کړئ.

د ډيورنډ معاهده: مخکې له دې څخه چې انګليسان د ډيورنډ تړون مطرح کړي، د افغانستان په ختيځو او سهيلي پولو کې اوضاع مغشوشه کړه، د قومونو او قبايلو په منځ کې يې روپۍ او وسلې ويشلې خلک به يې په جګړې اچول او بيا به يې په دې بانه چې منځګړيتوب کوي او تشنج له منځه وړي، نو ځان به يې د يوه خيرخواه او مصلح په توګه معرفي کاوه او د امير عبدالرحمن خان او د افغانستان د دولت د بې اعتباره کولو لپاره به يې له ډول ډول دسيسو او پروپاګنډ څخه کار اخيسته.

په ۱۸۹۳ز کال کې يو شپږ کسيز هيئت چې مشري يې د بريتانيا د بهرنيو چارو سکرتر (مارتيمر ډيورنډ) کوله او (اليس، ډاکتر فن، سميت، مکمهان، ډانلډ او کلارک) په کې شامل وو، د خيبر له لارې افغانستان ته راغلل. په داسې حال کې چې انګليسي قواوې د افغانستان په ختيځو او سهيلي پولو کې ځای پر ځای شوې وې، ياد شوی هيئت له امير عبدالرحمن خان سره د حشمت خان په باغ کې لنډه کتنه وکړه او د خبرو په پيل کې يې پرته له سريزې او په ډيره جدي توګه امير عبدالرحمن خان ته وويل چې امير مجبور دی چې ترتيب شوی تړون لاسليک کړي، په بل صورت کې به د دواړو دولتونو ترمنځ اړيکې پرې او بنايي جګړه پيل شي. امير په ډير سخت حالت کې راګير شو او د امير تيروتنه دا وه چې د مذاکراتو او د هغه د متن په اړه يې د افغانستان خلکو ته معلومات ورنه کړل او د معمول په څير پرته د خلکو له رايې او نظره يې ياده شوې معاهده لاسليک کړه.

د ډيورنډ د کرښې مواد:

۱. د افغانستان ختيځ او سهيلي سرحد له واخان څخه پيل شوی او د ايران تر سرحده دوام پيدا کوي، چې په ترتيب شوې نقشه کې ښودل شوی او د نوموړي تړون سره ضميمه ده.

۲. د برتانوي هند دولت به هغو ځمکو کې چې په افغانستان پورې اړه لري، هيڅ وخت لاسوهنه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او د افغانستان دولت هم د هندوستان په ځمکو کې لاسوهنه نه کوي.
۳ . د (اسمار سیمې او پورته سیمه یې د چنگ تر سیمې پورې) په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان دولت هیڅ وخت د (سوات، باجوړ، چترال او ارنوی سیمه کې) مداخله نه کوي او د (برمل) بشپړ سیمه په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان حکومت د (وزیرو او داوړو) په سیمو ادعا نه شي کولای.
٤ . یاده شوې سرحدي لیکه به د بریتانوي او افغاني هیئت په واسطه له نقشې سره سمه په نښه شي.
٥. د چمن په سیمه کې چاوڼۍ (پوځي مرکز) چې نوی جوړ شوی او د اوبو هغه برخه چې په (سرکي ننګي) کې چې افغانستان مخکې خریداري کړې، له هغې ځخه تیر او د بریتانیا دولت ته دې وسپاري. په دې سیمه کې به د جلاوالي لیکه په لاندې ډول وکښل شي، د خواجه عمران د غره د سلسلې له سر څخه (شاه کوتل) ته نږدې چې د انګریز ملکیت دی، داسې امتداد لري چې (مرغه چمن) او (شیراوبه Shiroba) چینه مستقیماً د (نوي چمن کلا) او افغاني تانې چې په (لشکروند) مشهوره ده، په منځ کې تیریږي. وروسته یاده شوې لیکه مستقیماً د (ریل سټیشن او د بلاک د کوځې په منځ کې تیریږي او بیا د سهیل لوري ته تاویږي چې خواجه عمران د غرونو لړۍ په کې شاملیږي او د (ګواشه Gowasha) تانه د انګریز په ملکیت کې راځي او هغه لاره چې د (شوراوک) په لوري د (ګواشه) سهیل او لویدیځ ته ځي، په افغانستان پورې اړه لري، برتانیه به د دې لارې تر نیمایي پورې مداخله نه کوي.
٦ . د دې ژمنلیک شرایط د برتانیې او افغانستان ترمنځ د قبول وړ دي، کله چې پر کومه فقره کوچنی اختلاف پیدا شي، د دوستانه خبرو له لارې به حل او فصل شي.
۷ . څرنګه چې د هند برتانوي دولت د جناب امیر صاحب د هغه نیک نیتۍ څخه چې د هند د برتانوي دولت په برخه کې لري پوره ډاډمن دی، نو هیله لري چې افغانستان د خپلواکۍ په حالت کې ووینې او کله چې افغانستان غواړي، چې وسله رانیسي، د برتانیې دولت کوم اعتراض نه لري او هم د دې قرارداد د لاسلیک له امله چې افغانستان ته به هر کال دولس لکه روپۍ ورکول کېدې، د دې تړون له لاسلیک څخه وروسته شپږ لکه نورې اضافه کیږي.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي او د ډیورنډ د معاهدې پر ګټو دې یو له بله سره خبرې او اترې وکړې او پایله دې د ډلو د استازو په واسطه ټولګي کې وړاندې شي.

پوښتنې:

۱ . د ډیورنډ معاهده د کومو شخصیتونو ترمنځ لاسلیک شوه؟
۲ . د ډیورنډ معاهده په کوم کال ترسره شوه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د ډیورنډ د معاهدې د پایلو په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر حبیب الله خان سلطنت (۱۹۰۱ - ۱۹۱۹ زیږدیز)

امیر حبیب الله خان

د امیر حبیب الله خان واک ته د رسیدو، د نوموړي د حکومت مهمې کړنې او د هغه د قتل لاملونه هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

سردار حبیب الله خان د امیر عبدالرحمن خان زوی و. کله چې امیر عبدالرحمن خان د امیر شیرعلي خان له خوا د کابل او غزني ترمنځ په شش ګاو (شپږ قلاع) کې ماتې وخوړه، په بخارا کې یې پناه واخیسته او سردار حبیب الله خان په ۱۸۷۲ ز کال په سمرقند کې وزیږید. هغه په ۲۸ یا ۲۹ کلنۍ کې په ۱۹۰۱ ز کال د پلار له مړینې وروسته واک ته ورسید.

امیر حبیب الله خان په طبیعي توګه آرام، هوښیار، نوښتګر او د پرمختګ پلوی وه. که څه هم له عیش, عشرت او له مجلل دربار سره یې مینه درلوده. امیر حبیب الله خان د واکمنۍ پر وخت په څو خبرو کې څرګند شو. په لومړیو کې یې په خپله ویناکې خلکو ته وویل: افغانستان اسلامي ټولنه ده او اسلامي ارزښتونه دې په کې رعایت شي. لکه څنګه چې یې د کابل د خرابات په سیمه کې د رقاصو په نڅا بندیزو لګاوه او دغه عمل یې غیر شرعي وباله او د مجرمینو په جزایي قانون

کې يې هم بدلون راوست. د بيلګې په توګه، د جرم د کولو په صورت کې د بدن د غړيو غوڅول منع شول او په بدل کې ورته مختلف بنديتوبونه وټاکل شول، خو د هغوی د آزادۍ په اړه يې عمل ونه کړ. ړندول، د غلامانو او وينځو پلورل منع شول. له څلورو څخه ډيرې ښځې په نکاح کول يې غير شرعي اعلام کړل.

امير حبيب اله خان يو فرهنګي څيره وه. او ټنګار يې کاوه چې ټولنه پرته د ښوونې او روزنې څخه پرمختګ نه شي کولای. هغه کار چې د هغه په وخت کې ترسره شو، د معارف بنسټ ايښودنه او د نوي فرهنګ معرفي وه. په ۱۹۰۳ز کې لومړنی ښوونځی د حبيبيې د ليسې په نامه جوړ شو. چې په دې ښوونځي کې پر ديني مضامينو سربيره نور مضامين لکه تاريخ، جغرافيه، رياضي، کيميا، فزيک، هندسه، مثلثات، حکمت او حفظ الصحه تدريسيدله او يو څو نور لومړني ښوونځي د ښار په ځينو برخو کې هم جوړ شول.

په پوځي برخه کې هم د حربي په نامه ښوونځی جوړ شو، چې پر علمي مضامينو سربيره ارکان حرب په کې هم تدريسيده، چې د نوموړو مضامينو درس د هندي، ترکي او افغاني استادانو په وسيله ورکول کيده. د لومړي ځل لپاره داسې يوه مطبعه جوړه شوه چې ماشينونو يې د بخار د قوې په وسيله فعاليت کاوه، چې په نوموړې مطبعه کې ځينې دولتي لايحې او اخبار چاپيده. دوه اخبارونه د لومړي ځل لپاره د (سراج الاخبار) او (سراج الاطفا ل) په نامه تآسيس شول، چې مسؤل مدير يې محمود طرزي و او د هغه د نظر لاندې ياد شوي اخبارونه چاپيدل، چې خلکو ته د انګيزې په ورکولو او خپلواکۍ غوښتنې د حس په لوړولو کې يې مهم رول درلود او محمود طرزي ته د افغانستان د مطبوعاتو د پلار لقب ورکړل شو.

د کابل غزني او کابل جلال آباد او لغمان لاره جوړه شوه او د لومړي ځل لپاره يوشمير موټرې د ورلو راوړلو لپاره له يوې کمپنۍ څخه چې (مدلر) نوميده، له بمبيې څخه دولت خريداري کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هم ځو کسه د موټرو د ترمیم د زده کړې لپاره هندوستان ته واستول شول.

د نساجۍ په برخه کې د ورۍ وبدلو په نامه یوه فابریکه جوړه شوه، چې د بخار د قوې په وسیله یې فعالیت کاوه. په کال کې به یې پنځوس زره عسکرو ته یونیفورم برابراوه او پاتې تولیدات یې بازار ته وړاندې کېدل. د اوبو د بریښنا یوه وړه فابریکه په جبل السراج کې جوړه شوه. د تولید کچه یې لږه وه، چې یوازې ارګ یې روښانه کاوه. وروسته یې توربینونه ډېر شول چې د کابل ښار ته یې بریښنا ورکوله. د کرنې په برخه کې د هغو ځمکو لپاره چې اوبه یې لږې وې، یوشمیر بندونه او نهرونه جوړ شول.

د امیر حبیب الله خان د سلطنت مهمې پیښې د ځدراڼو، منګلو، احمدزیو او د کندهار د خلکو پاڅونونه وو، چې دا پاڅونونه د دولت په لوړ تدبیر سره غلي شول. نړیواله پېښه چې د امیر حبیب الله د حکومت سره هم مهاله وه لومړۍ نړیواله جګړه وه. د آلمان د حکومت یو هیئت افغانستان ته راغی او د دواړو هېوادونو په دوستۍ یې ټینګار کاوه، ترڅو په دې وسیله افغانستان د (محور) دولتونو یانې له هغو دولتونو سره چې له آلمان سره ملګري وو، یوځای کړي. او انګریزانو له دې څخه ویره درلوده چې افغانستان له محور دولتونو سره یوځای نه شي. ځکه یې نو له روسانو سره معاهده وکړه چې د یادې شوې معاهدې پر بنسټ افغانستان په لومړۍ نړیوالې جګړې کې خپل ناپیلتوب اعلان کړ.

امیر د خپل سلطنت په ورستیو کلونو کې د خلکو، روښانفکرانو او مشروط غوښتونکو کرکه خپل ځان ته را وپاروله. چې په دې توګه د هغه د حکومت د سقوط زمینه برابره شوه.

د ۱۹۱۸ز کال په پای کې امیر د خپلو ټولو درباریانو سره د تفریح لپاره له جلا ل آباد څخه د ماهیانو د ښکار لپاره د لغمان (کله ګوش) ته ولاړ او هلته د فبرورۍ د میاشتې په شلمه شپه د یوه نامعلوم کس له خوا د تومانچې په ډز ووژل شو. جسد یې جلال آباد ته یوړل شو او خاورو

ته وسپارل شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د امیر حبیب الله خان واک ته د رسیدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د نوموړي د شخصیت په اړه خپلو کې خبرې او اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. امیر حبیب الله خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسید؟
۲. لومړنی جریده په کوم نامه او په کوم کال خپره شوه؟
۳. لومړنی د اوبو بریښنایي فابریکه چیرته او په څومره ظرفیت یې په فعالیت پیل وکړ؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر حبیب الله خان د اصلاحاتو په برخه کې له مشرانو او لویانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشروطیت نهضتونه

د مشروطیت خوځښتونه څرنګه را منځ ته شول، موخې یې څه وې او کومې راتلونکې سره مخ شول په دې لوست کې به ورسره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

د امیر حبیب الله د سلطنت په پیل کې د لومړي ځل لپاره معارف تاسیس او نوی فرهنګ پیل شو. یوشمیر محدود ښوونځي جوړ او د نوي فرهنګ د خپراوي په برخه کې دوه ورځپاڼې چاپ او په مطبعه کې د کتابونو چاپول پیل شول.

امیر حبیب الله خان په کال ۱۹۰۵ز کې له انګریزانو سره د تړون تر لاسلیک وروسته خپل ځان ډاډه احساساوه، خو د هغه تړون له مخې چې د لومړۍ نړیوالې جګړې په پیل کې روس او انګلیس کړی و، انګریزانو دا وېره درلوده چې افغانستان د (محور) د ځواکونو یا د هغو دولتونو سره چې له آلمان سره متحد وو، یوځای نه شي. ځکه نو انګریزانو افغانستان تر خپلې حمایې لاندې راوست، چې له دې سره د افغانستان خپلواکي سلب شوه.

د امیر حبیب الله د سلطنت په لومړیو کې اداري وضع ښه وه او خلکو دا فکر کاوه چې ژر به نوره هم ښه شي. خو وروسته د افغانستان اداري صلاحیتونه د یو څو محدودو کسانو لاسونو ته ورغلل. اداري مراجع ملوثې او اداري فساد خپل اوج ته ورسید او امیر د دربار په عیش و عشرت کې ډوب او د هیواد

له حالته ناخبره و. د ټولنې د پرمختیا ټیټوالی، د خپلواکۍ له منځه تلل، د اداري فساد ډېریدل، بې عدالتۍ او ملاماتوونکو مالیو د خلکو ستونزې لاپسې ډېرې کړې. روښانفکرانو چې به د هیواد بحراني حالت لیده، نو خوابدي به وو د دې ستونزې د حل په لټه کې شول، چې د افغانستان خلکو ته څنګه خلاصون ورکړي. په پای کې یې پریکړه وکړه چې د دولت مطلق العناني په مشروطیت بدله کړي.

روښانفکران د دربار د اصلاح غوښتونکو شا اوخوا راټول شول او په دولت کې د اصلاحاتو غوښتونکي شول. د دربار روښانفکران عبارت وو له، محمد ولي خان بدخشاني، میرزمان خان، میر یاربیک خان دروازي، پادشاه میرخان لوګري، نظام الدین خان ارغندیوال او لعل محمد خان کابلي. وروسته یوه ډله ځوانان لکه جوهرشاه خان، لعل محمد خان، پادشاه میرخان، نظام الدین خان او میرزمان خان له دربار څخه بهر د دیموکراتانو له سیاسي کړۍ سره یو ځای شول. بهرني کتابونه او جریدې به یې ترلاسه کولې او د کورنیو او بهرنیو سیاسي او ټولنیزو مسایلو سره به یې علاقه پیداکوله. د حبیبیې لیسه د روښانفکران په یوه سیاسي مرکز بدل شوې وه. د روښانفکرانو په منځ کې د راډیکال ډله، یا افراطیون هم وو، چې د کودتاه غوښتونکي هم وو. بلې ډلې روښانفکرانو په یوازې توګه د دربار او حبیبیې لیسې څخه بهر فعالیت کاوه.

د دربار روشنفکرانو د حبیبیې لیسې څخه بهر، او د حبیبیې لیسې ښوونکو او کارکونکو سره ائتلاف وکړ او یو سیاسي ګوند یې د (جمعیت سري ملي) په نامه جوړ کړ، چې د نوموړي ګوند په مرامنامه کې د مطلق العنان حکومت بدلون په مشروطیت، د خپلواکۍ ګټل، متوازن معارف او په افغانستان کې د نوي فرهنګ خپریدل شامل و.

یاد شوی ګوند په یو لس کسیزه ډله د ګوند د مؤسس او مشر په وسیله وویشل شو. د دې لپاره چې د ګوند فعالیتونه ښکاره نه شي، د ګوند غړیو یو بل حتی نه پیژندل. ګوندي جلسې به په ډېره پټه توګه د میلمستیا په نامه د ډلو د مشرانو له خوا جوړیدې او په جلسو کې به د ګوند د چارو په برخه کې پریکړې کېدې. عمومي جلسې به تر اوږدې مودې وروسته کېدې او نوې پریکړې به په کې ترسره کېدې.

د ګوند د یوې غوره کړۍ رئیس تاج محمد خان بلوڅ پغماني و جوهرشاه خان غوربندي او میر سید قاسم خان لغماني او د ګوند د هندي مسلمانانو غړي، چې ټول یې د حبیبیې د لیسې ښوونکي وو، د ګوند په یوې جلسې کې یې پریکړه وکړه، مخکې له دې نه چې امیر د ګوند له شتون څخه خبر شي، باید هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وهڅول شي چې پخپله د فرهنګ په خپريدو او د سرتاسري معارف په خپراوي کې همکاري وکړي. له تاج محمد خان سره دګوند د مرامنامې يوه کاپي وه، چې له نورو اسنادو سره يې په خپل کور کې ساتله. ورور يې محمد شريف چې د سياسي افکارو د مخالفينو له ډلې او د دولت له پلويانو څخه ګڼل کېده، له تاج محمد خان سره په يوځای کې اوسيده. نوموړي هغه مصوبه د تاج محمد خان له اسنادو څخه ترلاسه کړه او هغه يې امير حبيب الله ته وړاندې کړه.

د ۱۹۰۹ز کال په ژمي کې کله چې امير په جلال آباد کې په تفريح بوخت و، محمد عظيم خان د حربي فابريکې کارمند او د شهزاده کبير خان خصوصي ښوونکی ملا منهاج الدين، دګوند د ټولو غړيو فهرست ترتيب او له يو راپور سره يوځای امير حبيب الله خان ته وړاندې کړ او په راپور کې داسې ويل شوي وو، چې د (حزب سري ملي) هدف د امير وژنه او د مشروطه حکومت جوړول دي او په کابل کې داسې آوازه خپره شوې وه چې دا هرڅه د هغو هنديانو په وسيله رامنځ ته شول چې دګوند په دننه کې وو. خلکو دا استدلال کاوه چې دګوند هندي غړيو غوښتل چې لومړی د مشروطيت او خپلواکۍ غوښتنې نهضت له منځه يوسي او بيا افغانستان د انګليسانو په ګټه وروسته پاتې کړي او امير د معارف د تأسيس او د نوي فرهنګ د خپريدو څخه زړه ماتی کړي. او په ياد شوي فهرست کې هغه مشروطه غوښتونکي چې د افغانستان په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره راښکاره او څلويښت کسه وو، په خواشينۍ سره اعدام او بنديال شول. وروسته له څه وخته ځينې يې آزاد شول، خو مشروطه غوښتونکي په ټوله مانا ونه ټکول شول، بيا يې وړې ډلې جوړې کړې، چې په پټه يې فعاليت کاوه.

په (۱۹۱۸ز) کې د مشروطه غوښتونکو تر ټکولو وروسته (عبدالرحمن لودين) د سراج الاخبار محرر او دګوند غړي چې راډيکال يا افراطي شخص و، د امير حبيب الله خان د کليزې په شپه په شوربازار کې د قاضي کوڅې د يوه دوکان په بام له تومانچې سره کمين نيولی و او د امير د سپرلۍ موټر ته يې انتظار کاوه (په هغه وخت کې شاه معمولاً د جشن او د کابل په چراغان شپو کې د ارګ له بازارونو او د شوربازار له چوک څخه تيريده) همدا چې د امير موټر د دې دوکان تر څنګ راورسيد، عبدالرحمن د امير په موټر ډز وکړ، خو کارتوس د موټر په پورته ځای ولګيد او موټر په چټکۍ تير شو او امير وژغورل شو. په سبا شپه عبدالرحمن لودين امنيتي قواوو ونيو او په ارګ کې زنداني شو. امير د هغه او د ملګرو د اعدام مسؤوليت په غاړه وانه خيست او د ۱۹۱۹ز کال په سياسي اوښتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې عبدالرحمن لودین له نورو روښانفکرانو سره یوځای له زندان څخه آزاد شول او د امانیه دورې په مامورینو کې مقرر شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د مشروطیت د زمینو د رامنځ ته کېدو او دویمه ډله دې د دې نهضت د موخو په برخه کې یو له بل سره خبرې وکړي او پایله دې یې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱. د مشروطیت نهضت چا رهبري کاوه؟

۲. د دې نهضت مشهور غړي څوک وو؟

۳. امیر حبیب الله خان د دې نهضت له موخې څنګه خبر شو؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو ته په لاس رسي سره د نهضت د ناوړه ټکونې په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړۍ څپرکي ارزونه

له یوې اوږدې مودې وروسته افغانستان د بهرنیانو د لاسوهنو له امله تجزیه او وویشل شو. خو په ۱۷٤۷ ز کال کې د افغانستان د دولت مؤسس احمدشاه بابا په وسیله جوړ شو. کرنه او مالداري چې د افغانستان د اقتصادي منابعو څخه وه، ډېره زیانمن شوی وه، چې د مرکزي دولت تر جوړښت وروسته یې یوځل بیا وده وکړه او دودیزو صنایعو چې د خلکو ورځنۍ اړتیاوې یې پوره کولې، یوځل بیا په فعالیت پیل وکړ. سوداگري رامنځ ته شوه او اقتصادي وضع ښه شوه. عنعنوي ښوونه او روزنه په مدرسو او جوماتونو کې ترسره کېده، چې یوشمیر مدرسې په ټول افغانستان کې جوړې شوې او (٤٥) کاله یې د احمدشاه بابا او د هغه د زوی تیمورشاه د سلطنت په دوران کې په ټول افغانستان کې رواج درلود. خود نوي فرهنگ د خپراوي په برخه کې د ابدالیانو د سلطنت تر پایه کوم گام وانه خیستل شو.

له ۱۸۳۹ - ۱۸٤۲ ز کاله پورې افغانستان د انگریزانو تر یرغل لاندې راغی او بیا په افغانستان کې د انگریزانو تر ماتې وروسته د وزیر فتح خان د ورونو د بې اتفاقۍ له امله د امیر شیرعلي خان د سلطنت تر پایه پورې په هیواد کې گډوډي او ملوك الطوایفي حاکمه شوه. خو د امیر شیرعلي خان د سلطنت په وخت کې مرکزي دولت جوړ او اجرائیه قوه چې صدراعظم، کابینه او نورې دولتي اداري یې درلودې منځ ته راغله. د زراعت، مالدارۍ، صنایعو او کلتور په برخه کې اصلاحات رامنځ ته شول. عنعنوي معارف په عصري معارف بدل شو. پوځ جوړ شو او اقتصادي حالت وده وکړه. د امیر محمدیعقوب خان د سلطنت په وخت کې انگریزانو د دویم ځل لپاره پر افغانستان یرغل وکړ او د امیر شیرعلي خان د وخت اداره او اصلاحات له منځه لاړل. ملوك الطوایفي رامنځ ته شوه. د بې نظمۍ له امله اقتصادي منابعو زیان ولید او خلك له ډېرو ستونزو سره مخامخ شول.

په ۱۸۸۰ ز کې امیر عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسید. هغه لومړی سل زره کسیز پوځ جوړ کړ او د یو قوي مرکزي دولت بنسټ یې کېښود او ټول افغانستان یې د مرکزي دولت تر ولکې لاندې راوست. انگریزانو امیر او د افغانستان دولت ته ډېرې دسیسې جوړولې، ترڅو په پای کې یې پر امیر د ډیورند کرښه تحمیل او لاسلیك کړه، چې د هغې له امله د افغانستان له بدن څخه ځینې برخې جلا شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر حبیب الله خان د سلطنت په موده کې تر یوې کچې پورې معارف او د نوي کلتور خپریدو ته پاملرنه وشوه. اقتصاد پر مختګ وکړ مواصلاتي لارې، بندونه او نهرونه جوړ شول. د ورلو راوړلو لپاره یوشمیر موټر له یوې انګلیسي کمپنۍ څخه خریداري شول او د کابل جلا ل آباد او لغمان ترمنځ تیلیفون جوړ شو. د نساجۍ فابریکې د بخار د قوې په وسیله په کار پیل وکړ. د جبل السراج بند د کابل د ښار د روښانه کولو لپاره په کار پیل وکړ. یوه مطبعه جوړه شوه چې دوه ورځپاڼې او کتابونه په کې چاپیدل او روښانفکران په دربار او د حبیبیې په ښوونځي کې راڅرګند شول چې موخه یې د دیموکراسۍ او د مشروطیت رامنځ ته کول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوریت د نظام تر پایه پورې

۱۹۱۹- ۱۹۷۸ زیږدیز

د څپرکي موخې

۱- د استعمار په وړاندې د ملي پاڅونونو او خپلواکۍ د لاسه ته راوړلو له مفاهیمو سره آشنا کېدل
۲- د نظامنامو او اصولنامو له ماهیت سره پېژندګلوي.
۳- د خپلواکۍ په لاس ته راوړلو کې د شاه امان الله خان دونډې سره پېژندګلوي.
٤- پر افغانستان باندې د دويمې نړېوالې جګړې د ناوړه اغېزو سره پېژندګلوي.
٥- د سردار محمد داؤد خان د صدارت په وخت کې د رغاونې له پلانو سره پېژندګلوي.
٦- د دېموکراسۍ د لسيزې او دهغې د لاسته راوړنې سره پېژندګلوي
۷- په جمهوريت باندې د سلطنت بدلېدل او په اړه يې معلومات.
۸- د استعمار د سياست د ماهيت په تحليل پوهېدل.
۹- د نقشې له مخې هغه ځايونه چې انګرېزان په لومړۍ جګړه کې هلته مشيت ول د نبنه کولو مهارت.
۱۰ د تاريخي نقشو او اطلسونو څخه د ګټه پورته کولو مهارت.
۱۱-د اصولنامې او قوانيونو تحليل او تفسير.
۱۲ د سياسي بدلونونو په لاملونو باندې پوهېدل او درک کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹ - جنوري ۱۹۲۹ زیږدیز)

شاه امان الله غازي

د امان الله خان شخصیت، واک ته د رسیدو څرنګوالی، د خپلواکۍ په تر لاسه کولو کې د هغه ونډه او هغه تړونونه چې له انګریزانو سره لاسلیک شول چې د هغه له امله د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپیژندل شوه په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د ۱۹۱۹ زیږدیز کال د فبروري په ۲۱ مه امیر حبیب الله خان د لغمان د کله ګوش په ښکار ځای کې ووژل شو او د وژلو پر دویمه ورځ ورور یې نصر الله خان په جلا ل آباد او زوي یې امان الله خان په کابل کې د پاچاهۍ اعلان وکړ. په دې توګه په یو وخت هېواد کې دوه حکومتونه منځ ته راغلل. څرنګه چې له امان الله خان سره د خلکو او در باریانو مینه او ملاتړ زیات و، نو د نصرالله خان په پرتله یې د هغه موقف پیاوړی کړ، ځکه نو نصرالله خان د پاچاهۍ له ادعا لاس واخیست امان الله خان د چاپ شویو اعلامیو له لارې خپله پاچاهي او د هیواد د خپلواکي په اړه خپلې موخې او تګلارې د افغانستان خلکو ته داسې څرګندې کړې:

«ای د افغانستان معظم ملته! د پلار د شهادت پر وخت په کابل کې د سلطنت وکیل وم او اوس مې د خدای (ج) په توکل او د هغه پر رسۍ باندې د منګولو لګولو له کبله د امانت دروند پیټی په غاړه واخیست. کله چې زما لوی ملت د شاهي تاج زما پر سر کېښود، نو ژمنه مې وکړه، چې باید د افغانستان دولت د نړۍ د نورو خپلواکو هېوادونو په څېر په دننه او بهر کې یو خپلواک هیواد وي. د افغانستان ملت

د هېواد په داخل کې بشپړه خپلواکي ولري او له هر ډول ظلم او تیرى څخه خوندي او خلک باید یوازې د قانون منونکي وي او بس. بیگار او اجباري کارونه په ټولو برخو کې منع او لغوه دي، زموږ حکومت په داسې اصلاحات پلي کړي چې ملت او هېواد مو وکړاى شي چې د نړۍ د پرمختللو هېوادونو په منځ کې مناسب ځاى او خپل مقام تر لاسه کړي. زه به د هېواد د چارو د سرته رسولو په برخه کې مشوره د شا ورهم في الامر د حکم په اساس خپله لار ښود وگرځوم». اى گرانه ملته او تمیز لرونکي قومه! د خپل دین، دولت او ملت په ساتنه کې ویښ او د هېواد د ناموس په ساتنه کې هوښیار اوسئ. زه له خداي(ج) څخه ستاسې، اهل اسلام او ټولو انسانانو لپاره خیر او نېکمرغي غواړم.»

مخکې له دې چې امان الله خان واک ته ورسېږي، لومړى یې د هېواد له ډېر شمېر با رسوخو او روښان فکرو سره اړیکې ټینگې کړې او دویمه دا چې امان الله خان پخپله د اصلاحاتو او نوښتونو مینه وا ل و. درېیم دا چې مخکې له دې چې واک ته ورسېږي، د پلار د واکمنۍ پر وخت یې د سیاسي او ټولنیزو اړیکو لپاره لازم امکانات درلودل.

په بهرني سیاست کې امیر امان الله له پردیو څخه د هېواد د خپلواکۍ او د ځمکنۍ بشپړتیا د ساتنې غوښتونکی و. هغه د خلکو لویې غونډې ته چې د کابل خلک او د پلازمینې پوځیان په کې وو، پر آس سپور پرته له ساتونکو مرادخانی ته راغی د خلکو غونډې ته داخل شو. په داسې حال کې چې بې تیکې توره یې تر ملا ځړېدله، خپله مشهوره تاریخي وینا یې واوروله. په دې وینا کې له ډول ډول مسائلو څخه یادونه وشوه، د بېلگې په توگه، د افغانستان بهرنۍ خپلواکي او په داخل کې فردي آزادي، مساوات، وروروليِ او برابري، د ملت آزادي او د عدالت او صداقت په څېر مهم مسائل یې د نوي دولت په کړنلاره کې مطرح کړل. د وینا پر مهال د خوشالۍ او شاباسي چغې پورته او په دې توگه نوى دولت منځ ته راغی، چې په لسو ورځو کې د هېواد د ټولو ولایتونو د خلکو ملاتړ یې تر لاسه کړ.

د امان الله خان د مرام اعلان بزگران، مالداران، سوداگران او روښان فکران د نوي حکومت پلوي کړل، ځکه د هغه مرام توکو د خلکو له غوښتنو سره سمون درلود.

د یوه کس پوځي تنخواه چې ۱۲ روپۍ وه وروسته له دې ۲۰ روپۍ اعلان شوه. دولت د پوځیانو د آرامۍ او اړتیاو دپوره کولو لپاره چې د خپلواکۍ ساتونکي وو، ډېره پاملرنه وکړه. همدا وه، چې د افغانستان شپېته زره کسیز پوځ په ټول هېواد کې له نوي دولت څخه ملاتړ وکړ. کله چې امان الله خان د خپلواکۍ د گټلو لپاره جهاد اعلان کړ، د هېواد مختلفې طبقې متحدې او د ۱۹۱۹ زېږدیز کال د اپریل په دیارلسمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د خپلواکۍ اعلان وکړ.

امان الله خان انګليسانو ته د افغانستان د خپلواکۍ خبر ورکړ، دا چې د برتانيې دولت دې ته حاضر نه و، چې له خپل استعماري نفوذ څخه تېر شي او د افغانستان خپلواکي په رسميت وپېژني، په ځواب کې يې يوازې د پلار د مړينې تسليت ور ولېږه او د خپلواکۍ هيڅ يادونه يې ونه کړه.

د دارالامان ماڼۍ

امان الله خان د دې لپاره چې د افغانستان د خپلواکي د رسميت پيژندنې موضوع پلې کړي، افغاني پوځيان يې د برتانوي هند د پولې مختلفو برخو ته ولېږل او ځای پر ځای يې کړل او د افغانستان د سياسي خپلواکۍ لپاره د افغان او انګليس دريېمه جګړه پيل کړه. د افغاني قواو سوقيات د هېواد په درېو جبهو (خيبر، پکتيا او کندهار) کې پيل شول.

الف: د راولپنډۍ د سولې مذاکره د اګست ۱۸ - ۱۹۱۹ز کال:

له افغانستان سره د جګړې وروسته انګليسانو دا غوره وګڼله، چې د افغانستان دولت سره خپلې اړيکې ښې کړي او مسئلې دخبرواترو له لارې حل کړي، ځکه نو د حکومتونو ترمنځ تر يو شمېر ليکونو وروسته د سولې يو هيئت د علي احمد خان په مشرۍ راولپنډۍ ته روان شو او د برېتانيې د هيئت له رئيس سرګرانټ Sir Grant سره يې په کنفرانس کې وليدل او وروسته له څو غونډو په پای کې د دواړو دولتونو له خوا د سولې پنځه ماده ييزه معاهده لاسليک شوه. علي احمد خان په دغه لاسليک کې تېروته او د سولې تړون د انګليسانو په ګټه او د افغانستان په زيان لاسليک شو.

ب: د مونسوري مذاکره ۱۹۲۰ زېږديز کال:

څرنګه چې د راولپنډۍ د سولې کنفرانس د افغانستان په زيان لاسليک شوی و، د افغانستان حکومت د برتانيې له حکومت سره د دويم ځل لپاره د مساوي حقوقو پر بنسټ د يوې معاهدې غوښتنه وکړه، په پای کې د ۱۹۲۰ز کال د مارچ په ۹ مه انګليسي دولت له امير څخه غوښتنه وکړه چې يو افغاني هيئت منسوري ته راولېږي. افغاني هيئت د محمود طرزی په رياست د افغانستان د بهرنيو چارو وزير، او د برېتانيې د استازې سره خپلې غونډې پيل کړې، نوموړي کنفرانس څه کم درې مياشتې دوام وکړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله یې ور نه کړه او افغاني هیئت تر ستړو او اوږدو مذاکراتو وروسته بې له دې چې قرارداد لاسلیک کړې وي، کابل ته راستون شو.

انګلیسانو ولیدل، چې افغانستان له نورو هېوادونو سره دیپلوماتیکې اړیکې پیل کړې دي، ددې په لټه کې شو تر څو افغانستان ته هیئت ولېږي او خبرې بیا پیل کړي.

ج: د کابل معاهده د نوامبر ۲۲ز- ۱۹۲۱ زیږدیز کال:

برتانوي هیئت د سرهزي دابس په مشرۍ کابل ته راغی او خپلې خبرې یې د افغانستان د بهرنیو چارو له وزیر محمود طرزي سره پیل کړې. خبرې څه کم یو ولس میاشتې اوږدې شوې، څرنګه چې د دواړو خواو غوښتنې یو له بل سره په تقابل کې وې، نږدې و، چې یوولس میاشتنی اوږدې خبرې قطع شي.

په پای کې د کابل معاهده د نوامبر په ۲۲ مه په ۱۹۲۱ز کا ل کې لاسلیک شوه او د انګلیس دولت د افغانستان خپلواکي تصدیق او په رسمیت وپېژندله. دواړو دولتونو یو بل ته د سفیرانو په لېږلو کابل او لندن ته موافقه وکړه.

په افغانستان کې د یوه خپلواکه دولت جوړېدل په بهرني سیاست کې د انګلیسانو په استعماری موضوع باندی په منځنۍ او نږدې ختیځ کې مرګوني ګوزارو او د آسیا استعماري ضد روند کې ډېر ژور اثرات درلودل.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان د اعلامیو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان د خپلواکۍ د بیا تر لاسه کولو په برخه کې یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- امیر حبیب الله خان څه وخت او چېرته ووژل شو؟

۲- کوم علتونه وو، چې نصرالله خان یې د سلطنت له ادعا څخه لاس په سر کړ او شاه امان الله خان ته یې د قدرت رسېدو لار هواره کړه؟

۳- د شاه امان الله خان د اعلامیو په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو ښوونکو په مرسته د امان الله خان دشخصیت په اړه معلومات تر لاسه او هغه دې په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد د خپلواکۍ درې ګوني مورچلونه

په دی لوست کې به د افغانستان د خپلواکي د بیالاسته راوړنی، ددریوګونو مورچلونو ارزښت چې د انګلیسانو د ماتی او متارکې لامل شو پیژندګلوي ترلاسه کړي.

مخکې تر دې چې د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ د جګړې د دریو لویو مورچلونو یادونه وکړو، د یوه مطلب څرګندونه اړینه ده او هغه دا چې، د هیواد خپلواکي یوازې د خپلواکۍ د جګړې په همدې دریو مورچلونو پورې رالنډه نه کړو، د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ جګړې لپاره د هیواد هره سیمه د خپلواکۍ ساتلو سنګراو د دفاع مورچل جوړ شوی و. د هیواد هره برخه او هر ګوټ د انګریزانو په وړاندې د هغوی د ځپلو سنګر ګرځیدلی و. خو بر بنده ماته او پریکنده ګوزار د هغو افغان شازلمو په توره وشو چې د اماني دولت له خوا یې په دریو مورچلونو کې ځارنه او پالنه کوله.

اماني دولت د خپلې واکمنۍ له پیله په هند کې انګریزي واکمنانو ته وښوده چې د افغانستان نوی دولت د پخوانیو تړونونو لاندې د اړیکو دوام نه غواړي او په ځانګړې توګه د اعلیحضرت امان الله خان له خوا د مارچ د میاشتې په دریمه نیټه په هند کې انګلیسي نائیب الحکومه لارد چلسفورد ته یو لیک ولیږل شو او په لیک کې غوښتنه و شوه چې د د دواړو هیوادونو تر منځ د ۱۹۰۵ زیږدیز کال پر تړون

باید له سره غور وشي او د افغانستان خپلواکي د انګلیسانو له خوا ومنل شي . اماني دولت بې له دې چې د انګلیسي لوري ځواب ته انتظار وباسي، ورسره سم یې د نړۍ د یوشمیر هیوادونو او له هغې ډلې هیوادونو څخه د نوي جوړ شوي شوروي دولت سره د ډیپلوماتیکو اړیکو لپاره او هم یې د شوروي له لارې دیو شمیر اروپایي هیوادونو سره د اړیکو دتا مین هڅې پیل کړې. د دې تر څنګ یې د انګلیسانو سره د خپلواکۍ جګړې لپاره تیارۍ او چمتووالی ونیوه . په دې ترڅ کې د هیواد څخه د دفاع شورا جوړه او پر دښمن یې د غوڅو بریدونو لپاره یې درې ستر مورچلونه (د هیواد څخه د دفاع ختیځ، سهیلی او سهیل لویدیځ مورچل) جوړ او د همدې مورچلونو د لارښونې لپاره یې دولتي کسان وګمارل.

لومړی: د اماني دولت د واکمنۍ د پیل سره جوخت د هیواد د خپلواکي تر لاسه کولو لپاره هڅو جریان درلود، خو د اپریل په میاشت کې د افغاني ځواکونو منظمي او پر له پسې هڅي غښتلي او ګړندۍ شوې. د افغاني ځواکونو لومړنی خوځښت د هیواد د ختیځ مورچل په لور هلته تر سره شو. چې سپهسالار صالح محمد خان چې د خپلو منظمو ځواکونو سره جـلال آباد ته ورسید ورسره سم د سیمې ولسي ځواکونه او د خپلواکۍ جګړې لپاره سر سپارونکو زلمو د انګلیسانو په وړاندې جګړې ته خپل تیارۍ څرګنده کړ.

د هیواد په ختیځ مورچل کې جګړه د می میاشتې په دریمه نیټه د افغاني ځواکونو په یوه ناڅاپي یرغل پیل شوه. دا برید دومره ځواکمن او ګړندۍ و چې د انګلیسي لښکرو په منځ کې یې د ویرې او ډار فضا واکمنه کړه. افغاني ځواکونو د یوې اونۍ جګړو په ترڅ کې انګلیسي پوځیان د ننګرهار د څنډونه تر پېښوره داسې وځپل چې د بیا راګرځیدلو توان یکې پاتې نه شو. په ډهلي او لندن کې د انګلیس نظامیانو او سیاسیونو د افغانانو دا ناڅاپي برید او پرله پسې برى په اسیا کې خپلو ګټو ته ستر تهدید او ماتې وګڼله، نو ځکه یې په متقابل برید لاس پورې کړ او په خپل ټول توان یې د هوایي او ځمکنیو ځواکونو څخه ګټه واخستله او پرله پسې درنې هوایي بمبارۍ یې تر سره کړې، له یوې خوایې د خپلو ماتې خوړلو ځواکونو مورال لوړ کړ او له بلې خوا یې د افغاني ځواکونو د پر له پسې بریدونو مخه په درنو بمباریو سره ونیوله او د تورخم تر پولې شاتګ ته اړویستل چې له یوې خوا یې د لوژستیکي اړینو توکو د رسیدو مخه ونیول شوه او له بلې خوایې د کابل او جلال اباد ښارونه تر داسې هوایي بمباریو لاندې راوستل چې بې شمیره

ولسي خلك سپين ږيري او ماشومان په شهادت ورسول . دا هوايي حملې دومره زياتې پر له پسې او درنې وې چې د اماني دولت يوشمير لوړ پوړو كسانو له كابل څخه يوه مصؤن ځاى ته د مركز د ليږلو غوښتنه وكړه، خو اعليحضرت امان الله خان دا وړانديز ونه مانه او د جګړې لاربښونه يې له همدې كابل ښار څخه د برې تر ورستېو شيبو په غاړه واخستله.

دوهم: د اماني دولت د پريكړې سره سم سپه سالار محمد نادرخان د خپلو منظمو ځواكونو سره د اپريل پر ٢٤ مه نېټه ګرديز ته ورسيد. په ګرديزكې داوطلب ځوانان د نادر خان له ځواكونو سره يو ځاى شول. محمد نادر خان په ګرديز كې د ځواكونو د تنظيم او تر تيب په نيت د دو اونيو لپاره پاتې شو. دمى مياشتې په ١٤ مې نېټې په ټوله پكتيا كې د خپلواكۍ اخيستلو نغاره ووهل شوه او افغاني قوتونو د انګريز لښكرو ته داسې پرله پسې ماتې وركړه چې انګريزانو يو په بل پسې خپل عسكر كوټونه له لاسه وركول. افغاني ځواكونه د ټل او وانې تر سيمو پورې د انګريزانو ټولې تانې تر لاسه كړې ، خو هغه غوڅ او هر اړخيزه بريد چې د مى مياشتې په ٢٦ مه نېټه تر سره شو، نور نو غليم ته توان پاتې نه شواو ناهيلي شو ، ځكه يې د جون مياشتې په دريمه نېټه د اماني دولت سره د متاركې او اور بند غوښتنه وكړه .

دريم: د هيواد د خپلواكۍ سهيل لويديځ مورچل چارې د سردار عبدالقدوس خان اعتماد الدوله په مشرۍ په مخ تللې. د سهيل لويديځې حوزې د بيلا بيلو سيمو اوسيدونكې د تيارۍ په حال كې د مركز امر ته سترګې په لار ولاړوو. اعتمادالدوله له كابل څخه د كندهار په لور، د وتلو پر مهال يو څو د ګوتو په شمار كسان ورسره ملګري وو، خو د وردګو, ميدان او غزني تر سيمو پورې د اعتمادالدوله د لښكرو شمير تر زرګونو كسانو زيات شو. كله چې اعتمادالدوله كندهار ته ورسيد په زرګونو داوطلبو ځوانانو په ګډون سره يې شمير لسګونوزروكسانو ته ورسيد.

په كندهار كې د ځواكونو ترتيب او تيارى لا نه وه بشپړه شوى چې د انګريزي پوځيانو له لوري په يوه ناڅاپي بريد كې د سپين بولدك او پښين يو شمير افغاني ساتندويان تر حملې لاندې راغلل او په يوه نابرابره جګړه كې افغاني ساتندويان په شهادت ورسيدل، د دې خبر په خپريدو سره د كندهار اوسيدونكو پر انګريزانو د بريد چارې دومره ګړندۍ شوې چې سردار عبدالقدوس خان اعتمادالدوله ته يې د ځواكونو د سمون او تنظيم وخت ورنه كړ او بې له ځنډه يې د مى مياشتې په ٢٦ مه نېټه د

انګریزانو پر لښکرو برید پیل کړ خو انګریزي پوځیانو پخوا تر دې چې د افغانانو د توري شرنګ ته ځانونه ټینګ کړي لا یې پخوا پښې د خپلو عسکرکوټونو ښخه سپکې کړې وې ، افغاني ځواکونو د انګریزانو پاخه سنګرونه یوپه بل پسې تر خپل واک لاندې راوستل او تر کویټې ښاره یې سیمه د غلیم له واک او ځواکه پاکه کړه . کله چې افغانان کویټې ښار ته ورسیدل نو انګریزانو اماني دولت ته د متارکې او اور بندخواست وکړ او د دولتونو تر منځ د جون د میاشتې پر دریمه نیټه داوربند خبر خپور شو، چې ورسره سم د انګریزانو له خوا د افغانستان د خپلواکۍ د منلو دیپلوماتیک بهیر پیل شو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ویشل شي، لومړنۍ ډله دې د درې ګونو مورچلونو په اړه او دویمه ډله دې د انګریزانو پالیسي د افغانستان په اړوند بیان کړي.

پوښتنې

۱- د محمد نادر خان ونډه د پکتیا په محاذ کې څرنګه ارزوئ.

۲- صالح محمد خان په کوم مورچل کې ګمارل شوی و، او څه لاسته راوړنې یې درلودې؟

۳- د ټل کلا څرنګه فتح شوه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو په لرلو سره د دریو ګونو مورچلونو د پایلو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاحات ۱۹۲۱ - ۱۹۲۸ زیږدیز

محمود طرزي

اصلاحات او هغه ستري کړنې چې د امیر امان الله خان دولت تر سره کړې په دې لوست کې به ور سره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

په ۱۹۱۹ز کال کې چې د ۱۲۹۸ لمریز سره سمون لري د یوې لویې تاریخي پېښې په توګه د افغانستان د سیاسي خپلواکۍ لاس ته راوړنې د هیواد په وروستیو ټولنیزو او اقتصادي پروسو کې ژوري اغیزې درلودې. افغانستان یوې نوې مرحلې ته داخل شو، له دې امله چې شاه امان الله د خلکو په منځ کې محبوبیت درلود، د هغوی په ملاتړ یې ډېر مهم بدلونونه رامنځ ته کړل. دغه اصلاحات او بدلونونه په دوو مرحلو کې ترسره شول. لومړنۍ مرحله چې له ۱۹۱۹- ۱۹۲۴ز کلونو پورې یې دوام وکړ. د افغانستان خلک چې د پرمختګ غوښتونکي وو. له دولت سره ودریدل او ټولو نویو اصلاحاتو ته یې هرکلی ووایه. د اصلاحاتو دویمه مرحله چې له ۱۹۲۴ کال څخه پیل شوه چې د اماني دولت تر پایه یې دوام وکړ خو د یوشمیر کورنیو او بهرنیو عواملو له امله یې عملي بڼه پیدا نه کړه. شاه امان الله خان غوښتل چې ډېر ژر د خپلو تګ لارو او اصلاحي پروګرامونو له لارې د ښکلو، قصرونو، مجللو او زړه راښکونکو ودانیو، پارکونو، تفریح ځایونو، لویو فابریکو په جوړولو لاس پورې کړي، او صحتمنده وګړي ولري چې له نوي فرهنګ او تمدن سره آشنایي ولري، په همدغه هیله یې

له دغو کارونو سره ډېره مينه درلوده، پرته له دې چې د ټولنې فرهنګي حالت په پام کې ونيسي، د دغو کارونو په ترسره کولو کې يې له بيړې کار واخيست چې په پای کې يې ناوړې پايلې له ځانه سره درلودې.
د لومړۍ دورې له مهمو اصلاحاتو څخه يو هم د افغانستان د اساسي قانون تصويب و چې د ۱۹۲۳ز کال د لويې جرګې په ترڅ کې چې په جلال آباد کې جوړه شوې وه، او ۸۸۲ کسو په کې ګډون کړی وو، چې وروسته دا قانون د پغمان په لويه جرګه کې د ۱۹۲٤ز کال د چنګاښ په مياشت کې تائيد او توشيح شو.
اساسي قانون چې د امان الله خان په اصلاحاتو کې لومړنی ګام ګڼل کيږي، د ډېرو ځمکو لرونکو له ګټو سره په ټکر کې و. شاهي مشروطه نظام يې تثبيت کړ. ډېر مهم اصلاحات يې په اقتصادي برخه کې رامينځته کړل څرنګه چې له انګليسانو سره د ۱۹۱۹ز کال د خپلواکۍ په جګړې کې د هيواد پانګه په بشپړه توګه تشه شوې وه، اړينه وه چې د روپيو زيرمې چې پرته له هغې په هيواد کې يو بدلون هم ناشونی و، رامنځ ته شي. له همدې امله شاه امان الله خان د مالي او اداري اصلاحاتو چارې پيل کړې.

مالي او اقتصادي چارې:

شاه امان الله خان د اصلاحاتو د تطبيق په لومړي پړاو کې له ستونزو سره مخامخ نشو. نوموړي پر خلکو د مالياتو فشار رالږ کړ. له ځمکې څخه د جنس ماليه يې په نقدې ماليه بدله کړه. او ټولو خلکو پرته د خان او ملك له سپارښتنې نيغ په نيغه له مالي دفترو سره اړيکې پيدا کړې. د څارويو د ماليې د ورکړې لپاره د څارويو محصول په نامه قانون رامنځ ته شو. د مالي ادارو د تنظيم لپاره په کابل کې د (دفتري اصولو) په نامه ښوونځی جوړ شو، چې فارغان يې د ماليې د مامورينو په توګه په هيواد کې مقرر شول او د دولت زړې حسابي چارې يې په عصري سيستم بدلې کړې. د حاکمانو په نامه ښوونځی په مرکز کې جوړ او فارغان يې په سيمه ييزو حکومتونو کې پر دندو وګومارل شول. سوداګري هم پراخه شوه. د داخلي ګمرکي تعرفو ډيروالی لغو شو او د دې اصلاحاتو د پايلو له امله پانګې وده وکړه. د سوداګريزو معاملاتو شرعي محاکم رامنځ ته شول او د سوداګرۍ، سوداګريز شرکتونه په کابل کې جوړ شول. امانيه دولت د فابريکو او اوسپنو د پټليو جوړولو په هڅه کې شو او له دوو جرمني او فرانسوي شرکتونو سره قرارداد وشو، چې له مخې يې په لسو کلونو کې له سهيله د افغانستان شمال ته د اوسپنې پټلۍ جوړيده. له مرکزه ولايتونو ته د تيليګراف او د تيليفون د لينونو د غځولو کار پيل شو. په پغمان، جلال آباد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار کې د سټېشنونو د جوړولو کار پیل شو. د موټر او بیارغاولو، صابون او عطرو، ټوکر جوړونې، پنبې او غوړ ایستلو، نجارۍ، فابریکې په کندهار، هرات او مزارشریف کې جوړې شوې. د کابل، مزارشریف، شوروي، ایران او ترکیې ترمنځ هوایي پوستې په پام کې ونیول شوې. د غازي او سراج بند په غزني کې بشپړ شول. د بدخشان د لاجوردو او هرات د نفتو په برخه کې یوه فابریکه او د اوسپنې د ویلې کولو، ګوګړو، سربو، ابرک، تباشیرو او نورو په برخه کې پروګرامونه په پام کې ونیول شول. د دغو اصلاحاتو په پایله کې د دولت عایدات د تیر په پرتله له دوه چنده پورته شول او په کال کې له ۸۰ میلیون روپیو څخه ۱۸۰ میلیون روپیو ته ورسیدل. د وزنونو لپاره میټریک سیستم رامنځ ته شو. افغاني پولي واحد له روپۍ څخه په افغانۍ ونومول شو.

اداره:

دولت له هر څه نه ډیره د افغانستان ملي وحدت او ثبات ته پاملرنه وکړه. او دغه ملي وحدت ورورولي د افغانستان د خلکو پر مساوي حقوقو ولاړه وه. د اساسي قانون د اتمې مادې سره سم ټول هغه خلک چې په افغانستان کې ژوند کوي، پرته له دیني او مذهبي مسایلو د افغانستان تبعه ګڼل کیږي په مذهبي او دیني چاروکې، د دولت سیاسي نظام مکلف و چې دوګړو د شخصي آزادیو څخه پالنه وکړي او هیڅوک هم پرته له شرعي مجوز قانون څخه توقیف او مجازات کیدای نه شي، د تبعیض او تفریق مسئله د(مذهب، توکم او قبیله) له نظره له مینځ ویوړل شوه او ټول ملت ته برابر حقوق ورکول شول. د دولت دستګاه هم پر دریو اجرائیه، مقننه او قضائیه قواوو باندې ودریده. اماني دولت د هیواد د حریم د ژغورنې لپاره هوایي ځواک جوړ کړ چې (۱۱) الوتکې یې درلودې او ٦٥ کسه زده کوونکي د دغې څانګې د زده کړې لپاره روسیې، فرانسې او ایټالیې ته واستول شول. یوشمیر نور د پوځي زده کړو لپاره روسیې او ترکیې ته ولیږل شول. د کابل حربیه فابریکه پیاوړې شوه. جګړییز مهمات لکه دافع هوا توپونه او زري پوش موټرې په پوځ کې داخلې شوې. په کابل کې د رادیو اداره جوړه شوه او ښار په بریښنا روښانه شو. د روغتیا په برخه کې په کابل او ولایتونو کې ملکي او پوځي روغتونونه جوړ او په مرکز کې د ښځو روغتون او په پغمان کې سناتوریم جوړ شو. د اکسرې ماشینونه کابل ته وارد شول او د دارالمجانین او دارالایتام د جوړلو کار پیل شو.

کلتوري چارې:

د اساسي قانون له ٦٨ مې مادې سره سم د لیک لوست زده کړې وړیا او اجباري شوې. ډیر شمیر ښوونځي په مرکز او ولایتونو کې جوړ شول. په پایتخت کې د حبیبیې پر لیسې سربیره امانیه لیسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شوه. لومړنی د فرانسویانو او دویمه یې د جرمنیانو په مرسته منځ ته راغله.

همدارنگه په مرکز او ولایتونو کې ۳۲۲ ښوونځي، او یو دارالمعلمین په هرات کې جوړ شو، چې تر ۱۹۲۷ کال پورې یې د زده کوونکو شمیر ۵۱ زرو کسو ته ورسید. په ثانوي او مسلکي برخو کې درې زره زده کوونکو زده کړه کوله. په سلگونو محصلین شوروي اتحاد، جرمني، فرانسې، ایټالیې او ترکیې ته د زده کړو لپاره واستول شول. همدارنگه یوه ملي کتابخانه جوړه شوه، چې نن ورځ په عامه کتابتون یادېږي. د دې کارونو ترڅنگ یوه سینماد کابل په ښار او یو تیاتر په پغمان کې جوړ شو او دیارلس مجلې او جریدې د دولت په لگښت په کابل او ولایتونو کې نشر شوې، لکه ارشاد النسوان، اتحاد مشرقي، روزنامه افغان، معارف مجله، امان افغان، بیداري، د حقیقت ورځپانه او نور... مطبوعات او داخلي ورځپاڼې آزادې شوې او د شخصي جریدو او ورځپاڼو د چاپ لپاره زمینه برابره شوه، چې د بیلگې په توگه کولای شو چې انیس، نسیم سحر او د نورو نومونه یاد کړو.

په ټولگي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنی ډله دې د شاه امان الله خان د مالي او اقتصادي اصلاحاتو په اړه او دویمه ډله دې د نوموړي د اداري اصلاحاتو په اړه په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د امان الله خان اصلاحاتو څو مرحلې درلودې؟ هره مرحله یې د سنې په یادونې سره وواياست.
۲. د افغانستان لومړنی اساسي قانون په کوم کال او چیرته تصویب شو؟
۳. شاه امان الله خان د کومې موخې لپاره اصلاحات پیل کړل؟
٤. د اداري جوړښت له مخې اماني دولت پر کومو قواو ولاړ و؟
۵. امان الله خان د معارف په برخه کې کوم کارونه ترسره کړل، لنډ یې وواياست.

د ټولگي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د شاه امان الله خان د کلتوري اصلاحاتو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولگي کې وواییي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغازي شاه امان الله خان اروپايي سفر(۱۹۲۷ و- ۱۳۰۶ لمريز)

د شاه امان الله خان د سفر ضرورت، د سفر پايلې، د سفر په وړاندي غبرگونونه او د يو شمير فرصت طلبو کړيوگټه اخستنه د شاه له اوږد غيابت څخه، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به ورسره آشناشئ.

غازي امان الله خان په (۱۳۰۵ لمريز) کال د وزيرانو د شورا په عالي مجلس کې د افغانستان د پرمختگ لپاره د نويو آلاتو او وسايلو کمی تر بحث لاندې ونيوه او ويې ويل چې بايد د ښوونې او روزنې، مطبوعاتو، رغونې، د نويو مخابراتو، صنعت او د افغانستان د کرنې پرمختگ په برخه کې له اروپايي هېوادونو څخه ډېر لوی سامان آلات خريداري او تهيه کړای شي. او ددې کار لپاره بايد مسلکي او کارپوه خلك انتخاب او په مناسب وخت کې اروپا ته ولېږل شي. د وزيرانو مجلس دا تصويب کړه چې ددغو ټولو علمي او فني موخو د لاس ته راوړلو لپاره دې پخپله غازي پاچا ددغه هيئت مشري پر غاړه واخلي، ځکه چې هغه پخپله د پوهنې او روښانفکرۍ ډېر لوی غوښتونکی و او هم ځرنگه چې له (۱۳۰۱ لمريز) کال څخه وروسته د ځينو هېوادونو له خوا ځينې رسمي بلنليکونه راغلي وو، چې پاچا دې د هغوی له هېوادونو څخه ليدنه وکړي، همدا و، چې امان الله خان د ملکې ثريا او د دولت د عالي رتبه غړيو سره اروپا ته روان شو او د ۱۹۲۷ زېږديز کال د (۱۳۰٦لمريز) کال مطابق د ليندۍ د مياشتې په لومړيو کې په کابل کې تر خدای پاماني وروسته يې د کندهار لوري ته حرکت وکړ او په کندهار کې يې د

خلکو تر تاوده هرکلي وروسته د چمن لوري ته مخه وکړه او وروسته د کويټې له لارې کراچۍ ته ورسېد او په نوموړو ښارونو کې يې تر تودو هر کليو ورسته د هوايي ډګر او د الوتکو د ترميم د فابريکې تر ليدلو بيا د رسمي پروګرام سره سم د بمبي بندر ته روان شو. که څه هم پخپله له ترکي او فرانسوي ژبو سره بلد و، سره له دې هم يو شمېر ژباړونکي ور سره وو او همدارنګه په بهر کې د ټاکلي پروګرام د لرلو له امله افغاني سفيرانو او استازيو ته کومه ستونزه پيدا نه شوه. بمبي ته په رسېدو افغانان او هندوانو د هغه د هر کلي لپاره د سړک دواړو لوريو ته کتارونه جوړ کړي وو او له تودو ولولو سره چې (ژوندی دې وي غازي پاچا) استقبال شو. خلکو داسې احساسات وښودل، چې انګليسان يې سخت ووېرول او دا له دې امله چې امان الله خان په اسلامي نړۍ کې له ځومره ګرانښت څخه برخمن دی او غازي پاچا هم په خپلوټولو ويناوکې د هند او نورو محرومو ملتونو د خپلواکۍ خبرې کولې. په هند کې د خپلې پاتې کېدنې پر وخت د هغه هېواد خلکو ته داسې وويل: »خپلواکي نه ورکول کېږي، بلکې د تورې په زور تر لاسه کېږي» د هند د مشرانو او ټولنو تر ليدلو وروسته، امان الله خان عدن او له هغه ځايه مصر ته سفر وکړ، چې د مصر د پاچا لومړني فواد او خلکو له خوا يې هر کلی وشو، د هغه هېواد د تاريخي آبداتو تر ليدنې وروسته اسکندريې ته ولاړ او د مديترانيې د بحيرې له لارې ايټاليې ته روان شو. په ايټاليې کې د پاچا ويکتور امانويل، ملکې او وليعهد له خوا يې تود هر کلي وشو. د ايټاليې پاچا په خپلې وينا کې د امان الله خان نه سترې کېدونکي کارونو سرته رسول وستايل او له افغانستان سره د ښو اړيکو غوښتونکی شو، شاه او هئيت له ايټاليا څخه فرانسې ته مخه وکړه. په فرانسې کې يې جمهور رئيس يې تود هر کلي وکړ او په هغه ځای کې د خوښې وړ موضوعګانو لکه د الوتکو، ټوپکو، مهماتو، په فرانسه کې د افغاني زده کوونکو د تحصيل، د استقلال لېسې ته د فرانسوي لايقو ښوونکو د راتګ د لرغون پوهنې په برخه کې د فرانسې همکارې او په نورو علمي او تخنيکي اړتياو خبرې اترې او توافق وشو او هم د فرانسې له دولت څخه غوښتنه وشوه تر څو په کابل کې يو موزيم په فرانسوي سليقه جوړ شي. په فرانسه کې تر ټولو لوی وياړ چې امان الله خان تر لاسه کړ دا و، چې د پاريس ښاروال د هغه په برخه کې وويل»ستاسې له شان سره سمه ډالۍ نه لرو، چې تاسې ته يې وړاندې کړو، د پاريس ښار ستاسې چوپړ ته وړاندې کوم» او بله دا چې د ناپيليون چپرکټ يې د امان الله خان د استراحت لپاره ورکړ. امان الله خان له هغه ځايه بروکسل، بلژيک او سويس ته سفر وکړ او وروسته آلمان ته روان شو، او هلته يې د آلمان جمهور رئيس(فون هنون بورګ) او دولتي چارواکو هر کلی وکړ او همدارنګه په آلمان کې د افغانستان د خپلواکۍ لسمه کاليزه ونمانځل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو څرخي الوتکه د آلمان د دولت له خوا امان الله خان ته ډالۍ شوه. د آلمان تر سفر وروسته امان الله خان انګلستان ته ولاړ او هلته يې د انګلیستان د پاچا (پنځم جارج) او ملکې له خوا هرکلی وشو، هلته يې د هغه ځای هوایي ځواک ولید، همدارنګه يې د آکسفورډ له پوهنتون او ځینو نورو ځایونو څخه لیدنه وکړه. د آکسفورډ پوهنتون له خوا ورته د حقوقو افتخاري دکتورا ورکړل شوه. دا لومړنی افغاني شخصیت و، چې د حقوقو په افتخاري دکتورا وویاړل شو. د انګلستان تر سفر وروسته امان الله خان شوروي روسيې ته سفر وکړ او انګلیستان د امان الله خان له دې سفر سره مخالف وو، ددې لپاره چې امان الله خان له روسيې سره دوستانه اړیکې ونلري. شاه امان الله خان ته په وروسیه کې د جمهور رئیس (کالینن) او نورو لوړو دولتي چارواکو له خوا تو د هرکلی وشو او دا لومړنی افغاني اتل و، چې په شوروي روسیه کې يې ښه هرکلي وشو. دغه سفر په پایله کې يو لړ سیاسي، کلتوري او اقتصادي معاهدې لاسلیک شول.

وروسته امان الله خان ترکيې ته روان شو ، په ترکیه کې د ترکيې د جمهور رئیس مصطفی کما ل (اتاترک) او د ترکيې د صدراعظم عصمت انیونو او نورو دولتي غړيو له خوا يې هرکلی وشو په دې سفرکر دواړه هېوادونه د دوستۍ د ټینګښت، سیاسي، سوداګریز او کلتوري اړیکو غوښتونکي شول.
امان الله خان د آسیايي او اروپایي یوو لسو هېوادونو تر لیدنې وروسته ایران ته مخه وکړه او هلته يې د رضا شاه پهلوي له خوا تود هرکلی وشو. شاه او د ایران ملت د امان الله خان هغو کارنامو ته چې د ۹ کالو واکمنۍ په موده کې يې تر سره کړي وې، په درنه سترګه کتل، هلته د دواړو هېوادونو ترمنځ معاهدې لاسلیک شوې. همدارنګه هغه سرحدي ستونزې چې د ترکيې او ایران ترمنځ وې، د هغه په زیار او هڅه حل شوې، پاچا د ایران تر سفر وروسته افغانستان ته راستون شو.

د افغانستان لپاره د امان الله خان د دوو اسلامي هېوادونو (ایران او ترکيې) او اروپایي هېوادونو څخه لیدنې ډېر اهمیت درلود. په پایله کې دافغانستان موقف ټینګ او نړیوا ل اعتماد يې لوړ شو. د اروپایي او آسیايي هېوادونو له مشرانو سره د هغه اړیکې ددې ښکارندوۍ وې، چې افغانستان د یو خپلواک هیواد په توګه کولای شي، چې د نړۍ له ټولو هېوادونو سره د برابرۍ او متقابل احترام پر بنسټ اړیکې ټینګې کړي.

له شوروي اتحاد څخه د امان الله خان لیدنې او له ترکيې او ایران سره تړونونو دا ښکاره کړه، چې په افغانستان کې دا نګلیسانو بیا اغېز له خاورو سره خاورې شو، هغه په دې سفر کې په دې بریالی شو، چې له افغانستان سره د ځینو اروپایي هېوادونو پراخه اقتصادي مرستې را جلب کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکه ثریا د امیر امان الله خان میرمن او د هیواد د نامتو ښځو څخه په دې سفر کې له امان الله خان سره ګډون درلود. ملکه ثریا د محمود طرزي دریمه لور وه چې یوه پوهه، عالمه، فاضله او د علم پلوې میرمن وه. دغې نامتو میرمنې په کال ۱۲۹۳لمریز کال د شهزاده امان الله خان سره واده وکړ. ملکه ثریا د امیر امان الله خان له مشوقینو څخه د نوي فرهنګ او تمدن په خپرېدو، د ښځو د حقوقو د تامینولو او د هیواد د ترقۍ او پرمختګ په برخه کې ؤه. یوه فرانسوی خبرنګاره او د هوهلو مجلې استازې د امیر امان الله خان د اقامت په وخت په فرانسې کې د ملکې ثریا سره مرکه او لیدنه وکړه او ددې په اړوند یې داسې ولیکل:)) ماد نړۍ د ډیرو ملکو او لومړۍ درجو ښځو سره مرکې کړې خو په دې متانت، ذهانت د ملکې ثریا غوندې ښځې مې لږې لیدلې دي. د دې مرکې څخه ماته ثابته شوه چې د افغانستان خاوره چې داسې ملکه روزلی شي، ډیر ژر ترقي، وده او د نړۍ له نورو هیوادونو سره سیالي کولی شي)).

د شاه امان الله خان سفر شپږ میاشتې اوږد شو، دې سفر له یوې خوا ښې پایلې درلودې، خو له بل لوري یې د پاچا د اوږد مهاله نه شتون له امله د هېواد امنیت او اداره د ګډوډولو لوري ته نږدې کړه او د دښمن د پلانونو د تطبیق لپاره یې زمینه مساعده کړه، همدا علت و، چې دغه کار ناوړه او ډېرې زیانمنوونکې پایلې له ځان سره راوړې.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې اروپا ته د امان الله خان د سفر پر علتونو او دویمه ډله دې د سفر په لاس ته راوړنو یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- د شاه امان الله خان اروپایي سفر څو میاشتې او کومو هیوادونو ته وه؟

۲- په هند کې د امان الله خان د هرکلي په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

۳- د شاه امان اله خان په وړاندې د دسیسو او توطیو علت څه و؟

د ټولګي څخه باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د شاه امان اله خان د اروپایي سفر په اړوند معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصلاحاتو پر وړاندې غبرګون

ولي اصلاحات له غبرګونونو سره مخامخ شول، کورني او بهرني لاملونو يکي څومره ونډه در لوده. په دي لوست کي به ورسره آشنا شئ.

د هېواد خپلواکۍ تر ګټنې وروسته، چې د غازي امان الله خان په مشرۍ، د خلکو د قرباني په پايله کي حاصله شوه، د انګليسي استعمارچيانو پر وړاندې ستر برياليتوب و. افغانان و توانېدل چې د افغانستان خوان او خپلواک دولت جوړ کړي. زموږ هېواد چې د استعمار له جغ څخه خپلواکه شوې و، په (اقتصادي، ټولنيزو کلتوري او نورو) برخو کې اصلاحاتو او بدلونو ته يې اړتيا درلوده . نو کله چې امان الله خان د هېواد چارې په لاس کې واخيستې، په اصلاحاتو يې لاس پورې کړ، تر څو وکړای شي هېواد د پرمختللو هېوادونو په کتار کې ودروي. اصلاحات او ريفورمونه پيل شول. او ډېروافغانانو يې ملاتړ وکړ، خو ځينو خلکو د انګريزانو په مرسته د اصلاحاتو په وړاندې منفي غبرګونونه وښودل. ځکه انګليسانو غوښتل چې د داخلي اړو دوړ په پيداکولو سره د افغانستان ځوان

دولت کمزوری او له منځه یوسي.

انګرېزانو له دې سیاست څخه چې (تفرقه واچه وه او حکومت وکړه) کار واخیست او په ځینو ځایونو کې یې جاسوسي دستګاوو او شبکو کار وکړ. د جزا له قانون سره د منګلو خلکو مخالفت څرګند کړ. د نوي قانون په وړاندې مذهبي کړیو غبرګونونه وښودل. له دې امله یو شمېر روحانیونو په پکتیا کې مخالفت څرګند کړ، په ۱۳۰٤ لمریز چې د ۱۹۲٦ زکال سره سمون لري، امان الله خان هڅه وکړه چې د خبرو له لارې موضوع حل کړي هیئتونه او د جوماتونو ملا امامان یې پکتیا ته ولېږل، تر څو د هغه ځای روحانیون قانع کړي. خو هغوي ونه منله، هماغه و، چې د ملا عبدالله په مشرۍ په پکتیا کې مخالفت پیل شو او تر لوګره راورسېد. دولت د هغوی په وړاندې مقاومت وکړ او مخالفین یې غلی کړل.

شاه امان الله خان د افغانستان د پېژندنې او د مرستو د راجلبولو لپاره آسیا او اروپا ته اوږد سفر وکړ، چې د هغه د اوږدې مودې د نه شتون څخه بهرني دښمن ګټه واخیسته او د شومو پلانونو لپاره یې ډېره ښه زمینه برابره شوه. کله چې امان الله خان له اروپا څخه راستون شو، له اصلاحاتو او پرمختګ سره یې مینه ډېره شوه او د اصلاحاتو او ریفورمونو عملیه یې چټکه کړه امان الله خان له یوې خوا د نړۍ پرمختللې هېوادو نه لیدلي وو نو غوښتل یې چې افغانستان داسې پرمختګ او پراختیا وکړي او د نورو هېوادونو له احتیاجه خلاص شي او له بل لوري وروسته پاتې کړیو له بهرني لوی دښمن(انګلیس) سره یو ځای ددغو بدلونونو د تطبیق مخه نیوله.

د اماني خپلواکه دولت پر ضد لویه توطئه جوړه شوه. د مخالفینو خواره واره ګروپونو سمون پیدا کړ او نظامي عملیات یې پیل کړل او دښمن په دوو جبهو (ختیځ او شمال) کې په فعالیتونو مصروف شول. ددې پلان طرحې داسې وې، چې اغتشاش لومړی له ختیځ څخه پیل، تر څو دولت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مجبور شي چې پوځيان هلته ولېږي او پايتخت له پوځيانو تش شي او له دې وروسته دې د شمال جبهې (کوهدامن او کوهستان ، شورشيان کابل ته داخل شي او په چټکۍ سره دې دولت له منځه يوسي ، او همدارنګه د امان الله خان د دولت يو شمېر دولتي عالي رتبه مامورينو يې هم په پټه د دوی مرسته کوله.

په هغو ورځو کې چې په ختيځ کې د شينوارو بغاوت پيل شوی و په شمال کې د کابل لاره د کلکاني حبيب الله لخوا چې د سقاو د زوي په نامه مشهور و وتړل شوه.

کلکاني حبيب اله خپلي اړيکي د کابل والي علي احمد خان سره چې د هغه وخت د دولت لخوا کوهدامن ته د ستونزو د حل لپاره مامور شوی ؤ ټينګي کړې. علي احمد خان ددې پر ځای چې د دولت په ګټه کار وکړي، د خپلو شخصي ګټو د ساتلو لپاره يې له کلکاني ګروپ سره اړيکې ټينګې کړې، همدارنګه نورو فرصت طلبو کسانو له کلکاني حبيب الله سره مرسته وکړه.

کلکاني حبيب الله د ځينو لوړ رتبه دولتي مامورينو په مرسته د دولت پر ضد شورش وکړ، د هغوي په همکارۍ د ۱۹۲۹ زيږديز کال د ډسمبر په آخره پر کابل يرغل وکړ. څرنګه چې امان الله خان نه غوښتل چېويني توی شي، په ۱۹۲۹ کا ل د جنوري په لومړيو کې يې له پاچاهۍ څخه استعفا وکړه او کندهار ته ولاړ، له هغه ځايه يې ايټاليې ته مخه وکړه او د ژوند تر پايه هورې ديره شو. ورور يې سردار عنايت الله خان درې ورځې اقتدار په لاس کې ونيو او وروسته حبيب الله د سقاو زوی ارګ محاصره کړ او سردار عنايت الله خان کندهار ته شاتګ وکړ او په دې توګه پرکابل واکمن شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان په وړاندې د غبرګونونو د لاملونو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان پر ضد د انګریزانو د تحریکاتو او دسیسو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- کوم علتونه ددې سبب شول چې یو شمېر خلک د اماني دولت له اصلاحاتو څخه ناراضه شول؟

۲- د دولت پر ضد لومړنی بلوا چېرته پیدا شوه. پایله یې څه شوه، په لنډ ډول یې ووایاست؟

۳- د حبیب الله کلکاني د شخصیت په اړه څه پوهېږئ، معلومات وړاندې کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو ښوونکو او له هغو سرچینو چې ور سره شته، د اماني اصلاحاتو پر وړاندې د یو شمېر خلکو د ضدیت پر لاملونو یوه لکینه تیاره او په ټولګي کې دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

د بحران پای او د قدرت ټینګښت (۱۹۲۹ز - ۱۳۰۸ لمریز)

محمد نادر شاه

نادر شاه څرنګه واک ته ورسید.
په کومو اصلاحاتو یې لاسې پورې
کړ، شورشونه یې څرنګه غلی کړل.
په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د کلکاني حبیب الله ۹ میاشتنی واکمنی کابل له هر پلوه خراب او زیانمن کړ. هیواد ۹ میاشتي په اړو دوړکې تیرې کړې نو ځکه د افغانستان خلک له دې نظام څخه ناراضه وو، د یوه مثبت بدلون لپاره تیار وو. هماغه و چې محمد نادرخان د جنوبي جبهې یو له فاتحینو او د اماني دورې سپاه سالار د خلکو په مرسته او همکارۍ د اکتوبر په ۱۵ (۱۹۲۹) زیږدیز کال کې کابل ته راننوت او د سلام خانې ماڼۍ ته ولاړ. هلته یو شمیر د کابل معززین، مشران او قبایلو استازي موجود وو، محمد نادرخان په یوه ویناکې هغوی ته داسې وویل: «د خدای په فضل زه خپل آرمان ته ورسیدم. زما هیله د هیواد خلاصون و او دا دی نن ورځ زما هیله تر سره شوه، زه د قدرت هیله من نه یم. یوه لویه جرګه جوړوم، تر څو هغوی خپل مشر وټاکي» په دې وخت کې حاضرینو په یوه غږ وویل، چې لویې جرګې ته اړتیا نشته تاسې زموږ پاچا یاست او د مجلس غړیو وویل

چې:» په دې غونډه کې د پښتونخوا لويې جرګې ډېر غړي شته څرنګه چې هغوی له سپاه سالار څخه غوا‌ړي چې د پاچاهی تکليف قبول کړي. په دې وخت کې حضرت مجددی (نورالمشايخ) د نادرخان پر سر پټکی د تاج او جوغې په ډول کېښود او محمد نادرخان د افغانستان پاچا شو.

محمد نادرخان خپله پاچاهی پر وران او خراب کابل پيل کړه، له دې کبله چې نوموړی له جدي ننګونو سره مخامخ و، مجبور و، چې هر قدم په احتياط واخلي . د امان الله خان د پلويانو مخالفت له يو لوري او هم د انګريزانو لاسوهنې په هېواد کې، همدارنګه د حبيب الله کلکانی پاتې شوني د دې لامل شو تر څو دولتي او حکومتي اداري ويجاړې اکثر نهادونه لوټ شوې و. د کابل ښار او دولتي دفترونه چې په نهه مياشتو حکومت کې زيانمن شوي وو، د پادشاه او د نوي دولت اراکينو پاملرنه يې ځان ته وروا‌ړوله تر څو پادشاه سره د خپلې کورنۍ په ارګ کې استوګن شي.

د محمد نادرشاه د پاچاهۍ دوره د (امان الله خان او کلکاني حبيب الله) له دواړو پخوانيو دورو سره توپير درلود. دا دوره نه د امان الله خان د دورې د لوېديز د ژوند او تهذيب په څېر او نه هم د کلکاني حبيب الله د دورې په شکل، د مدنيت دښمنه وه چې ماليات او دولتي عايدات يې خلکو او بيت المال يې سپاهيانو ته ورکاوه.

محمد نادرشاه چې يو هوښيار، با تدبيره او آګاه شخصيت و د افغانستان د دولت په سر کې ودريده. د هغه ورور محمد هاشم خان چې يو ډېر با انضباطه شخص و، د صدراعظم په توګه توظيف شو. د دولت نور غړي د تدبير خاوندان وو، چې په خپل چوکاټ کې يې ځانګړې صلاحيتونه درلودل. که څه هم هغه خپل حکومت د خپل ورور محمد هاشم خان په صدارت سره جوړ کړ، خو د اساسي کارونو کيلي يې له ځان سره ساتلې وه. د نادر شاه د پاچاهۍ پر وخت زير بنايي اصلاحات رامنځ ته شول. د کابل پوهنتون جوړ شو، د ملي بانک بنسټ کېښودل شو ، ادبي انجمن رامنځ ته شو، کلنۍ(سالنامه) چې د پاچا له نوښتونو څخه وه، چاپ شوه او پخپله پاچا به د مطبعې له کارونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه ځارنه کوله او په دې توګه په هغه وخت کې ډېر زیربنایي کارونه تر سره شول. د امنیت له پلوه د نادرخان په دوره کې ډېرې ستونزې وې، دا ځکه چې د کلکاني حبیب الله تر ماتې وروسته موضوع په دومره سادګۍ سره پای ته ونه رسېده، بلکې غبرګون یې درلود. لکه چې د ۱۹۳۰ زیږدیز کا ل د جون په میاشت کې د شمال هغه شمېر قومونه چې د کلکاني حبیب الله د پاچاهۍ پر وخت یې ګټې تامین شوې وې، په یوه ډېر لوی قوت سره یې شورش وکړ، چې په لومړي ځل کې د نادرخان له خوا ورته توصیه وشوه ، چې له شورش ځخه لاس واخلي ، خو هغوی ونه منله. وروسته محمد نادرخان مجبور شو چې اقدام وکړي او امنیت یې ټینګ کړ.

په ۱۹۳۲ زیږدیز کال کې ملالیوني د حکومت پر ضد بغاوت وکړ او نادرخان یې په چټکۍ سره مخه ونیوله، له بل لوري د اماني دورې یو شمېر پلویانو د نوي حکومت لپاره ستونزې رامنځ ته کولې خو نادر خان د دولتي حاکمیت او ټینګښت لپاره شورشونه غلي او مخالف کسان یې له صحنې ځخه وویستل.

محمد نادرشاه او صدراعظم محمد هاشم خان له هر څه نه مخکې دې ته متوجه وو، چې له دیني علماو سره نېکې اړیکې ولري، ځکه هغوی پوهېدل چې له دیني عالمانو سره منفي چلند د ځان د له منځه وړلو حکم لري. نادرشاه یو باکلتوره شخص و، په همدې توګه یې وغوښتل تر ځو هغه زیانونه چې په مخکینۍ دوره کې کلتور ته رسېدلي وو، جبیره کړي او په دې برخه کې یې دقدر وړ خدمتونه وکړل. د هغه له کلتوري کارونو ځخه یو هم دا دی، چې پخپله به یې د زده کوونکو په سینه مډال لګاوه.

محمدنادر شاه د خپلې پاچاهۍ په ٤ کالو کې وکړای شول چې هغه بحران چې په ټول افغانستان کې را منځ ته شوی و، پای ته ورسوي او دولتي واک ټینګ او واحد مرکزیت رامنځ ته کړي.

محمد نادرشاه د ۱۹۳۳ کال د نوامبر د میاشتې په ۸ مه زده کوونکو ته د دلکشا په چمن کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مډالونه ورکول چې د عبدالخالق نومي محصل د تومانچې په ډزو سره ووژل شو. چې په همدې توګه د هغه څلور کلنه دوره پای ته ورسېده.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د نادرشاه د شخصیت او د هغه د قدرت ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د هغه د کارنامو په برخه کې پخپلو کې بحث وکړي.

د ټولګي دننه فعالیت:

۱- کله چې محمد نادرشاه واک ته ورسېد، له کومو ننګوونو سره مخ و؟
۲- د نادر شاه د سلطنت مهمې کړنې بیان کړئ؟
۳- محمد نادر شاه له څو کالو پاچاهۍ وروسته او په څه ډول ووژل شو؟

دټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې په دولتي چارو کې ، د محمد نادر شاه د سیاست او پالیسۍ په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته، یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصولنامې ترتیب او تدوین

سردار محمد هاشم خان

د اصولنامو ضرورت د هغوی ترتیب او تدوین، اقتصادي کړکیچونو او د هغه له منځه وړل هغه مطالب دی چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

کله چې محمد نادرشاه د هېواد واک يې په لاس کې واخيست، نو هېواد بحراني او داسې حالت درلود چې قانون په کې نافذ نه و، همااغه و، چې د هېواد د قانونيت په فکر کې شو. محمد نادرشاه په دې پوهېده چې تر هغه چې يو هېواد د قانون پر بنسټ ولاړ نه وي، هغه دولت نه يوازې دا چې پايښت نه لري، بلکې د هېواد شتون له خطر سره مخامخ کېږي. هغه دا درک کړې وه، چې د اماني دولت له حساسيت سره مخامخ و او په همدې توګه منظم پلانونه مطرح شوي وؤ تر څو د محمد نادر خان دولت له ريښې څخه راوباسي بهرنيو لاسونو او داخلي اجيرانو کار کاوه، تر څو چې بحران رامنځ ته کړي. نادرخان په هوښيارۍ سره هماغه قوانين چې د امان الله خان په دوره کې د نظامنامې په نامه يادېدل، په لږ تفسير سره د اصولنامې په نامه نافذ کړل. محمد نادرشاه د يوه با صلاحيته هئيت په واسطه اصولنامه (اساسي قانون) تدوين کړ. دا هماغه اساسي نظامنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه، چې د قوانينو د مور حيثيت يې درلود. په اساسي اصولنامه کې د شاه د حقوقو فصل تعديل او د امان الله خان د نامه پر ځای د نادرخان نوم راوړل شو.

د دولتي شورا پر ځای ملي شورا او داعيانو مجلس په اصولنامه کې داخل شو. همدارنګه اصولنامې د ملي شورا انتخابات ترتيب او دا دواړه د لويې جرګې غونډې ته د ۱۳۰۹ هـ کا ل د سنبلې په ۲۸ مه وړاندې او تصويب شول. د همدې قانون پر بنسټ د ملي شورا انتخابات په ۱۳۱۰لمريز كال د چنګاښ په ۱۴ مه په سلام خانه کې د پاچا له خوا افتتاح شو او هېواد يو قانوني پړاو ته داخل شو. دا اساسي اصولنامه تر ۱۳۴۳ لمريز کاله پورې نافذه وه او له هغې سره په مطابقت ډېرې اصولنامې جوړې او تطبيق شوې. د قوانينو تطبيق د صدراعظمانو او وزيرانو په لاس کې وي. محمد هاشم خان چې ۱۸ کاله د افغانستان صدراعظم و، د شوراګانو په جوړښت کې يې ډېره ونده درلوده. عبدالاحد مايار وردګ له ۱۹۳۲ ز څخه تر ۱۹۴۶ز کاله پورې چې د محمد هاشم خان د ماموريت وروستی کا ل و، په پر له پسې توګه د شورا رئيس و ځکه چې دا د صدراعظم د باور وړ سړی و او د ښې پوهې په درلودو سره يې شورا ښه اداره کوله.

له هغه ځايه چې نادر شاه د ديني عالمانو سره د نيکو اړيکو غوښتونکي و، نو غوښتل يې چې د ديني عالمانو موقف ته عزت وکړي. په دې توګه يې امر وکړ چې د ټولو اصولنامو په تدوين کې له علماو څخه مشوره واخيستل شي، تر څو قوانين له شريعت سره سم تدوين شي. په دې برخه کې له هغوی سره له مخکې مشوره کېده.

د ديني چارو د لاښه پرمخ بيولو لپاره يې د(جمعيت العلما) مجلس جوړ کړ. له شاهي خزانې څخه ديني علماوته يو شمير امتيازات ورکول کيدل. وريسې يې په کابل کې عربي دارالعلوم جوړ کړ، چې تجربه لرونکي ملايان يې د مدرسينو په توګه په کې مقرر کړل او سردار عبدالرحمن خان

يې د رئيس په توګه ورته توظيف کړ.

څرنګه چې محمد نادرخان په يوه ډېر اساس وخت کې د افغانستان چارې په لاس کې واخيستې، ۱۹۲۹ ز او ۱۹۳۰ز کلونه د اقتصادي بحران کلونه وو، او ټول لوی شرکتونه په اروپا, آسيا او حتی امريکا کې له رکود سره مخامخ شول، يوه لويه بېوزلي په نړۍ کې خپره شوه. دا وضع چې د نړېوالې جګړې له پايلي څخه را پيدا شوې وه، په هر لور کې يې تباهي خپره کړه او افغانستان هم په غير مستقيمه توګه له دې بحران څخه بې برخې پاتې نه شو. سر بېره پر دې يو بل آفت (کورنی جګړه وه چې د افغانستان اقتصاد يې ځپلی وه او د کابل خزانه تالا شوي وه، محمد نادرشاه غوښتل چې په اقتصادي برخه کې يو قانوني سيستم پلی کړي، چې د هغې په اساس يو شمېر خبير او پوه خلك چې کافي او مسلکي تجربې ولري، په دولت کې ونډه واخلي، د کابل، مزارشريف، هرات او کندهار لوې لارې جوړې کړې ځينو شرکتونو ته د فعاليت اجازه ورکړل شوه.

پانګوالو پر دولت اعتماد وکړ، په همدې توګه راکد شوې پيسې يې راويستې او په کار ولوېدې، چې په دې کار کې د عبدالمجيد زابلي دنده ډيادولو وړ ده چې، په همدې توګه يې د محمد ظاهر شاه په دوره کې زياتره د سوداګرۍ او اقتصاد د وزير په توګه دنده سرته رسولې وه. همدارنګه يې د هېواد په صنعتي کېدو کې فعال او مهم نقش درلود، نوموړي ډېرې فابريکې جوړې کړې او د افغانستان لپاره يې ډېر خدمتونه تر سره کړي دي. د محمدنادرخان او محمد هاشم خان په ډېرې پاملرنې سره د هېواد ډېرې ويجاړې ترميم او د هېواد اقتصاد پراختيا وکړه.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې د اصولنامې پر تدوين او دويمه ډله دې د محمد نادرخان پر اقتصادي پروګرامونو خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- د محمدنادرشاه د وخت اصولنامه په لنډه توګه توضيح کړئ؟

۲- د محمد نادر شاه اړيکې له ديني عالمانو سره څه ډول وې، شرح يې کړئ.

۳- محمد نادر شاه په اقتصادي برخه کې کوم کارونه وکړل، په لنډه توګه يې معرفي کړئ؟

دټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د اصولنامې او د محمدنادرشاه د دورې د قوانينو په برخه کې له مشرانو او پوهانو څخه پوښتنې وکړي او يو مطلب دې ترتيب او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد ظاهر شاه سلطنت او دويمه نړيواله جګړه

شهزاده محمد ظاهر څنګه واک ته ورسيد، د دويمې نړيوالې جګړې د بحران کلونه او اغيزې يې پر افغانستان باندې، د صدر اعظم محمد هاشم خان ونډه د دې بحران په له منځه وړلو کې. دا هغه مطالب دي چې ورسره به په دې لوست کې آشنا شئ.

د محمد نادرشاه تر وژلو وروسته کورنۍ شورا جوړه او د اساسي اصولو د (۵) مادې سره سم محمد ظاهر شاه د محمد نادر شاه زوی چې **۱۹** کلن و، پاچاهۍ ته وټاکل شو. د اساسي اصولنامې سره سم ټول ملت يې تابعيت وکړ. نوم يې په خطبه کې ولوستل شو او په نامه يې سکه ووهل شوه او د شورا د مصلحت له مخې د المتوکل علی الله لقب هم ورکړل شو، چې **۴۰** کاله يې له نامه سره يو ځای و.

دا چې د محمد ظاهر عمر لږ او د کار تجربه يې نه درلوده، نو ټول کارونه يې د مشر تره محمد هاشم خان په غاړه وو. کله چې محمد ظاهر شاه پاچا شو، نو ډېر ژر يې خپل تره محمد هاشم خان پخوانی صدراعظم يو ځل بيا د کابينې مسوول وټاکه او هغه هم خپله کابينه پاچا ته معرفي او په کار يې پيل وکړ.

د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په لومړيو کلونو کې دويمه نړيواله جګړه پېښه شوه دويمه نړيواله جګړه په **۱۹۳۹** زکې پيل او په **۱۹۴۵** زکې پای ته ورسېده. د دې جګړې لمبې چې له اروپا څخه راپورته شوې وې، ډېر ژر اسيا او د نړۍ نورو برخو ته ورسېدې.

د دې جګړې ګډون کوونکي (المان، ايټاليا، جاپان او د ختيځې اروپا کوچني هېوادونه) د محور په نامه او (انګلستان، فرانسه، شوروي اتحاد، د امريکا متحده ايالات او يو شمېر اروپايي هېوادونه) د متفقينو په نامه يادېدل، وو.

هغه هيوادونه چې په مستقيمه توګه په دويمه نړيواله جګړه کې ښکيل ول له مالي او ځاني پلوه ډير زيانمن شول او همدا رنګه ناوړه اثرات يې ډير وو. ټول هيوادونه يې متاثره کړل، ددې جګړې په وخت کې روسيه په شمال، ايران په لويديځ او برتانيوي هند د افغانستان په سهيل کې زيانمن شول.

محمد ظاهر شاه او د وخت صدر اعظم محمد هاشم خان د يوې جرګې په جوړېدو د يوه فرمان له مخې افغانستان ناپېيلی اعلان کړ.

محمد هاشم خان د ښه تدبير په درلودو سره نه يوازې دا چې افغانستان د جګړې له لمبو او زيانه وژغوره، بلکې له اقتصادي احتمالي ستونزو څخه يې هم وژغوره. د اقتصادي ستونزو سره سره يې ډېر اسعار ذخيره کړل، چې وروسته ترې په پرمختيايي پروژو کې ګټه واخيستل شوه.

کله چې جګړه ډېره سخته شوه، د محور ځواکونه د ختيځې اروپا له لارې د روسيې خاورې ته داخل شول. په افغانستان کې يو شمېر الماني او ايټالوي انجينرانو په ځينو پروژو کې کار کاوه، نو شوروي اتحاد او برتانوي هند يې په اړه اندېښنه کوله او افغانستان ته يې يادګېرنې ورکړې، تر څو المانيان او ايټالويان له خپلې خاورې وباسي. افغانستان د دغو وړانديزونو ځينې برخې ومنلې او ياد شوي کارکوونکي يې په درنښت له هېواده بهر کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د هغه وخت مدبر صدراعظم محمد هاشم خان وتوانېد چې د افغانستان اوضاع نورماله وساتي. د جګړې دروندوالي پر افغانستان هم اغېز درلود او يو شمېر امنيتي ستونزې يې رامنځ ته کړې، چې د هغه وخت له حالاتو، او د محمد هاشم خان له تدبير سره سم دا ستونزې لرې شوې.

ځکه نو ويلای شو، چې د افغانستان د ناپيلتوب پايله دا شوه چې امپرياليستي قواو نه شو کولای چې پرې تېری وکړي، چې دا کار د افغانستان د خپلواکۍ په ټينګښت، په منځني او نږدې ختيځ کې د امنيت په پياوړتيا کې مرستندوی ثابت شو.

دويمی نړېوالې جګړې له اقتصادي پلوه هم پر افغانستان منفي اغېزه وکړه. پر شوروي اتحاد د المان يرغلونه او د بحرالکاهل پر سيمې د جاپان د يرغلونو په پايله کې د افغانستان سوداګريزې اړيکې د محور، اروپايي او اسيايي هېوادونو سره چې د جګړې په ساحه کې وې، قطع شوې. د افغانستان او شوروي اتحاد سوداګري ټيټې کچې ته ورسېده او يواځې له هندوستان (برتانوي هند) سره سوداګرۍ دوام درلود. د وارداتي توکو اوشيانو د کمي له امله د خوراکي توکو بيې لوړې شوې، په ځانګړې توګه په (**۱۹۳۹-۱۹۴۴**ز) کلونو کې بيې له څلورو څخه تر پنځه چنده پورې لوړې شوې. دولتي چارواکو د خوراکي او صنعتي توکو د ګرانۍ د مخنيوي او د بيو د تنظيم لپاره کلک تدبيرونه تر سره کړل.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې د دویمې نړیوالې جګړې او د افغانستان د ناپیيلتوب د پالیسۍ په اړه، یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د محمد ظاهر شاه د واک ته د رسیدو د څرنګوالي په اړه معلومات ورکړئ؟

۲ـ په دویمه نړیواله جګړه کې جنګي قوتونه په کوم ترتیب سره وېشل شوي وو؟

۳ـ د وخت صدراعظم محمد هاشم خان د دویمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان د سوکالۍ لپاره کومې چارې سر ته ورسولې؟

۴ـ په دویمې نړیوالې جګړې کې د افغانستان ناپیيلتوب په سیاسي برخه کې کوم رول تر سره کړای شو؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د محمد ظاهر شاه د شخصیت په اړه یو مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵۶ زیږدیز ۱۳۳۵ لمریز

سردار محمد داؤد خان

د لومړني پنځه کلن پلان ضرورت، د سردار محمد داود خان ونډه د دې پلان په تکميل او پلي کولوکې، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به يې ولولئ.

د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د سلطنت په لومړي وخت کې محمد هاشم خان د صدارت چارې پر غاړه لرلې او د خپلې غوښتنې له مخې يې له دغه مقام څخه استعفا ورکړه. له هغې وروسته يې کشرى ورور سپهسالار شاه محمود خان صدارت ته غوره شو. هغه اوه کاله وروسته د ناروغۍ له امله استعفا ورکړه. له دې وروسته د اعليحضرت محمد ظاهر شاه له خوا يې د تره زوی سردار محمد داود خان د سردار محمد عزيز خان زوی د صدارت مقام ته وټاکل شو.

محمد داود خان غوښتل چې افغانستان د سياسي، اقتصادي او اجتماعي پلوه پر خپلو پښو ولاړ يو هېواد اوسي. او د منظمو اقتصادي پلانونو په جوړولو سره يې د ودې پړاو نه پيل کړل.

هغه په لومړي سر کې کابينه له تعليميافته او پوهو کسانو څخه جوړه کړه. په بهرني سياست کې يې د افغانستان مثبت ناپيليتوب ځان ته غوره کړ، چې بنسټ يې په ملي ګټو او د افغانستان د خلکو پرآزاد قضاوت ولاړ وو او دا کار د دې سبب شو، چې د نړۍ هېوادونه دې ته حاضر شول، چې پرته له قيد او شرطه له افغانستان سره مرسته وکړي. دا يو له ډېرو غوره کارونو څخه پدې وخت کې و، څکه چې امريکې د متحده ايالاتو او شوروي اتحاد تر منځ سياسي موازنه يې ښه وساتله.

سردار محمد داود خان يو مترقي او هيواد پال شخصيت و. هغه په دې ښه پوهېده چې يو هېواد په کومو وسايلو سره پر ستونزو بريالی کېدای شي. هغه د توليدي او اقتصادي موسسو د پراختيا او پرمختيا په

برخه کې ډېره هڅه کوله. هغه و، چې خپل کارونه يې په يوه چوکاټ کې منظم کړل. لومړنی پنځه کلن پلان يې په ۱۹۵۶ ز کې پيل او په ښه توګه يې سرته ورساوه او دويم پلان يې په ۱۹۶۱ ز کې تر لاس لاندې ونيو. په لومړي اقتصادي پلان کې پرمختيايي بودجه په بنسټيزو کارونو کې ولګول شوه، چې د هغې په وسيله د سړکونو جوړول او د برېښنا د توليد کار ډېر ښه مخکې لاړ. په دې موده کې د کابل - کندهار او سپين بولدک تر منځ سړک، کابل - تورخم - قزل قلعه - د سالنګ تونل - کندهار - هرات او کشک نخود سړکونه اعمار شول.

همدارنګه د برېښنا په برخه کې د نغلو برېښنا د ۶۶ زره، ماهيپر د ۱۰ زره او د درونټې بند د ۱۱ زرو او د مزار شريف برېښنا ۱۰ زره کيلو واټو ته يې ظرفيت لوړ شو.

د نفتو او ګازو د منابعو استخراج د هېواد په شمال کې پيل شو. د ډېرو سکاره په پوره اندازه توليد شول.

د صنايعو په برخه کې د مزار شريف د سرې د فابريکې توليدات په کا ل کې ۱۰۰ زرو ټنو ته ورسېدل، د غوري سمنټو فابريکه، او د موټرو د ترميم ډېر شمېر دستګاه ګانې د هېواد په مختلفو برخو کې جوړې شوې. د دې تر څنګ د کابل د جنګلک فابريکه داسې کمپلېکس شوه، چې نه يواځې وروسته يې لوی ماشينونه ترميمول، بلکې د نصبولو چارې يې هم سر ته رسولې.

همدارنګه د ننګرهار پروژې ته زياته پاملرنه وشوه تر څو د هغې د توليداتو کچه جګه شي، چې په ټول ژمي کې به يې د هېواد اکثرو سيمو ته مېوې او سابه ورکول.

د محمد داود خان دويم اقتصادي پلان د وخت د کموالي او د ځينو نورو ستونزو له امله پلی نشو چې وروسته محمد داود خان مستعفي او په دې توګه د هغه د صدارت دوره پای ته ورسيده.

په ټولګی کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دې د محمد داود خان پر شخصيت او بهرني سياست او دويمه ډله دې د هغه د پنځه کلن پلان په اړه يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- سردار محمد داودخان څرنګه د صدارت دنده تر لاسه کړه؟

۲- د محمد داود خان بهرنی سياست په لنډه توګه معرفي کړئ.

۳- په لومړي پنځه کلن پلان کې کوم بنسټيز کارونه تر سره شول، هغه ووایاست؟

۴- د سردار محمد داود خان دويم پنځه کلن پلان ولې پلی نشو؟

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د محمد داود خان د شخصيت او پنځه کلن پلان په برخه کې له منابعو، مشرانو او پوهانو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دېموکراسۍ لسيزه (۱۳٤۲- ۱۳۵۲ لمريز)

داکتر محمد يوسف

آيا پوهيږئ د ديموکراسۍ د لسيزې اساسي قانون څه پايلې درلودلې، په دې متن کې به ورسره آشنا شئ.

د ظاهر شاه د سلطنت وروستي لس کلونه د دېموکراسۍ د لسيزې (اساسي قانون) يا د مشروطې شاهۍ په نامه يادوي. په افغانستان کې د دېموکراسۍ دوره د سردار محمد داودخان تر استعفا يا د ۱۳۴۳ لمريز کال د اساسي قانون تر انفاذ وروسته پيل او تر لسو کلونو پورې يې دوام وکړ. تر دې دمخه د شاه محمود خان د صدارت په دوره کې هم هېواد ته د دېموکراسۍ زمينې رامنځ ته شوې وې.

په نوي اساسي قانون کې پرېکړه وشوه، چې د شاهي کورنۍ غړي په سياسي گوندونو کې برخه نشي اخستی او لاندې دندې او مسوولیتونه تر سره کولای نشي:

۱ـ د صدارت مقام. ۲ـ په شورا کې غړيتوب. ۳ـ په ستره محکمه کې غړيتوب، چې د همدې پرېکړې له امله د دېموکراسۍ په لسيزه کې پنځه صدراعظمان چې د شاهي کورنۍ غړي نه وو

(ډاکټر محمد یوسف، محمد هاشم میوندوال، نور احمد اعتمادي، ډاکټر عبدالظاهر، محمد موسی شفيق) دندې تر سره کړې. کله چې سردار محمد داود خان د صدارت له مقامه استعفا ورکړه، محمد ظاهر شاه ډاکټر محمد يوسف د صدارت پر مقام مامور کړ، هغه هم ومنله او خپله کابينه يې د ۱۹۶۳ ز کا ل د مارچ په ۱۳مه جوړه کړه.

ډاکتر محمد يوسف په المان کې د فزيك په رشته کې زده کړه کړې وه. هغه په يوې منځنۍ کورنۍ پورې اړه درلوده. د ډاکټر محمد يوسف د حکومت غوره او اساسي دنده د اساسي قانون تدوين او د هغه د قانوني مراحلو سر ته رسول وو، چې اعليحضرت محمد ظاهر شاه لويه جرگه راوغوښته، اساسي قانون تدوين او هغه يې تاييد او تصديق کړ. ډاکتر محمد يوسف د دريم اساسي قانون په تدوين پيل وکړ. د ديموکراسۍ دغه نوی نهضت په افغاني ټولنه کې د ډول ډول غبرگونونو سره مخامخ شو. ډېرو افغانانو، په ځانگړې توگه ځوانانو يې تود هرکلی وکړ، خو د هېواد په لويو ښارونو کې سختې مظاهرې رامنځ ته شوې.

د ديموکراسۍ په لسيزه کې د مطبوعاتو قانون د تقنيني فرمان په وسيله نافذ شو او د دې قانون پر بنسټ په کابل کې ډېرش جريدې نشر شوې، چې د بېلگې په توگه مشهورې ورځپاڼې او جريدې يې په لاندې ډول وې:

افغان، مساوات، روزگار، افغان ملت، ملت، کاروان ورځپاڼه، خلق، پرچم، شعله جاوید، گهيځ، ترجمان، مردم او داسې نور...

په دې دوره کې د احزابو قانون د اساسي قانون په شورا کې پاس او د توشيح لپاره د شاه حضور ته واستول شو، خو شاه دا قانون وځنډاوه او د خپلې پاچاهۍ تر پايه يې توشيح نه کړ، خو له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره هم روښنفکرانو په ښکاره ډول خپل سیاسي فعالیتونه پیل کړل او هر سیاسي جریان د ځان لپاره یو نشراتي ارګان درلود، چې خپلې اعلامیې به یې په کې خپرولې. دغو ډلو د دیموکراسي په لسیزه کې د خپلو فکري کړنلارو له امله په ښې او کیڼو ګروپو وېشل شوي وو، چې عبارت وو، له:

۱ـ د خلق دېموکراتیک ګوند، چې وروسته په دوو ډلو، خلق او پرچم ووېشل شول.

۲ـ اسلامی نهضت یا د مسلمان ځوانانو جریان.

۳ـ د شعله جاوېد ګوند.

۴ـ مترقي دېموکرات ګوند.

۵ـ د افغان ملت ګوند.

۶ـ د ستم ملي ګوند.

۷ـ د اتحاد ملي ګوند.

همدارنګه نورې لوېې او ورې ډلې هم وې، چې په سیاسی فعالیتونو بوختې وې. په عمومي توګه د دېموکراسی په لسیزه کې سیاسي ډلو د دېموکراسی له نامه څخه په ګټې اخیستنې سره په سیاسي فعالیتونو لاس پوري کړ.

په فرهنګي او عمراني برخو کې هم کار وشو. د اساسي قانون په لسیزه کې چې پنځه صدراعظمانو دنده تر سره کړه، په ملکي او نظامي برخو کې تر یوې کچې کار وشو. د دغو فعالیتونو ځینې بنسټونه، چې د داود خان د صدارت په وخت کې اېښودل شوي وو، د دېموکراسی په لسیزه کې پای ته ورسېدل.

د دېموکراسی (اساسي قانون) په لسیزه کې د قواو تفکیک هم رامنځ ته شو او دولت پر درېو

قواوو(اجرایه، مقننه او قضایه) ووېشل شو او د شورا د دولسمې او دیارلسمې دورې لپاره په هېواد کې آزادې ټاکنې وشوې، چې د افغانستان خلکو خپل استازي شورا ته واستول. په دې دوره کې پنځو حکومتونو له اولسي جرگې څخه د باور رایه واخیسته.

په ټولگي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د دېموکراسۍ د لسیزې د احزابو د قانون په اړه او دویمه ډله دې د دېموکراسۍ په لسیزه کې د قواوو د تفکیک په برخه کې یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د دېموکراسۍ لسیزه په افغانستان کې په کوم ډول منځ ته راغله؟
۲ـ کومو صدراعظمانو د دېموکراسۍ په لسیزه کې دندې تر سره کړې؟
۳ـ د دېموکراسۍ په لسیزه کې کومې ورځپاڼې او جریدې خپرې شوې، نومونه یې وواياست؟
۴ـ د دېموکراسۍ په لسیزه کې دولت پر کومو قواوو ووېشل شو؟

دټولگي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د هغو کارونو او برنامو په هکله چې د دېموکراسۍ په لسیزه کې تر سره شوي دي یو مطلب جوړ او خپلو نورو ټولگیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جمهوریت باندې د سلطنتي رژیم د بدلیدو لاملونه

جمهور ریس محمد داود خان د کابینې له غړو سره

ولې سلطنت((مشروطه شاهي)) په جمهوریت بدله شوه، کومو شخصیتونو پکې لویه ونډه درلوده، له دې سره به آشنا شئ.

مشروطه شاهي رژیم په ۱۳۵۲ هـ. ش کال د چنګاښ په ۲۶ نیټه د یوې سپینې کودتا په ترڅ کې د سردار محمد داؤد خان تر مشر لاندې نسکور او پر ځای جمهوري نظام اعلان شو.

سردار محمد داود خان چې په خپله خوښه د صدارت مقام پرېښود، غوښتل یې چې خپلې شخصي او ملي موخې په خپلواکه توګه پر مخ یوسي هیله یې درلوده، چې په سیاست کې بیا برخه واخلي او د هېواد په سیاسي او اداري برخلیک کې اغېزمنه ونډه ولري.

د ډاکټر محمد یوسف د صدارت په دوره کې د ۱۳۴۳ لمریز کال د اساسي قانون انفاذ د مشروطه شاهي نظام اساسات رامنځ ته کړل، نو دغې موخې محمد ظاهر شاه ته دا انګېرنه ورکړه، چې محمد داود باید د صدارت له مقامه لرې او سیاسي ډګر ته یې بیا راتګ د تل لپاره ناشونی شي. د همدې اساسي قانون په یوې مادې کې لیکل شوي و، چې د شاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې غړیتوب نه شي اخیستی. پورتنۍ محدودیت چې نېغ په نېغه محمد داود خان ته متوجه و، وروسته یې د هغه د ټولو سیاسي هلو ځلو لارې بندې کړې.

له بل لوري وروستني حکومتونه چې یو په بل پسې ناکامېدل، د هېواد د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په برخه کې یې د خلکو باور له لاسه ورکاوه. له دې امله د شاهي نظام له اداري څخه د خلکو ناهیلي

او کرکه ورځ په ورځ ډېرېدله.

محمد داود خان دا پرېکړه کړې وه په هر ډول چې امکان ولري د هیواد په سیاسي جوړښت کې بدلون راوړي، تر څو له یوې خوا د بحران خطر له منځه یوسي او له بل پلوه د خلکو غوښتنې د افغانستان د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په اړونډ پوره کړي. له دې امله محمد داود خان یو ځل بیا په سیاسي فعالیت لاس پورې او له شخصیتونو، سیاسي ګوندونو او د هېواد د مختلفو ډلو سره یې اړیکې ټینګې کړې.

محمد داود خپل پلان داسې جوړ کړ چې د خپلو پلویانو د جلب و جذب دایره پراخه کړي او د سیاسي قدرت د لاس ته راوړنې اصلي کیلي، چې پوځ و،ملاتړ یې تر لاسه کړي. نو په دې وخت کې چې سلطنتي نظام خپل محبوبیت په ټولنه کې تر یو حده پورې له لاسه ورکړی و خلك دې ته حاضر وو، چې د ټولنې په سیاسي جوړښت کې یو ژور بدلون ومنې او هغوی ورته هرکلی ووایي. محمد داود او ملګرو یې وکړای شول، چې له همدې حالت څخه په ګټې اخستنې سره د خپل نفوذ حلقه په پوځ کې جوړه او د پوځي کودتا لپاره زمینه برابره کړي.

په دې وخت کې محمد ظاهر شاه د سترګې د علاج لپاره اروپا ته تللی و. دکودتا مقدمات له مخکې جوړ شوي و. نو په دې توګه د **۱۳۵۲ لمریز** کال د چنګاښ په **۲۶**مه د محمد داود په مشرۍ او د پوځ د افسرانو په مرسته د شاهي نظام په ړنګولو لومړنی جمهوریت بریالیتوب ته ورسېد او د هېواد د تاریخ نوی څپرکی پرانیستل شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې له سلطنته څخه په جمهوریت د بدلېدلو پر لاملونو او دویمه ډله دې د شاهي او جمهوري نظام تر منځ د توپیر په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د **۱۳۵۲** کال د چنګاښ پر **۲۶**مه کومه پېښه رامنځ ته شوه؟

۲ـ هغه کوم لاملونه وو، چې سردار محمد داود یې دې ته اړ کړ، چې کودتاه وکړي؟

۳ـ سردار محمد داود خان د کودتا پلان څنګه طرح کړ؟

دټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د محمد داود خان د کودتا په اړه چې په **۱۳۵۲** لمریز کال کې رامنځ ته شوه، د پوهانو او منابعوو په مرسته یو مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنګاښ د ۲۶مې کودتاه

په تير لوست کې د کودتاه دلاملونو سره آشنا شوئ، په دې لوست کې به د کودتا د سرته رسيدونکو، د نوي دولت دسياست او د کودتا پايلو سره پيژندګلوي تر لاسه کړئ.

سردار محمد داؤد خان چې کله د صدارت له مقام څخه استعفاء وکړه، او لس کاله يې په ګوښه والي کې تير کړل، د خپل صدارت په موده کې يې د هيواد د پرمختګ لپاره ډيرې هڅې کړې وې. د خپلې لس کلنې ګوښه والي په موده کې يې هم علاقه درلوده چې هيواد د پرمختللو هيوادونو په کتار کې ودروي. همدا وه چې د ۱۹۷۳ز کال د جولاى په ۱۷مه چې د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنګاښ له ۲۶مې سره برابره وه، کودتا وکړه، چې په دې توګه افغانستان کې شاهي نظام ملغا او جمهوريت اعلان شو.

د چنګاښ د ۲۶مې کودتاه د ۱۹۶۳ز کال د اساسي قانون لسيزې ته د پاى ټکى کيښود. که څه هم هغو پنځو حکومتونو د ديموکراسۍ دعوه کوله، خو په حقيقت کې پرې انارشيستي خصلت غالب و. د داود خان کودتاه دې ګډوډيو ته خاتمه ورکړه او پر ځاى يې سردار محمد داوود خان د يوه ملي رهبر په توګه راڅرګند شو.

د شخصيت له پلوه هغه ډير پاك، د اخلاقي سجاياو خاوند او پر هيواد مين انسان و.

د کودتاه تر پايلې وروسته يې خپله تاريخي بيانيه (خلکو ته خطاب) په نامه اعلان کړه چې د نوي دولت کړنلاره په کې وه.

داؤد خان افغانستان د ګاونډيو هيوادونو سره د دوستۍ ليوا ل، د غير منسلك هېوادونو غړى وباله او د ملګرو ملتونو ټولنې له منشور څخه يې خپل ملاتړ اعلان کړ، يوازې د پښتونستان مسئله يې له پاکستان سره د اختلاف د ټکي په توګه ياده کړه او د سولې له لارې يې د هغې د حل غوښتنه وکړه.

د نوي دولت د کړنلارې څخه د هيواد خلکو په ولايتونو او مرکز کې تود هر کلى وکړ. محمدظاهر شاه چې د ايټاليا د ناپل په ښار کې په استراحت بوخت و، په کابل کې د خپلې پاچاهى د له منځه تللو څخه خبر شو. سمدستي روم ته لاړ او خپله استعفا يې د افغانستان د سفارت له لارې د افغانستان د جمهوريت د مؤسس په نامه کابل ته را وليږله. د استعفا نامې په رسيدلو سره چې د شاهي کورنۍ غړي

بنديان وو له بنده آزاد او ايټاليې ته ولاړل.

يوه ورځ وروسته د نوي نظام د مرکزي کميټې لومړۍ جلسه جوړه شوه. مرکزي کميټې محمد داود خان د دولت د جمهور رئيس، صدراعظم د بهرنيو چارو او د دفاع د وزير په توګه وټاکه او نومړي نوې کابينه معرفي کړه. د محمدداود خان د فرمان په اساس د ۱۳۴۳ لمريز کال اساسي قانون لغو شو او د نوي اساسي قانون د تصويب لپاره لويه جرګه چې ۳٤۹ کسه غړي يې درلودل د عزيزالله واصفي په مشرۍ راوغوښتل شوه او د ۱۹۷۷ز کال د مارچ په ۱٤مه نوی اساسي قانون تدوين او د محمد داود خان له خوا توشيح او نافذ شو.

په ټولنيزه او اقتصادي برخه کې هم يولړ اقدامات وشول، چې پر بنسټ يې د ځمکو اصلاحاتو ته پاملرنه وشوه، د ځمکې د اراضی قانون ((مترقي ماليات)) تصويب شو او له هغې سره سم د مالکانو اضافي ځمکې هغه بزګرانو ته چې لږ يا هيڅ ځمکه يې نه درلوده ورکړل شوه. د دولت له خوا د جزا او مدني قانون تصويب شو. ملي سرود منځ ته راغی، د بيرغ په نښان کې هم بدلونونه راغلل.

د افغانستان د جمهوري دولت له ډيرو مهمو کارونو څخه يو هم د اووه کلن اقتصادي پلان جوړول و. دا پلان په ۱۹۷۶ز کې پيل او په ۱۹۸۳ز کې بايد پای ته رسيدلي واى.

د جمهوريت په موده کې په ټول هيواد کې د سرکونو د ځارنې او ترميم کار پيل شو. د اوسپنې پټلۍ له هراته د کندهار تر سپين بولدک, د لوګر د عينکو د مسو د کان او د حاجي ګګ د سروې کار تر لاسه لاندې ونيول شو.

د محمد داود خان پلانونه او پروګرامونه ډير زيات پراخ بنسټه وو، چې ټول يې عملي نه شول، او د ۱۳۵۷ لمريز کال د غويي پر اوومه د يوې پوځي کودتاه په وسيله د محمد داود خان جمهوري نظام رنګ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د محمد داود خان د شخصیت په اړه او دویمه ډله دې د هغه د اقتصادي پلانونو په برخه کې په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. محمد داود خان په کوم کال کې کودتاه وکړه؟

۲. کومو خلکو د محمد داود خان په کودتاه کې زیاته ونډه درلوده؟

۳. د ۱۳۴۳ لمریز کال اساسي قانون په برخه کې کوم اقدامات وشول؟ په لنډه توګه یې ووائي.

٤. په اوه کلن اقتصادي پلان کې کوم کارونه تر سره شول؟

دټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د جمهوریت د دورې د څرنګوالي په اړه مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څپرکي ارزونه

د نړۍ د شلمې پېړۍ ټولنيز، سياسي او اقتصادي حالت د رنسانس د دورې د ۱۵ مې پېړۍ د دويمې نيمايي څخه تر ۱۸مې زيږديز پېړۍ پورې د مستقيمو اندونو او نظريو، د فرانسې د لوی انقلاب د بنسټيزو اغيزو او د ۱۹مې پېړۍ د يوشمير فيلسوفانو د افکارو او نظريو محصول ګڼل کيږي. د دغو ټولو سيستمونو او سياسي مکتبونو لوړوالی په دې تاريخي مرحله کې داسې انګازې رامنځ ته کړې چې بشريت يې په تيرو دورونو کې ډيره لږه بيلګه ليدلې وه. او دا ځکه چې د اقتصادي ګټو او د مخالفو لوريو اختلاف د خپلو تضادونو تر ټولو لوړې کچې ته ورسيد او په نړۍ کې ډيرو لويو ورانونکو پېښو ته لاره هواره کړه.

په همدغې دورې کې د دوو نړيوالو جګړو په لړ کې نړۍ په دوو دښمنو قطبونو (ختيځ او لويديځ) وويشل شوه. د امريکا متحده ايالاتو په نړيواله برخه کې د بريتانيا ځای ونيو. چين د خپل مستقل سياسي خط په لرلو سره د نړۍ د دريم ځواک په توګه ځرګند شو. اتومي، بيولوژيکي او کيمياوي وسلې د نړيوالې سيالۍ د پرمخ وړلو وسيله شوه، اقتصادي سيالۍ خپل وروستی پوړ ته ورسيدې او سړې جګړې چټک دوام پيدا کړ.

که څه هم د شلمې پيړۍ نړۍ ډيره متشنجه او بې ثباته وه، خو پرله پسې سياليو د انسان د ژوندانه په ځرنګوالي کې ستر نقش ولوباوه او د پرمختلنې سبب شو. خو دغو پرمختګونو ټولنيزه جنبه نه درلوده او د بشريت لويه برخه په ځانګړې توګه د افريقا او آسيا په لويو وچو کې له دې اسانتياو بې برخې پاتې شول. په دغو ټولنو کې يو هم افغانستان و، چې تر ټولو وروسته او د نوي تمدن له امکاناتو او وسايلو څخه بې برخې پاتې شو.

د افغانستان د وروسته پاتې والي لوی لامل دا و چې په شلمه پيړۍ کې دا هيواد د سيمې د هيوادو د ستراتيژيو د تقاطع ټکی شو او د نړيوالو سياليو په پايله کې يې ډير زيان وليد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم څپرکی

د افغانستان گاونډي هېوادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکي موخې

۱- د پاکستان د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۲- د ایران د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۳- د چین د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٤- د تاجکستان د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٥- د ازبکستان د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٦- د ترکمنستان د معاصر تاریخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۷- د نقشو او اطلسونو څخه د ګټې پورته کولو مهارت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستان اسلامي جمهوریت

د نهم ټولګی په تاریخ کې تاسې د پاکستان د موقعیت، نفوس او کلتوري ارزښتونو په اړه بلد شوئ. په دې درس کې تاسې ته د هند د نیمې وچې د خپلواکۍ، له هند څخه د پاکستان او له پاکستان څخه د بنګله دېش د بېلتون په هکله معلومات وړاندې کېږي.

د پاکستان تاریخ د هغه د جوړښت څخه وړاندې قسماً د افغانستان اویا د هند د شبې قارې په تاریخ مطالعه کېدای شي. اسلام د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې د هند نیمې وچې ته ورسېد. پوځیان او مسلمان مهاجرین چې له لوېدیځ څخه راغلي وو، د سند د سیند او پنجاب په سیمه کې چې د پاکستان د ځمکې لویه برخه جوړوي، مېشت شول. څو پېړۍ مخکې د هند په نیمه لویه وچه کې مسلمانان د دوه لویو ټولنو په توګه د هند په ختیځ او لوېدیځ څنډو کې رامنځ ته شول د هند د بومي خلقو لیوالتیا د اسلام د مقدس دین سره د مسلمانانو په شمیر کې زیاتوالی راوست.

د بریتانیا د واکمنۍ پر وخت د هند د نیمې وچې په ډېرو برخو کې د مسلمانانو شمېر زیات وو، سره له دې هم هندوانو په هغو ځایونو کې چې د مسلمانانو شمېر په کې ډېر هم و، په دولتي چارو کې پر هغوی غلبه درلوده. ځکه نو مسلمانانو ددې لپاره چې ښه ژوند ولري، او داسې هیواد چې دوبې خپل وګڼي، په هغه کې خپل مشران ټاکلي و شي او خپل اسلامي کلتور ته وده ورکړي مینه درلوده.

د هند د نیمې لویې وچې او پاکستان له مهمو تاریخي پېښو څخه یوه هم د مسلمانانو راتګ و، له آشوکا وروسته سیاسي یووالی تر ډېره وخته پاتې نه شو. او په منځنیو پېړیو کې د کوچنیو پاچاهانو په لاس سره وېشلي و.

کله چې د بودا دین مخ پر زوال شو، د هند سیال پاچاهان یو له بل سره په جګړې اخته شول. او دې کار مسلمانانو ته چې د اسلام د بیرغ وړونکي وو، مناسب فرصت په لاس ورکړ.

محمد علی جناح

د هند نیمه لویه وچه د مغلو پر وخت د مسلمانانو تر واکمنۍ لاندې متحده شوه، خو ډېرو هندو شاهانو د مسلمانانو د واکمنۍ پر وړاندې مخالفت وکړ او د هغوی پر وړاندې یې مبارزه پیل کړه. د غزنویانو، غوریانو اسلامي سلسلو د هند پر نیمې لویې وچې واکمنۍ وکړه او د سختو مخالفتونو سره سره دغه نوې اسلامي ټولنې د هندوانو د پخوانۍ ټولنې ترڅنګ کرار کرار ساه اخیسته. د نوموړې ټولنې پادشاهانو به خپل پوځیان هڅول چې له هندو ښځو سره ودونه وکړي. د هندوانو د ټیټې پوړې ډېر کسان د اسلام د جاذبې او نیاو له امله مسلمانان شول.

په ۱۸۸۵م کال کې هندوانو ددې لپاره چې د یوه بومي پارلمان د جوړولو بنسټ کېږدي، د هند ملي کنګره یې جوړه کړه. یو شمېر مسلمانان له کنګرې سره یو ځای شول، خو لږ وروسته څرګنده شوه، چې مسلمانان په کې لږ دي او ښايي ګټې یې په پام کې ونه نیول شي. په ۱۹۰۶ زېږدیز کال کې مسلمانان له کنګرې څخه جلا شول او خلکو ته یې ددې بلنه ورکړه چې په جلا ټولټاکنو کې مسلمانان خپل استازي وټاکي. په همدې ترځ کې یې د هند د ټولو مسلمانانو انجمن (مسلم لیګ) د هندوانو د کنګرې د رقیب په توګه تاسیس کړ. د ۱۹۴۵ز کال تر ټولټاکنو وروسته د مسلمانانو د یوه ملي دولت غوښتنه لاپیاوړې شوه، که چېرته تجزیه منځ ته راغلې نه وای، جګړه پیلېده، خو په پایله کې دا دواړه پېښې شول.

په ۱۹۳۸ز کال کې جناح د مسلم لیګ د پیاوړتیا لپاره د (دوو ملتونو) نظریه وړاندې کړه او د یوه جلا اسلامي هېواد د جوړولو غوښتنه یې وکړه، چې په ۱۹۴۰ز کا ل کې مسلم لیګ د یوه پرېکړه لیک په ترځ کې د پاکستان د جوړولو غوښتونکی شو.

په ۱۹۴۶م کې کنګرې او هم مسلم لیګ د بریتانیې د فدرالي حکومت د جوړولو طرح رد کړه او کنګره هم د ۱۹۴۷ ز کال پورې د تجزیې منلو ته تیاره شوې وه او یوازې د سرحدونو ټاکل پاتې وو. د ۱۹۴۷ز کال د اګست په ۱۴ مه پاکستان جوړ شو. تر ټولو لوی د اسلامي او ملي وحدت آزموینه هغه وخت را ورسېده، چې کله بریتانیا دا ومنله، چې د هند نیمه لویه وچه دې د هند او پاکستان په هېوادونو تجزیه کړي، یوازې هغو سیمو ته چې ډېر مسلمانان په کې اوسېدل دا اجازه ورکړل شوه چې له پاکستان سره دې یو ځای شي، خو بیا هم د کشمیر د ډېره میشتې مسلمانې سیمې پر سر خبرې او لانجې روانې وې.
د هند د نیمې لوې وچې تر تجزیې وروسته هندوان هند ته وتښتېدل او مسلمانانو هندې سیمې پرېښودې ، په لکونو انسانان په فرقه ییزو نښتو کې ووژل شول. لږ وخت وروسته دواړه ملتونه د کشمیر پر سر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگړه اخته شول، هند کشمیر په دې بانه چې حاکم یې هندو دی، نیولی و، خو د مسلمانانو په دې دلیل، چې ډېری اوسېدونکې یې مسلمانان دي، باید کشمیر د پاکستان یوه برخه وي. د پاکستان اصلي ستونزه د ملي هویت جوړونه د سیاسي پولو ټاکل د واقعیت پربنسټ او باثباته او د منلو وړ رژیم د خلکو لپاره د توکمي، ژبني، عقیدتي او مذهبي توپیر په لرو سره ؤ.

خان عبدالغفار افغانستان ته په سفر کې

د یوه مستقل هېواد په توګه د پاکستان په منځ ته راتګ کې ځینو رهبرانو لکه فیلسوف او شاعر اقبال لاهوري، حقوقپوه محمد علي جناح ستر رول لوبولي دي. خان عبدالغفار خان د پښتونخوا د سترو او ملي ځیرو شخه دي چې د انګلیس د استعمار او استبداد په وړاندې پاځون وکړ او د خپل ژوند دیري شیبې یې په دې لاړ کې تیري کړي دي.

کله چې مهتماګاندي په ۱۹۳۸ز کال کې د پښتونخوا شخه لیدنه کوله، نو له نږدې شخه یې پاچاخان، د هغه مبارزې، او د خلکو اخلاص ولید نو هغه ته یې داسي وویل: »زما دعا داده، چې پښتانه نه یوازې دا چې هندوستان خپلواک کړي، بلکې د همدې خپلواکۍ په برکت ټولې نړۍ ته د نه تاوتریخوالي اصول وروپیژني«.

د پاکستان تر خپلواکۍ وروسته د اسلام د رول پر سر یو شمیر قانوني مصالحې وشي. د ۱۹۵۶ز کال اساسي قانون پاکستان یو اسلامي هېواد اعلان کړ او هم یې پارلماني قوانین د اسلامي تحقیقاتو د انستیتوت (Islamic Research Institute) د بیاکتنې تابع کړل. په ۱۹۵۸ز کا ل کې دا قانون منسوخ شو او د پاکستان جمهوري د اعلان سره هڅه وشوه، د اسلامي رهبري ځواکمنتیا محاره کړي د هځو په پایله کې په ۱۹۶۳ز کا ل کې بیا د ۱۹۵۶ ز کا ل اسلامي شرایط څه نا څه اعاده شول.

د بنګله دېش جلاوالی:

پاکستان ددې فکر پر بنسټ جوړ شو، چې د هند مسلمانان داسې یو ملت جوړ کړي، چې د هیواد په لرلو سره ځانګړې سیمې او قلمرو ولري. پاکستان د سند، بلوچیستان پنجاب او د پښتونخوا له ایالاتونو شخه ملت نه جوړاوه او د دوی ترمنځ ژور قومي او ژبني توپیرونه موجود وو. د پاکستان بنسټ ایښودونکو ددې نوي هېواد لپاره د لویدیځ او ختیځ پاکستان د وحدت لپاره د اسلام دین اصلي عامل ګاڼه. ژبنیو توپیرونو، ټولنیزو ځانګړتیاو، فرهنګي میراث او اقتصادي شرایطو مسئلې رامنځ ته کړې. ددغه هېواد دوو لویو ډلو تر اتلس کلونو پورې هڅه وکړه، چې یو ځای ژوند سره وکړي او ګټور اتحاد رامنځ ته کړي. خو همدې موخې ته ونه رسېدل.

د لویدیځ او ختیځ پاکستان فرقه ییزه اختلافات او سیالی د دولت د کمزورولو اصلي سرچینه وه، چې د ژبنیو اختلاف ، په ځانګړې توګه په لویدیځ کې او په ختیځ کې لړه صنعتي پرمختیا هغه څه وو، چې د اختلافاتو لړۍ یې راخپرې کړي. په ختیځ پاکستان کې یو بل سیاسي سیال را پیدا شو. د ۱۹۶۸ز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دوبي کې مجيب الرحمن د عوامي ليګ (خلک ګوند) مشر د ۳۵ بنګاليانو په ګډون له پاکستان څخه د جلاوالي مسؤول وګڼل شو. دغه اختلاف دې ته ورسېد چې په ۱۹۷۱ز کال کې د ختيځ او لوېديځ پاکستان ترمنځ کورنۍ جګړه پيل شوه.

تر يوه خونړۍ جګړې وروسته، ختيځې برخې له مرکزي دولت سره خپلې اړيکې پرې کړې او د بنګله دېش په نامه يو جلا هېواد رامنځ ته شو.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دريو بېلابېلو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د هند په نيمه وچه کې د رهبرانو او ملي شخصيتونو د نقش او د پاکستان د خپلواکۍ په هکله او دويمه ډله دې د پاکستان پر تېر تاريخ او درېيمه ډله دې له پاکستان څخه د بنګله دېش د جلاوالي په هکله يو له بله څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- مسلمانان کوم وخت د هند په نيمه وچه کې استوګن شول؟
۲- د مسلم ليګ ګوند په کوم کال کې جوړ شو؟
۳- پاکستان په کوم کال کې منځ ته راغی؟
٤- بنګله دېش ولې له پاکستان څخه جلا شو؟
۵- بنګه دېش په کوم کال کې د خپلواکۍ اعلام وکړ؟

دټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د مشرانو، فرهنګي شخصيتونو او منابعو په مرسته د نه تاوتريخوالي د نهضت په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایران اسلامي جمهوریت

په تېرو درسونو کې تاسې د ایران د موقعیت، ژبې او نفوس په اړه معلومات حاصل کړي وو، په دې لوست کې به د پهلوي دورې د قدرت، مهمو پېښو او د اسلامي انقلاب د لاملونو په هکله معلومات ورانديږ شي.

اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنيز حالات د قاجاري دورې په پایله کې مخ په ورانی وو چې د یو لړ تحولاتو او بدلونونو لپاره په ایران کې لاره پرانیستله په ایران کې د وروستنیو کلونو پېښې له دوو خواوو، کورني او بهرني حالاتو څخه متاثره وې. په بهرنۍ برخه کې باید وویل شي چې استعماري هېوادونو لکه د روس او انګلیس اغېزه او په قاجاریه دوره کې د ایران د اقتصادي توان په کمزورۍ کې مهم رول درلود. له اروپایي هېوادونو سره د ایران اقتصادي اړیکې له صفوي دورې پیل شوې وې او نسبي انډول یې درلود، خو د قاجاریانو د دورې په وروستیو وختونو کې دغه انډول د اروپایي هېوادونو په ګټه او د ایران په زیان تمام شو. د ایران داخلي محصولاتو له بهرنیو تولیداتو سره سیالي نه شوه کولای، نو ځکه داخلي تولیدات مخ په کښته روان شول او ځای یې بهرنیو تولیداتو ونیو. د ایران په مختلفو ښارونو کې د صنایعو او کسبونو خاوندانو په کرار کرار خپلې دندې له لاسه ورکړې، اوزګار شول او هوساینې خپل ځای بېکارۍ، او بېوزلۍ ته پرېښود.

عدالت غوښتونکو استبدادي ضد جنبشونو په ایران کې او ورسره د اسلامی تعلیماتو یو برخې د خپلواکۍ تر لاسه کولو او د عدالت د راستولو لپاره اغېزمن نقش ولوباوه، چې د مطلقې واکمنۍ، استبداد، ظلم او ناروا او د ځان غوښتونکو واکمنانو پر ضد خلکو یې مبارزې ته رابلل، چې کولای شو دغه اغېزې په

قاجاریه دوره کې د مشروطیت په نهضت کې ووینو. نړېوالو پېښو او واقعاتو هم پر سیاسي او ټولنیزو بدلونو اغېزې وکړې، د لومړۍ نړېوالې جګړې څخه یو کال مخکې احمد شاه قاجار چې ځوان شوی و، ناصر الملک یې د سلطنت له مرستیالۍ لیرې کړ او د ملي شورا د مجلس جوړونې لپاره یې د ټاکونو امر صادر کړ، خو یو کال وروسته د لومړۍ نړېوالې جګړې په پیل سره د پردېو د تېرېو د ډېرېدو له امله مجلس وځنډېد. ایران له ناپییلتوب سره سره، د پردیو له تیري او د جګړې د ناوړه پایلو سره مخامخ شو.

پهلوي دوره:

تر لومړۍ نړېوالې جګړې وروسته په ایران کې سیاسي، اقتصادي او اداري ګډوډۍ، په روسیه کې د سوسیالیستي نظام راتګ او ګاونډیو هېوادونو ته یې د خپراوي شتون، او په ایران کې د حاکمه وضعي څخه د بېلابېلو پاڅونو رامنځ ته کېدل او د ملت سرتاسری ناخوښي، د هېواد په شاو خوا کې، د سوداګریز لارو بندېزونه او له احمد شاه قاجار څخه د ملي او هېواد پالو محافلو ناهیلي او نا خوښي هغه څه وو، چې د کب د میاشتې د دریمې نېټې د کودتاه لپاره یې لاره برابره کړه، د کودتا مشر رضا خان وو.

رضاشاه

نوموړي د تهران له نیولو وروسته هغه د سید ضیاالدین طباطباني په مشرۍ مستقله کابینه جوړه کړه او لږ وروسته رضاخان د دفاع وزیر شو. ضیاالدین له ایران څخه تبعید شو او وروسته د قوام السلطنه په کابینه کې د دفاع د وزارت چارې او د ایران د پوځي قواوو مشري هم د رضاخان په لاس کې پاتې شوه. په داسي وضعیت کې په سیاسي مجلسونو، غونډو او مطبوعاتو کې د احمدشاه قاجار پرضد د مخالفت خبرې پیل شوې.

د رضاشاه د قدرت وړ خدمتونه، پوځي ځواکمنتیا، ښه سیاست او قاطع تدبیر ددې لامل شو چې قاجاري سلطنت راو پرزوي. رضاخان د شاه په غیاب کې چې په اروپا کې اوسېده، خپله ځواکمني ورځ په ورځ ټینګوله او همدارنګه یې دا هڅه کوله چې په پراخو تبلیغاتو سره دا وښيي چې احمد شاه د هېواد د برخلیک په اړه کومه پروا نه لري.

په پایله کې د ملي شورا مجلس د ۱۳۰٤ لمریز کال د عقرب په میاشت کې د قاجاري سلطنت ړنګیدل او موقت حکومت یې د پوځ د مشر رضا شاه تر مشرۍ لاندې اعلان کړ. د ملي شورا د غوښتنې سره سم د هماغه کا ل د لیندۍ په میاشت کې د مؤسیسان مجلس جوړ کړ او نوموړي مجلس سلطنت رضاشاه پهلوي ته تفویض کړ او د قانون هغه مواد چې سلطنت یې د قاجاریه کورنی مختص ګاڼه لغو او پرنوی موادو کې سلطنت د پهلوي کورنی ته ځانګړې کړ.

دویمه نړېواله جګړه چې له ۱۹۳۹ – ۱۹٤٥ز کال پورې یې دوام وکړ، د ۱۳۲۰لمریز کال د سمبلې میاشتې په ۲٥ مه د شوروي اتحاد او انګلسي قواو له څو لوریو په ایران یرغل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضا خان په همدې میاشت کې سلطنت پرېښود او د هېواد چارې یې خپل مشر زوي او دسلطنت ولیعهد ته وسپارلې او پخپله جنوبي افریقې ته لاړ. نوموړي له هېواد څخه بهر له دوه کاله او لس میاشتو او نهه ورځو وروسته د زړه د درېدو له امله وفات شو.

رضا خان د خپل سلطنت د واکمنۍ پر وخت لاندې مهمې چارې سرته ورسولې:

د منظم پوځ جوړول، د محاکمو د جوړښت نوي کول، د مدني او جزايي قوانینو د مجموعې تدوین، د وګړو د شمېرنې د ادارې جوړول، د پېژندنې کارتونه یا تذکرې، د املاکو د ادارې رامنځ ته کول ، د سرتاسري ریل ګاډي پټلۍ جوړول، د ملي بانک جوړول، د روپو چاپول، د ګمرکي تعرفو وضع کول، د ښارونو جوړول، د فرهنګ پراخول، د شرکتونو رامنځ ته کول، د پوهنتون جوړول، د ټولنیزو اصلاحاتو رامنځ ته کول، او ولایتونو ته د هغو تعمیمول.

محمد رضا شاه پهلوي:

محمد رضا شاه پهلوي د رضا شاه پهلوي زوی او د پهلوي کورنۍ دویم پاچا و. هغه د ۱۲۹۸ لمریز کال د عقرب په میاشت کې په تهران کې زېږېدلی، لومړنۍ زده کړې یې په پوځي ښوونځي کې او لوړې زده کړې په سویس کې بشپړې کړې. د ۱۳۲۰ لمریز کا ل د وږي (سنبلې) په میاشت کې په ایران باندې د پخوانۍ شوروي اتحاد او انګلیسانو د حملې له امله رضا شاه سلطنت پرېښود او محمد رضا شاه چې د سلطنت ولیعهد و، د سلطنت واک یې تر لاسه کړ. د وږي په ۲۵ مه یې د شورا په مجلس کې د وفادارۍ لوړه وکړه. په دې توګه په داسې تورو ورځو کې چې له یوې خوا نړېوالې جګړې نړۍ نیولې وه او له بله لوري د ایران هېواد د روس او انګلیس تر اشغال لاندې و، سلطنت ته ورسېد. د محمد رضا شاه د سلطنت د لومړنیو کلونو ورځې ډېرې بدې وې، ځکه چې د هېواد خپلواکي له ګواښ سره مخامخ وه او هم یې د ځینو برخو د تجزیې لپاره دسیسې جوړېدلې، د تهران د کنفرانس د اعلامیې په خپرولو سره چې د

محمد رضا شاه پهلوی

انګلیس، روس او امریکا مشرانو په کې ګډون درلود، تر یو حده دا پلان له منځه لاړ، چې له امله یې تر دویمې نړېوالې جګړې وروسته اشغالي قواو ایران پرېښود. د محمد رضاشاه د سلطنت له مهمو کارونو څخه یو هم د ایران د نفتو ملي کول دي، چې د ډاکټر محمد مصدق په مشرۍ تر سره شو.

د محمد رضا شاه د حکمرانۍ د دورې له مهمو کارونو څخه دا دي چې ایران یې د ملګرو ملتونو د ټولنې سره یو ځای کړ، د تهران د تاریخي کنفرانس جوړول چې له امله یې د ایران ځمکنۍ بشپړتیا او خپلواکي تر لاسه شوه، د بغداد په نظامي تړون (سنتو) کې د ایران داخلېدل، د لومړي ځل لپاره د تلویزیون د دستګاه رامنځ ته کول، د مرکزي بانک جوړول ، د نالوستۍ پر وړاندې مبارزه، د سنا او شورا په مجلسونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو د انتخاب حق، د لويو سړکونو جوړول، د سياسي ګوندونو رامنځ ته کول، د موټر جوړولو کارخانې، دارو ګاړو نوې پټلۍ، د ايران او روس تر منځ د ګاز د نل ليکې غزول، د نړۍ له هېوادونو سره د سياسي اړيکو ټينګول، د نفتي فابريکو جوړول، له عراق سره د اوبو د سرحدونو ټاکل، د فرانسې او آلمان په مرسته د هستوي انرژۍ د مرکز جوړول هغه څه دي چې يادولی يې شو.

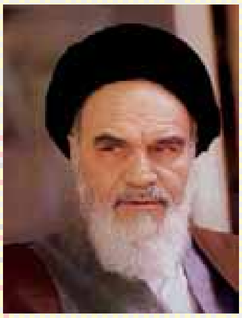
آيت الله سيد روح الله خمينی

محمد رضا شاه د ۱۳۵۷ لمريز کال د مرغومي په مياشت کې د ايران د اسلامي انقلاب او پاڅون له امله د خپلې کورنۍ له ټولو غړو سره مصر ته ولاړ او تر ۱۸ مياشتو سرګردانۍ وروسته په ۱۳۵۹ کال کې د سرطان د ناروغۍ له امله په مصر کې مړ او هوري خاورو ته وسپارل شو.

د ايران اوضاع له ۱۳۵٦ لمريز کاله را وروسته له ډېرو چټکو بدلونونو سره مخ شوه او هغه نهضت چې امام خميني له ۱۳٤۱ لمريز کال څخه پيل کړی و، پراخې کچې ته ورسېد او په انقلاب واوښت، چې په پايله کې د ۱۳۵۷ لمريز کا ل د سلواغې د مياشتې په ۲۲ مه نېټه برياليتوب ته ورسېد. مصر ته د شاه له تېښتې وروسته هغه نظام چې ۳۷ کاله پر هېواد حاکم و، له منځه ولاړ.

په پای کې د سلواغې د مياشتې په دولسمه امام خميني ايران ته راوګرځېد او خلکو يې تود هر کلی وکړ. نوی دولت په ۱۳۵۷/۱۱/۱۵ نېټه د امام خميني په حکم د مهندس بازرګان په صدارت رسميت پيدا کړ، بازرګان ته دنده ورکړل شوه چې سربېره د هېواد پر اداره کولو ددې لپاره چې سياسي نظام په اسلامي جمهوريت بدل شي، ټول پوښتنې وکړي او په دې توګه د ايران د تاريخ نوی څپرکی پيل شو.

په ټولګي کې دننه فعاليتونه:

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دوو ډلو وويشل شي، لومړۍ ډله دې د قاجاري حکومت د سقوط د لاملونو او دويمه ډله دې د پهلوي کورنۍ په برخه کې يو له بل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتني:

۱- د محمدشاه قاجار د سلطنت د ړنګيدو لاملونه په ګوته کړئ.
۲- د تهران کنفرانس په کوم کال او چيري جوړ شو؟
۳- د رضاشاه د سلطنت مهمي پيښې په ګوته کړئ.
٤- د ايران اسلامي انقلاب په کوم کال او د چا تر مشرۍ لاندې بريالی شو؟

دټولګي څخه د باندې فعاليتونه:

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته د دويمې نړيوالې جګړې د لاملونو او پر ايران باندې د هغه د اغېزو په اړه معلومات تر لاسه کړي.

د چین د خلکو جمهوریت

په تېرو درسونو کې تاسې د چین دنفوس او ملي لرهٔ کیو په برخه کې آشنایي تر لاسه کړې وه، په دې لوست کې د چین د تاریخي سوابقو او همدارنګه د ۱۹۴۹ زېږدیز کال د پېښو په هکله معلومات وړاندې شي.

له دې کبله چې چین د دربو لویو وچو اروپا ، آسیا او افریقا د تقاطع په محل کې موقعیت لري، نو په سیمه کې نړېوال او د لویو قدرتونو په منځ کې له استراتېژیک اهمیت څخه برخمند دی. چین په شمالي نیمه کره، د آسیا په ختیځه برخه او د آرام سمندر په لوېدیځ ساحل کې پروت دی، چې د ۹,٦ میلیونه کیلومتره مربع مساحت په لرلو د نړۍ دریم لوی هېواد دی.

د چین د خلکو د جمهوریت پلازمېنه د پیکن(بی جینګ) ښار دی، چې له ډېرو پخوانیو مرکزونو څخه ګڼل کېږي او تاریخي سابقه یې ۳۰۰۰ کاله مخکې ته رسېږي. یاد شوی ښار ۱۰۰۰ کاله مخکې جوړ شوی او وه پېړۍ پخوا قوبلای خان (بیجینګ) خپل دایمي پایتخت وټاکه او تر اوسه پرته له ۱۹۲۸-۱۹۴۹ز کلونو ګومین تانګ چې پایتخت یې نن جینګ ته انتقا ل کړ، بیجینګ د چین پلازمېنه ده.

د چین ډېری اوسېدونکي د خان (هان) له نژاده څخه دي، چې د مختلفو پېړیو را په دېخوا په همدې ځای کې د ۲۰٦ ق- ز – ۲۲۰ز کلونو تر منځ اوسېدلي دي، چې د امپراتور هان له نوم څخه اقتباس شوي دي. د بني امیه د حکومت پر وخت د منځني ختیځ او له سند څخه د مدیترانې تر سهیل او د افریقې تر شماله پورې سیمې د اسلام تر واحد بیرغ لاندې راغلې، خو څرنګه چې هغه وخت د اسلامي نړۍ په ځینو ځایونو کې کورنۍ جګړې رامنځ ته شوې، نو له چین سره د اړیکو د پراختیا په برخه کې پر مختګ ونشو.

د عباسي اميرانو پر وخت، په ځانګړې توګه هغه وخت چې د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته يو ورل شو، د اتمې زېږديزې پېړۍ په نيمايي کې، د تزيني شيانو د غوښتنې له کبله ددې ارتيا پيدا شوه چې د سيمې د هېوادونو په سوداګرۍ کې په ځانګړې توګه له چين سره د مرکزي آسيا د هېوادونو د ځمکې له لارې نوی والی راشي. خو د فارس خليج، د عربستان له جنوب ، د افريقا له ختيځ، هند، د آسيا له جنوب ختيځ تر چين پورې د اوبو له لارې راکړه ورکړه د ډېر اهميت څخه برخمنه ؤه. په دې دوره کې يو قوي مرکزي دولت پراسلامي نړۍ حکومت کاوه او له چين سره د پراخو سوداګريزو اړيکو مدافع و. په چين کې هم د تانګ سلسله د سوداګريزې لارې د امنيت ضمانت کړی و.

له شپاړلسمې زېږديز پېړۍ څخه وروسته پرتګاليانو او هالنډيانو کله چې هرمز په ايران، ګوا په هند او د چين په جنوب کې د ماکائو پر بحري او سوداګريزو لارو تسلط وموند، نو د چين اړيکي د ختيځ آسيا له نورو هېوادونو سره سمې کمزورې شوې.

سون يات سن

د ديارلسمې ميلادي پېړۍ په لومړيو کې د مغلو د يرغل له امله تر چينه پورې د سيمې هېوادونه او هم د منځنی ختيځ سيمې په ورته برخليک اخته شوې. په ٦٢٧ هـ يا ١٢٣٠ زېږديز کې اوکتای قا آن له خپلو دوو ورونو جغتای او تولي او له خپلو زامنو سره د هوانګ هو د جلګې پر لوري حرکت وکړ او تر ٦٣١ هـ يا ١٢٣٤ زېږديز کال پورې يې د کای فنګ ښار ونيو.

په معاصرو پېړو کې د منچو دولت خپل سوداګري د انګليس سره محدود او تر څارنې لاندې ونيوله او د سوداګرۍ د اړيکو د کره کتنې غوښتونکې شول. انګليسانو هڅه کوله چې د هند له لارې د نړۍ سره خپلې سوداګريزې اړيکې وساتي. د انګليسانو اساسي موخې د چين سره دترياکو سوداګري وه چې دغو اړيکو ناوړه پايلې درلودې چې د ترياکو د جګړې ۱۸۴۱- ۱۸۶۰زېږديز لامل وګرځيده.

په شلمه ميلادي پېړۍ کې لومړی د امپراتوري حکومتونه او وروسته د چين ملي جمهوريت منځ ته راغی. ډاکتر سون يات سن چې د چين د مدرن پلار په نامه مشهوردی، د ۱۹۱۱ ميلادي کال د انقلاب مشر د چين لومړنی جمهور رئيس هم و، چې ګومين تانګ دګوند مشري تر ۱۹۲۱زېږديز کاله پورې پر غاړه وه. د بهرنيو قدرتونو پر وړاندې د کمزورۍ او د کورنی جګړې له امله چين ددې وخت نه درلود چې د سيمې هېوادونو ته پاملرنه وکړي. ددې سيمې ستراتېژيک اهميت انقلابي کمونيستانو ته چې د مائوتسه تونګ په مشرۍ د (ين آن)په غرنيو مرکزونو کې جنګيدل، ښکاره و. او خپلو فعاليتونو ته يې شدت ورکړ.

چين د ۱۹۴۹ زېږديز کال په انقلاب کې:

د ۱۹۲۸ زېږديز کال په پسرلي کې د مائو په مشرۍ هغه پاتې شونې ماتې خوړونکي شورشيان (فضل خزان) او هغو پوځيانو چې د نانچانګ په شورش کې يې برخه اخيستې وه، ژوندوي پاتې شوي وو، د جوده په قوماندې يو له بله سره يو ځای شول. ددغه ناکام شورش دواړو مشرانو د کمونېست ګوند قواوې له منځه وړلو څخه وژغورلې او دا پرېکړه يې وکړه، چې پاتې قواوې د چين په سره پوځ کې تنظيم کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړنی پایگاه چې کمونېست گوند د چین د سره پوځ د ټینګښت لپاره جوړه کړه (چنگ کانگ شن) وه. همدارنګه مائو د ۱۹۳۱ میلادي کال په وروستیو کې د چین لومړنی شورایي جمهوري د گیانگسي په سیمه کې اعلام کړ. د دویم نړېوال جنگ په پای کې په عملي توگه دوه چینه شتون درلود. یو هغه قلمرو و، چې د گومینډان تر نظارت لاندې و او بل هغه آزادې سیمې وې، چې د چین کمونېست گوند رهبري کولې. گومینډان سره د امریکې د متحده ایالاتو له خوا د وسلې او مهماتو، د پوځیانو د زده کړې او لیږد یې ختیځو برخو ته، د ارتباطي لارو جوړونه او ساتنه، نظامي او دیپلوماتیک ملاتړ کېده. د چین دېموکراتیک قواوې له پوځي، اقتصادي اړیکو له پلوه د چانکای شیک رژیم په پرتله وروسته پاتې و، خو د خلکو ملاتړ او ملگرتیا یې لرله.

مائو

د چین کمونېست گوند د مقاومت لپاره اغېزمنه تیاري نیولې وه. په اقتصادي برخه کې د ۱۹٤٦ز د مې د میاشتې د ٤ مې نېټې په مصوبه کې د چین د کمونېست گوند مرکزي کمېټې دا پتېیلې وه، چې د لویو ملاکانو ځمکې مصادره کړي. ددې تر څنگ یې د پوځي احضاراتو او جلب لپاره تدابیر نیولي وو. کمونېست گوند وتوانېد چې د مختلفو مبارزو او نظامي لارې خلک د گومینډان د حملو پر وړاندې چمتو کړي.

د ۱۹٤۸ز کال په اوړي او منی کې آزادې غوښتونکي پوځ په کلکو او بریالیو عملیاتو لاس پورې کړ. د گومېنډان پوځیان د چین په شمال ختیځ ښارونو کې محاصره، بندیان یا تسلیم شول، د چین ډېره مهمه صنعتي سیمه، چې د فلزاتو د ویلې کېدو کار خانې، د ډبرو د سکرو د استخراج، ماشین جوړونې ، د انرژۍ یا د حمل و نقل پرمختللې شبکې پکې وې کمونېستي قواوو ونیولې.

د ۱۹٤۸ز کال په پای کې کمونېست گوند پر ټول شمالي او شمال ختیځ چین واکمن شو. همدارنگه په ۱۹٤۹ زیږدیز کال کې بېجېنگ پرته له مقاومته سقوط وکړ او د کمونېست گوند قواوو لاسته ولوېد او د هماغه کال د نوامبر او اپریل د میاشتو ترمنځ د چین ښارونه یې له وینې تویونې د کمونېستانو لاسونو ته ولوېدل. چیکا یچېنگ د خپلو پوځیانو له کوچنۍ ډلې سره تایوان ته تښته وکړه. د پیکن تر نیولو او د چانکای شیک د قواو تر ماتولو وروسته کمونېست گوند بشپړ بریالتوب ته ورسېد او مائو د ۱۹٤۹ز کال د اکتوبر د میاشتې په لومړۍ ورځ د پکن د سولې په میدان کې د چین د خلکو جمهوریت اعلام کړ.

څرنگه چې د چین بهرنی سیاست له ۱۹٤۹ز کال څخه وروسته د مائو پر عقاید ولاړ و، نو د هغه افکارو او غبرگونونو پر بهرنیو او کورنیو مسائلو بشپړ اغېز درلود، ځکه نو د هغه هېواد بهرني سیاست د ۵۰ مې لسیزې څخه وروسته د چین پر کورني لوړو ژورو او نړېوالو پېښو کې اغېز درلود.

مائو د انقلابي جگړو پر وخت او د قدرت د لاس ته راوړنې مخکې او وروسته هیڅ کله له یوې ثابتې الگو د خپل د سیاستونو د اجراکولو لپاره کار نه اخیسته، بلکې د چین د اقتصادي، سیاسي، پوځي او

فني او نړيوالې اوضاع او ستراتېژيکي اصولو په پام کې نيولو سره به يې له انعطاف څخه کار اخيسته. له ۱۹۸۰ز کلونو را په دې خوا د چين سياستونو د سيمې له هېوادونو او نړۍ سره د پام وړ وده وکړه او له دې امله چين د منطقې په سياستونو کې د پام وړ ارزښت لري چې په اوس وخت کې په سيمه کې د چين فعاله سياسي ونډه ډېر د اهميت وړ ده. پخوا چين په نړيوالو اړيکو او په ځانګړې توګه د مرستو په برخه کې اعتقادي (ايډيالوژيکه) بڼه درلوده او د بېجېنګ له پاليسۍ سره سم د سوسياليزم او د استعماري ضد نهضتونو په پراختيا کې چې د نړۍ په مختلفو ځايونو کې تر سره کېدل له ۸۰ لسيزې راپدې خوا د دې په کچه او اندازې کې بدلون راغې.

د چين نوی سياست او پاليسي اوس د نړيوالو مناسباتو د برابرۍ، متقابلې ګټې، د همکاريو په شکلونو کې د نوښت او د عملي او ښو پايلو پر اساس ولاړه ده. ددې سياست موخه داده چې چين په نړيواله ټولنه کې اغېزمن او لوی نقش ولري. د پرانيستو دروازو د سياست په رامنځ ته کولو او له نړۍ سره د سياسي او اقتصادي مناسباتو په پراخولو سره چين د نړۍ د پرمختللو هېوادونو لکه جاپان، امريکا او لوېديځې اروپا په کتار کې درېدلی دی. او نن ورځ په نړۍ کې د صنعتي هېوادونو او مطرحه قدرتونو له ډلې څخه ګڼل کېږي.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په جلا ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د چين د سوابقو، دويمه ډله دې د مائو د شخصيت په برخه کې يو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د چين هيواد څېرې موقعيت لري؟

۲- جمهوري نظام په چين کې څه و خت جوړ، او لومړنی جمهور رئيس يې څوك و؟

۳- د چين د کمونيست ګوند د بريالیتوب لاملونه څه وو؟

٤- د دويمې نړيوالې جګړې وروسته په چين کې له اقتصادي، سياسي او ټولنيز پلوه څه بدلون راغلی؟

٥- له اتيايمې لسيزې وروسته د چين بدلونونه څرنګه ارزوئ؟

دټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د فرهنګي شخصيتونو او منابعو په مرسته په چين کې د ۱۹٤۹ زيږديز کال د انقلاب د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاجکستان

تاجکستان د افغانستان یو ګاونډی هیواد دی، په تیرو درسونو کې تاسې د هغوی د ژبې، نفوسو او په تاجکستان کې د مېشتو قومونو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په اوسني لوست کې تاسې ته د نژادي ریښې، تاریخي سابقې او د هغه ځای د کلتوري حالت په هکله معلومات درکول کیږي.

د افغانستان په شمال کې یوه حاصلخېزه سیمه پرته ده، چې ډېر عالمان او پوهان په دې باور دي، چې آریایي نژاد خپلې د ژوندانه لومړنۍ ورځې او شپې د هندوکش د غرونو په لمن کې د جیحون او سیحون د رودونو پر غاړو تېرې کړې دي. د آریائیانو په پخواني کتاب کې د داسې ځمکې یادونه شوې چې آب او هوا یې د ځمکې پرمخ د خلد په نوم یادیده او زموږ نیکونه هورې لوی شوي دي، او په پوره ډاډ سره ویلای شو چې له هغې ځمکې څخه موخه همدا د جیحون او سیحون زړه وړونکې سیمه ده.

د هنري فیلډ د وینا له مخې (تاجکان مشهور خلک دي چې د ختیځ په ټوله سیمو کې خواره واره دي، نه یوازې په ایران او پاکستان کې، بلکې د ماوراالنهر په ښارونو او په هغو هېوادونو کې چې د تاتاریانو تر ولکې لاندې دي، اوسېږي او د هغوی د ځینو د ویناوو له مخې د چین تر سرحدونو یا

لږ تر لږه تر تیبت پورې خپاره شوي دي.)

د پام وړ شمېر تاجکان په ازبکستان او قرغزستان کې اوسېږي، تاجکان د آریایانو له پخوانیو نژاده دي، دوی د ترکانو تر را څرګندېدو دمخه د مرکزي آسیا د ډېر پخواني تمدن ښکارندوی دي.

سکندر د میلادي څلورمې پیړۍ دمخه د تاجکانو خاوره ونیوله او د هغه ځای د خلکو تر مطیع کولو وروسته یې هورې له یونانیانو او مقدونیانو څخه یو لښکر کوټ جوړ کړ، چې ۳۰ زره کسه یې هلته میشت شول او د هغه ځای د خلکو سره یو ځای شول.

له میلاد څخه دوه پیړۍ مخکې سکاهانو د یونانیانو ځای ونیو. له ۳۹-۲۷ د میلاد څخه مخکې کلونو کې ګوای شانګ (کوشان) دیو چیو نور قبایل ونیول او د کوشانیانو امپراطوري یې جوړه کړه، چې وېې کړای شول چې په مرکزي آسیا ۲۰۰ کاله حکومت وکړي. د کوشانیانو امپراطوري د دریيمې پیړۍ په پای کې کمزوري شوه او یو بل قوم چې رومیانو هغوی (افتالیت) یا سپین هونان یا اهیاطله بلل، رامنځ ته شول. تاجیکان اکثراً له نژادي پلوه سپین نژاد پورې اړه لري او کله کله کولای شو چې د مغلو ځانګړنې په کې وګورو، علت یې دا دی چې هغوی او ترکانو یو له بله سره وده کړې ده.

امام علی رحمانوف

د ترکي مهاجرینو پر له پسې یرغلو دا سیمه داسې ترکي کړه، چې په ۱۳ مه زیږدیزې پېړۍ کې یې مغل یرغلګر په ځان کې مخلوط او هغوی یې تر خپل اغېز لاندې راوستل.

د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې چې د وخت په تېرېدو سره د روسیې د ځمکې پراخولو لړۍ جنوب لوري افغانستان خواته پیل شوه، د تاجکانو ستر مرکزونه لکه اورا، توبه او خجند له روسیې سره

وترل شول. د تاجکستان شمالي برخه د روسانو په قلمرو او سهيلي برخه يې د بخارا د امير تر فرمان لاندې راغله. په ۱۹۱۸ زيږديز کال کې د شوروي د حکومت منګولې د مرکزي آسيا په مخکينيو نيول شويو سيمو کې ټينګې شوې، د همدې کال په اوږدو کې د تاجکستان شمالي برخه د خود مختار شوروي ترکستان يوه برخه شوه او په ۱۹۲۱ زيږديز کې سرې قواوې د بخارا شرقي برخو ته ورغلې او د دوشنبې ښار يې ونيو.

د ۱۹۲٤ز کال د منځنۍ آسيا د جمهوريتونو د پولو ټاکلو په وخت کې د تاجک شورايي جمهوريت د ازبکستان جمهوري يو برخه شوه. په ۱۹۲۹ز کال کې د دوشنبې ښار د ستالين آباد او په ۱۹٦۱ کې بېرته د دوشنې په نامه ونومول شو او هم د ۱۹۲٤ کال د سرحدي ټاکنې په اساس ځينې ښارونه لکه سمرقند، بخارا، سرخان دريا، قشقادريا، د فرغانې سيمې له تاجکستان څخه جلا شوې او د سرحدي ټاکنې له هماغه نېټې څخه په کې تر اوسه کوم بدلون نه دی راغلی.

د شوروي اتحاد تر ړنګيدو وروسته په ۱۹۹۱ز کال، کې تاجکستان خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه او د ملګرو ملتونو د ټولنې او ځينو نورو نړېوالو ادارو غړيتوب يې ترلاسه کړ.

توضيح

دوه لوېې کورنۍ لکه صفاريان او سامانيانو پر تاجکستان حکومت کړی دي او د پيړيو په اوږدو کې دشاعرانو او فضلاو د زړه وړونکي مرکز حيثيت درلود. رودکي سمرقندي، کمال خجندی، رشيد سمرقندی، خواجه عبدالمالک عصاری سمرقندی اوسيفی بخاری د دغو شاعرانو او فضلا څخه وو. سمر قند او بخارا لکه بلخ د خپل وخت دعلومو او فنونو له مرکزونو څخه شميرل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د تاجکستان د قومونو او دویمه ډله دې په تاجکانو باندې د روسانو د یر غل په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱- د تاجکستان اوسیدونکي په کوم نژاد پورې اړه لري؟

۲- په کوم کال کې تاجکستان د شوروي ترکستان خود مختاره جمهوري یو برخه و ګرځید؟

۳- تاجکستان په کوم کال کې خپله سیاسي خپلواکي تر لاسه کړه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته په تاجکستان کې د اسلام د خپریدو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

ازبکستان

ازبکستان د اسلامي کلتور او تمدن له لویو مرکزنو څخه ګڼل کېږي. په دې لوست کې تاسې د ازبکستان د موقعیت، اقتصاد، کلتور او لنډ تاریخ سره بلدېږئ.

ازبکستان داسې هېواد دی چې په مرکزي آسیا کې د دوو سیندونو آمو او سیر دریا ترمنځ پروت دی،

په دغه هېواد کې ۷۱٪ خلک ازبک دي، په ازبکستان کې نور لږه کې، لکه روسان، تاجکان، قزاقان او تاتار هم اوسېږي. په سلو کې ۶۳ خلک په کلیو او بانډو کې ژوند تیروي ، رسمي ژبه یې ازبکي او روسي ده.

په ازبکستان کې تر میلاد څخه دمخه انسانان اوسېدل، تر میلادي شپږمې پیړۍ دمخه ددې هېواد ډېره خاوره د هخامنشیانو د قلمرو یو برخه وه.

په(۳۲۹ مخکې د میلاد) کې مقدوني سکندر، سمرقند او اوسني ازبکستان د باختري یونان یوه برخه وګرځوله.

د شپږمې میلادي پیړۍ په نیمایي کې د ترکي خانانو تر ولکې لاندې راغی.

عربانو د اوومې میلادي پیړۍ په دویمې نیمایي کې د مرکزي آسیا مهمې برخې ونیولې. قتیبه بن مسلم د خراسان عربي والي ته دنده ورکړل شوه، چې ماوراالنهر په بشپړه توګه فتح کړي. هغه په شلو کلونو کې د چین او کاشغر تر پولو نږدې او په شمال کې تر تاشکند پورې لښکرې راورسولې او په پای کې یې سمرقند، تاشکند او فرغانه ونیوله.

دطلا کارۍ جومات

د اسلام په ظهور او خپرېدلو سره په لسمه میلادي پیړۍ کې د ازبکستان اوسنۍ سیمه د سامانیانو د قلمرو یوه برخه شوه او د وخت په تېرېدو سره پرې غزنویانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغلانو او تیموریانو حکومت کاوه.

مغولو د خپلو یرغلو په ترڅ کې د منځنۍ آسیا لویې برخې ونیولې، خو په تدریج او د مغلو د واکمنۍ په منځ ته راتګ، په ځانګړې توګه د تیمور له واکمنۍ وروسته چې سمرقند یې د خپلې امپراتورۍ پلازمېنه وټاکله، ازبکانو د لومړي ځل لپاره د یوه قوم په توګه را څرګند شول.

اسلام کریموف

ازبکانو خپل نوم له ازبک خان څخه ۱۲۸۲-۱۳٤۲ز کال چې د اسلام په دین مشرف شوي و، اقتباس کړ، همدارنګه ابواخیر خان (۱٤۱۲)ز کال د شبیان څوان ځیناستې د جوجي زوي په مرکزي آسیا کې د ازبکو د قدرت بنسټ کېښود.

د ازبکستان ۸۵ سلنه خلک مسلمانان او حنفي مذهبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، د يو شمېر تېرېو سره سره په اسلامي سنتونو او ارزښتونو ولاړ او پابند دي، په دې هېواد کې اسلامي ارزښتونه لکه: نکاح، تدفين، خاوروته د مړي سپارل، د هلکانو سنتول، قرباني، د قرآن مجيد تلاوت، د جوماتونو جوړول او د صدقو ورکول رعايت کېږي.

توضيح

سمرقند او بخارا د اسلامي تمدن له مهمو او لويو مرکزونو نه گڼل کېږي. د اسلامي تمدن ډېرې نښې او آبدات هلته د يادگار په توگه پاتې دي، چې د بېلگې په توگه د شيردار مدرسې، طلاکارۍ مدرسې، د الغ بېگ مدرسې، بي بي خانم جومات، د نمازگاه جومات، خانقاه د گورگاني امير تيمور مقبره، د خواجه عبدالله احرار مزار، رودکي مزار، د شاه اسماعيل ساماني مزار، د خواجه بهاوالدين نقشبند د آثارو مجموعه، مزارونو او آبدو نومونه يادولی شو.

د ازبکستان د خلکو ملي ترکيب د ۱۹ مې پېړۍ له نيمايي او د شلمې پېړۍ له پيل څخه بدلون موندلی دی. د روسيې په وسيله د منځنۍ آسيا له اشغال وروسته، دې سيمې ته د ډېرو روسانو ورلېږل، په ځانگړې توگه د ۱۹۱۷ زېږديز کال د (اکتوبر انقلاب) څخه وروسته د روسيې، قفقاز او اوکراين بزگران او کارگران دې سيمې ته راوستل شول.

په پخواني شوروي اتحاد کې د ۱۹۹۱ زېږديز کال چټکو بدلونونو د ازبکستان مشرتابه ته دا فرصت ورکړ، چې د ياد شوي کال د سپتمبر په لومړۍ نېټه ازبکستان د يوه آزاد او خپلواک هېواد په توگه اعلان کړي. د ازبکستان کمونيست گوند منحل اعلان شو او لومړنۍ ټولټاکنې تر سره شوې او اسلام کريموف د رايو په گټلو سره د جمهور رئيس په توگه وټاکل شو.

ازبکستان د خپلواکۍ تر اعلانولو وروسته د ملگرو ملتونو د ټولنې غړيتوب ترلاسه او په يو شمېر اقتصادي، نړيوالو او سيمه ييزو ټولنو کې داخل شو.

د منځنۍ آسيا په هېوادونو کې ازبکستان د ډېرو ښو اقتصادي په تيره بيا د کرنې په برخه کې د ښو

امکاناتو لرونکی هېواد دی. ازبکستان د مسو، د سکرو ډبرو او نفتو کانونه لري، د فولادو د صنعت په تولید، غذايي توکو، منسوجاتو او پنبې په پرمختګ کې يې برياليتوبونه په برخه شوي دي. کرنه ددې هېواد د اقتصاد مهمه برخه ګڼل کېږي، چې په اقتصادي پرمختيا کې **۲۸** سلنه ونډه لري او ۳۵ سلنه وګړي په کې په کار بوخت دي ازبکستان په نړۍ کې د پنبې دويم صادروونکی هېواد دی.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د ازبکستان د اسلامي ابداتو په اړه او دويمه ډله دې د مهمو صنايعو په اړه په خپل منځ کې مباحصه وکړي.

پوښتنې:

١- د ازبکستان موقعيت په لنډه توګه توضيح کړئ.

٢- په ازبکستان کې کومې قومي ډلې ژوند کوي؟

٣- کومو سلسلو يا کورنيو په ازبکستان کې حکمرايي کړې ده؟

٤- د ازبکستان خلك په کومو ژبو خبرې کوي؟

٥- د ازبکستان د مهمو صنايعو نومونه واخلئ.

د ټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د ازبکستان نقشه رسم او د هغې پر مخ دې د ازبکستان ولايتونه، صنعتي ښارونه او ګاونډې هيوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان

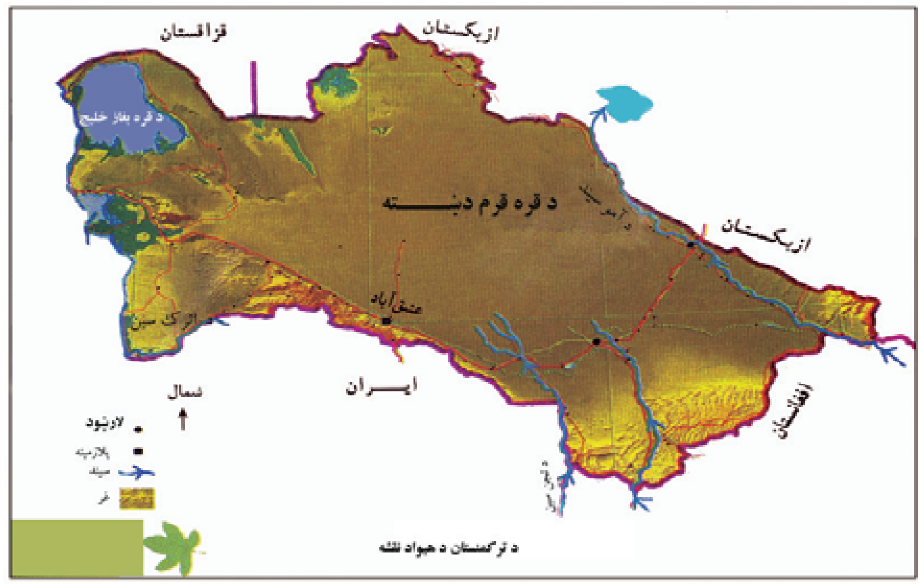

ترکمنستان په نړۍ کې د ګاز له سترو صادروونکو هېوادونو څخه دی.
د نهم ټولګي په تاریخ کې تاسې د ترکمنستان د موقعیت، نفوس او ژبې سره آشنا شوئ. په دې لوست کې تاسې د تاریخي پېښو، د ترکمنانو د اصل او نسب او د هغه ځای د فرهنګي او اقتصادي حالت په برخه کې تفصیلي معلومات حاصلوئ.

ترکمنستان یو لرغونی هېواد دی. چې د زرګونو کلونو د پخواني تمدن زانګو بلل کیږي او د ګوک، تپه، نمازګاه تپه د مروښار، نساء قلعه او اورګنج غونډې لوی فرهنګي مرکزونه په کې شتون لري. د څېړې له مخې ترکمنان مغلو ته ورته دي. په نسبي توګه لوړ، د تورو وېښتو لرونکي او نري اندامه دي.

د لرغون پوهنې پلټنې ښیي چې ترکمنستان په منطقه کې د نړۍ د ختیځ او د کرنیزو مرکزونو څخه یو مرکز و. د برونز په پېرکې ډېرو لویو تمدنونو له دې ځای څخه منشا اخستې ده. د ترکمنستان د لرغونو تمدنونو څخه یو د ((الیتن اپ)) معماري ده چې د مینا او چاچاکلو تر مینځ موقعیت لري په دې ځای کې یوه مقبره شتون لري چې د معمارۍ له پلوه د بابل آثارو ته ورته والی لري او همدا رنګه لرغون پوهانو ثابته کړې چې په دې محله کې نوشتي ژبه موجوده وه او خلک د عالي او لوړ فرهنګ څخه برخمن وو. چې ترکمنستان له تاریخ څخه مخکې د انسانانو د استوګنې ځای ؤ. په ٦- ٤ ق- م پېړیو کې د هخامنشیانو د امپراطورۍ یوه برخه وه او وروسته د پارتانو لاس ته ولوېده.

د ترکمنانو د نژاد د ریښې په برخه کې مختلفې نظریې شته، خو هغه ځمکې چې ترکمنان په کې اوسي، له ډېرې زمانې څخه د انسانانو د استوګنې ځای او ډول ډول کلتورونو او تمدنونو په کې وده کړې ده. ترکمنستان د خپل جغرافیوي موقعیت له مخې د وریښمو د لویې لارې په برخه کې مهم نقش لوبولی او د پېړیو په اوږدو کې د لوېدیځ او ختیځ ترمنځ نښلوونکې کړۍ پاتې شوې ده. په پنځمه میلادي پېړۍ کې دا سیمه د هون او هپتالیانو د یرغل له امله او ساسانیانو د شانګ وروسته د هغوی لاسته ورغله. دا د لوی خراسان شمال ته د ترکي قومونو لومړنی نفوذ و.

په اوومه پېړۍ کې عربو پر خراسان د یرغل په ترځ کې دا سیمه هم ونیوله، مرو د خراسان د عربو حکمرانانو پلازمېنه ګڼل کېده او پر ماورالنهر یې حملې له همدې ځایه کولې. مروې ته د مامون الرشید او امام رضا راتګ په تاریخ کې هم ثبت دی.

که څه هم دې سیمې او ماورالنهر ته د ترکانو لومړنی راتګ په پنځمه زیږدیزه پېړۍ کې د هیاطله د هجوم پر وخت و، خو د غور یا اغوز د ترکانو یرغل د مغلوستان له پولو څخه په لسمه زیږدیز پېړۍ کې ددې سیمې د خلکو جمعیتي جوړښت درې وړې کړ، سلجوق خان دمسلمانو ترکو په مرسته وتوانیده چې پر سیحون خپله واکمني ټینګه کړي او د سلجوقیانو د کورنۍ بنسټ یې کېښود.

د ترکمنستان د پارلمان ودانۍ

په څلورمه هجري پېړۍ کې مقدسي غربي تاریخ لیکونکی لومړنی کس و، چې د ترکمن په نوم طایفې څخه یې یادونه وکړه او پر دې ټکي یې ټینګار وکړ، چې ترکمنان لومړني مسلمان ترکان وو، نو ځکه د (ترک ایمان) په نامه له هغوی څخه یادونه شوې ده.

د جوامع التواریخ د کتاب پر اساس د ترکمنانو نسبي سلسله داسې تنظیم شوې ده: بافث بن نوح، دیب یا قوي، قراخان او غوزخان، د ترکمنانو اصلي نیکه اورخان کرخان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان د مرکزي آسیا د مختلفو قومونو د اوسېدو ځای دی، خو ډېر خلك یې ترکمنان دي او لاندې قبیلې په کې اوسېږي:

١- عالي ایلي
٢- اتا
٣- چاودار
٤- امرای (یمرلی)
٥- ارساري
٦- ساکار (ساقار)
٧- سایور
٨- ناریق
٩- تکه اریموت
١٠- گوکلان

څرنگه چې زیاترو ترکمنانو د تاریخ په اوږدو کې د څارویو د روزنې له لارې ژوند کړی، نو ددې لپاره چې دغه اقتصادي فعالیت فعال وساتي، نو په کلیو کې اوسېږي. د مغلو یرغل او د خوارزمشاهانو مادي وضع سخته خرابه کړې وه. د مرکزي آسیا ډېر ودان ښارونه ټول ویجاړ او د مغولو لاسونو ته ولوېدل. یاده شوې سیمه په دوو برخو، چې شمالي برخه یې مغلو او د ازبیکو خانانو او جنوبي برخه یې ایلخانانو ونیوله.

له ١٥- ١٧ز پېړۍ څخه دا سیمه د شیبک خان ازبک تر ماتې وروسته صفویانو ونیوله، په ١٨٥٠- ١٨٧٣ زیږدیز کلونو کې د روسیې سیاسي تحریکاتو د ترکمنستان پراخه سیمه د بخارا، خیوی، فرغانې، خوقند او قازان په حکومتونو ووېشله، روسانو په یوه منظم ځنځیري حرکت سره په ١٨٦٨ز کې بخارا، په ١٨٧٣ز کې خیوه په ١٨٧٩ز فرغانه ترولکې لاندې راوړل او په پای کې په ١٨٨١ز کال روسي جنرال اسکوبلوف پر اخال باندې د یرغل او د گوک تپې قلعې په نیولو سره وتوانید، چې پر ترکمنانو بریالی او ترکمنستان اشغال کړي، د ترکمنستان لوېدیځه برخه په خپله خوښه د روسیې سره یو ځای شوه.

په روسیه کې د ۱۹۱۷ زیږدیز کال تر انقلاب وروسته ترکمنستان د شوروي ترکستان د جمهوریت یوه برخه شوه.

تر خپلواکۍ وروسته د ترکمنستان اقتصاد د نورو نویو جمهوریتونو په څېر په دولتي مالکیت ولاړ و. د خپرو شویو آثارو له مخې د هېواد د ټولو محصولاتو ۹۵ سلنه د دولتي واحدونو له خوا تولیدېدل. بانکونه، بیمې، بهرنۍ سوداګري او ټول لوی پلورنځي دولتي وو، دغه اقتصادي سیستم چې پر دولتي بنیاد ولاړ و، د نوښت د نشتوالي، لړ کارۍ، فلجوونکې بېروکراسۍ او د تکنالوژۍ د نشتوالي له امله له سختو ستونزو سره مخ و او د پورته ستونزو د له منځه وړلو لپاره دولت په دوو کارونو لاس پورې کړ:

۱- په مسکو او د کامنولت د نورو غړیو هېوادونو پورې د ځان تړنې د ریښو پرې کول.

۲- د ملي اقتصاد بنسټ ایښودل او په خپلواکه توګه د طبیعي ځیرمو څخه ګټه اخیستنه د کورنۍ اړتیاو د رفع کولو په منظور. چې د دې مامول د پوره کولو لپاره څو مرحله یزه ملي استراتیژي مطرح شوه.

ترکمنستان د روسیې له فدارسیون څخه وروسته د مشترك المنافع هېوادونو په منځ کې د ۲,۷ ترېلیون متر مکعب ګازو په در لودو سره دویم هېواد دی. د ترکمنستان په سلو کې ٤٨ سلنه خلك په کرهنیزو او د څارویو په چارو بوخت دي. ددې هېواد په سلو کې ۸۰ سلنه ځمکه د اوبو د سرچینو له نشتوالي سره مخامخ ده. په ترکمنستان کې مالدارۍ نسبتاً ښه وده کړې ده. د قره قل پسونو د نرمو وړیو او پوستکو په لرلو سره په کې ډېر روزل کېږي. د ترکمنستان یو بل صنعت غالي جوړونه ده، چې د ترکمني ښځو په منځ کې رواج او نړیوا ل شهرت لري، ترکمنستان په مرکزي آسیا کې له ځانګړې جغرافیوي پلوه مناسب ستراتېژیک موقعیت لري.

- دغه هېواد تر ځمکې لاندې ډېرې لویې په ځانګړې توګه د نفتو ذخیرې لري، چې همدې ټکي د سیمې د هېوادونو پام ترکمنستان ته را اړولی دی.
- ترکمنستان اروپا او ځینو نورو هېوادونو ته د ګاز د انتقال پوتنسیال لري او د اروپا د انرژۍ د تامینونکو هېوادونو څخه ګڼل کېږي.
- ترکمنستان د کسپین د بحري له ساحلي هېوادونو څخه دی چې د انرژۍ ځیرمو په لرو سره له اقتصادي لوړ ارزښت څخه برخمن دی.

ترکمنستان د پخواني شوروي اتحاد د ٦٠ کلنې واکمنی په وخت کې د نورو منځنی آسیا د جمهوریتونو په څېر د بدلونونو له مخې یو منجمد تاریخ تېر کړ، یوازې د یادولو مهمه پېښنه په کې د قره قوم د کانال جوړول و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخواني شوروي اتحاد کې د سياسي بحرانونو په ډېرېدو سره کمونيست حزب منحل او د ترکمنستان ديموکراتيک گوند د ۱۹۹۱ ز کال د اکتوبر په ۲٦ مه جوړ شو، چې مشري يې نيازاف پر غاړه لرله او د اکتوبر په ۲۷ مه ترکمنستان رسماً خپله خپلواکي اعلان او د يوه خپلواکه هېواد په توگه په رسميت وپېژندل شو. يو کال وروسته ددې هېواد د پارلمان له خوا نوی اساسي قانون جوړ او د جمهور رئيس واک يې په کې ډېر کړ.

تر خپلواکۍ وروسته ترکمنستان د ملگرو ملتونو د ټولنې، د خپلواکو مشترک المنافع هېوادونو، د آسيا پراختيايي بانک، اسلامي پرمختيايي بانک، اسلامي کنفرانس د سازمان، دکار د نړېوا ل سازمان او دلسگونو نورو نړېوالو ټولنو غړيتوب ترلاسه کړی دی.

په ټولگي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د ترکمنستان د موقعيت په اړه، دويمه دې د ژبې، دريمه دې د ترک تبارانو د استوگنې او څلورمه دې د ترکمنانو د نژادي ريښې په برخه کې يو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د ترکمنستان د مشهورو قبايلو نومونه واخلئ.
۲- روسانو په کوم کال کې ترکمنستان ونيوه؟
۳- ترکمنستان له خپلواکۍ وروسته څه ډول استراتيژي طرح کړه؟
٤- د ترکمنستان دويم صادراتي قلم کوم شی دی؟

د ټولگي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د ترکمنستان نقشه رسم او د هغې پر مخ د صنعتي ښارونو ولايتونه او گاونډي هيوادنه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکي ارزونه

د دولسم ټولګي د تاریخ د کتاب دریم څپرکی چې د (ګاونډیو هېوادونو) تر عنوان لاندې جوړ شوی، او د چین، پاکستان، ایران، تاجکستان، ترکمنستان، او ازبکستان د هېوادونو معاصر تاریخ په کې شامل دی. د دې څپرکي په تالیف کې تر ډېرې کچې هڅه شوې چې زده کوونکي په لنډه توګه د هر یو هېواد له پېښو، حوادثو، موقعیت، نفوسو، مروجو ژبو، کلتوري میراثونو، اقتصاد او صنعت سره آشنايي او پېژندګلوي پیدا کړي. په ځینو لوستونو کې هڅه شوې ده چې د ګاونډیو هېوادونو هغه تاریخي پېښې چې په ځانګړو دورو کې رامنځ ته شوي، فهرست کړي، او پېښې په کې په مفصله توګه څېړل شوي دي، چې زده کوونکي د تاریخي پېښو عمق ته داخل او پرې پوه شي دا د دې لپاره چې تاریخي پېښې ورته روښانه او د پوهېدو وړ شي. تاریخ له وچ سیاسي چوکاټه راووځي او د انساني ارزښتونو یو ښه تصویر او انعکاس یې وړاندې کړی وي، چې همدا د د بشري ټولنې د فعالیتونو فرهنګي، سیاسي او اقتصادي غوښتنه ده. سره له دې چې په یوه څپرکي کې د ګاونډیو هېوادونو د ټولو تاریخي پېښو او حوادثو یادونه یو ډېر ګران کار دی، خو د توان تر کچې هڅه شوې ده چې خپلې دغې موخې ته به رسېدلي یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ د ځینو مهمو پېښو سره بلدتیا

۱-د لومړۍ نړیوالې جګړې او د هغې د لاملونو تحلیل کول.

۲- دویمه نړیواله جګړه او د هغې لاملونه تحلیل او تفسیر وکړای شي.

۳- د ملګرو ملتونو د جوړښت ضرورت درک کړای شي.

٤- په صنعتی څواک باندې د جاپان د بدلون سره پېژندګلوي.

٥- د پخواني شوروي اتحاد د ټوټې کېدلو د لاملونو تحلیل او تفسیر وکړای شي.

٦- د آلمان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت سره پېژندګولي تر لاسه کړي.

۷- د نقشو او اطلسونو څخه ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ نړیواله جګړه او د هغې لاملونه

په دې لوست کې زده کوونکي د لومړۍ نړیوالې جګړې له علتونو، لاملونو او دهغو د ناوړو پایلو په اړه معلومات تر لاسه کوي.

لوېدیځې نړۍ د شلمې پېړۍ په لومړیو کې پر نړۍ پوځي او اقتصادي واک تر لاسه کړ. په نوموړې پېړۍ کې اروپایي سرتېرو او مقاماتو پر هند، جنوب ختیځې آسیا او د افریقا پر ډېرو برخو حکومت کاوه. د بهرني سیاست مامورینو او اروپایي سوداګرو د چین، ایران او عثماني امپراتورۍ اقتصادي او سیاسي چارې په لاس کې درلودې. په لوېدیځه نیمه کره کې متحده ایالات د لوېدیځو قدرتونو په ډله کې نوی مطرح شوی و او په ټوله نړۍ کې په یوه ځواکمن قدرت بدلېده.

د وضعې او حالاتو بدلون داسې و، چې د عمومي جګړې لپاره یې لار هواروله. د دغه حالت په پای کې لومړۍ نړیواله جګړه پېښه شوه. لومړی د بازارونو پر سر اقتصادي سیالۍ پیل شوې، وریسې د اروپا اتحاد، هېوادونه یو د بل پر ضد متحد کړل. دریېم، ټولو قومي ډلو قوي ملي ګرایانه احساسات درلودل.

د اروپا صنعتي هېوادونو د نفوذ او مستعمره کولو پر سر یو له بله سره سیاسي سیالۍ درلوده. انګلستان

تر **۱۸۷۰** ز کاله پورې په ټوله نړۍ کې تر ټولو مخکې صنعتي هېواد و. وروسته المان په صنعت پیل وکړ او په چټکۍ سره صنعتي شو او د ورلو راوړلو او اړیکو نوې شبکه یې رامنځ ته کړه. الماني سوداګرو له انګلیسي سوداګرو سره د آسیا په ختیځ، منځني ختیځ او لاتینه امریکا کې بریالۍ سیالۍ پیل کړې.

د نړیوال واک پر سر سیالۍ په سمندري وسله واله سیالۍ باندې بدلون وموند. مهم هېوادونه لکه د امریکا متحده ایالات او جاپان د خپلو کشتیو د چلونې د خوندیتوب لپاره خپل سمندري ځواک پیاوړی کړ. انګلستان په **۱۸۸۴**ز کال کې د کشتیو او لویو سمندري توپونو جوړول پیل کړل. المان چې په اقتصادي برخه کې د هغه اصلي دښمن و، ډېر ژر یې د هغه هېواد تقلید وکړ.

د شلمې زېږدیز پېړۍ په لومړیو کې د المان د سمندري ځواک چټکه پیاوړتیا د انګلستان د سمندري ځواک ته یو ګواښ و. انګلیس هڅه وکړه، چې د سمندري پوځي سیالۍ د پای لپاره له المان سره یوه موافقه وکړي. کله چې دغه هڅه ناکامه شوه، انګلستان د متحدینو په لټه کې شو.

فرانسې او انګلستان د خپلو هېوادونو په منځ کې په **۱۹۰۴**ز کال کې یو تړون لاسلیک کړ انګلستان په **۱۹۰۷** ز کې له روسیې سره هم متحد شو او د دې درې هېوادونو اتحاد په (مثلث) تبدیل شو.

د اروپا مهمو قدرتونو په هغه وخت کې په دوو اتحادونو کې یو د بل مخې ته ولاړ وو او دواړو خپل ځانونه وسله وال کول. د عمومي جګړې ګواښ ډېر شو. د بهرني سیاست بدګومانۍ او بې باورۍ سوله لا د خطر سره مخامخ کړه. تر لومړۍ نړیوالې جګړې دمخه د اتریش ولیعهد د سارایو مرکز بوسني کې ووژل شو.

المان نیت درلود، چې یوازې له خپل لوی متحد، اتریش څخه ملاتړ وکړي. بل متحد یې ایټالیه وه. برعکس روسیې تصمیم ونیو چې صربستان سره مرسته وکړي. روسي پوځ لومړی پوځ و چې د جګړې لپاره تیار شو. د المان حکومت له روسیې څخه وغوښتل چې له دې کاره لاس واخلي. ځکه له دې یې وېره درلوده، چې روسیه او فرانسه به یې پر خاوره په یوه وخت یرغل وکړي. روسیې د المان غوښتنه رد کړه او د **۱۹۱۴**ز کال د آګست په لومړۍ نېټه المان لومړی روسیې ته او بیا فرانسې ته د جګړې اعلان وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

المانیانو د بلژیک ناپیلتوب تر پښو لاندې او د **۱۹۱۴** ز کال د اگست په **دریمه** یې پر هغه هېواد یرغل وکړ. یوه ورځ وروسته انگلستان المان او اتریش ته د جگړې اعلان وکړ. په صربستان د اتریش د یرغل تر پرېکړې وروسته په یوه اونۍ کې د دوو لویو اتحادو هېوادونه په جگړې کې ښکېل شول.

لومړۍ نړیواله جگړه د **۱۹۱۴** ز کا ل د اگست په لومړۍ نېټه پیل شوه او د دواړو ترون هېوادونو هیله درلوده چې په چټکۍ سره به بریالي شي، البته ټول په دغه وړاندوینه کې تېروتي وو. روسان په چټکۍ سره منسجم شول. فرانسې فکر نه کاوه چې المان به د بلژیک له لارې حمله وکړي. ایټالیې د المان او اتریش سره په اتحاد کې له جگړې سرغړونه وکړه. اتریش د خپلې ځانځانۍ له امله ونه توانېد چې پر وړوکي صربستان بریالی شي.

امریکا له اروپا څخه د جلاوالي سنت وساته. او خپله بېطرفي یې اعلان کړه. ختیځې او لوېدیځې جبهې د جگړې اصلي میدانونه وو. لوېدیځه جبهه د سوېس له سرحده پیل او د فرانسې په خاوره کې د شمال تر روده ادامه درلوده. ختیځه جبهه د لهستان په خاوره کې تر روسیې پورې غځېدلې وه. په **۱۹۱۶** ز کال کې ختیځه جبهه په بالکان کې پرانیستل شوه.

متفقینو په **۱۹۱۵** ز کال کې هڅه وکړه چې د عثماني امپرتورۍ په ماتولو سره په دردانیل کې د پښې اېښودو ځای پیدا کړي. د متفقینو په زرگونو کسانو، چې ډېری یې استرلیایي ځوانان وو، د هغو غرونو په لمنو کې چې عثماني ترکانو په توپونو او وسلو ترې دفاع کوله، خپل ځانونه له لاسه ورکړل. د عثماني امپراتورۍ عربي اتباعو په **۱۹۱۶** ز کال کې د ترک د حاکمانو پر ضد پاڅون وکړ. دغه پاڅون د ملک فیصل په مشرۍ چې په هاشمي اصیلې کورنۍ پورې یې اړه درلوده، له عربستان څخه یې فلسطین او سوریې ته خپور شو. انگلستان او فرانسې دواړو د عربي پاڅون کوونکو غوښتنې پوره کړې، چې په پایله کې عثماني امپراتوري له مینځه ولاړه د عثماني خلافت له مینځ تللو سره مسلمانانو خپل د سیاسي یووالي سمبول له لاسه ورکړ.

المانیان د **۱۹۱۶**ز کال په فبرورۍ کې له اقتصادي ستونزې سره مخ شول. د المان د قومندې مرکز د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لپاره چې له دې ستونزې ووځي، ويې غوښتل، چې په فرانسه کې د وردن پر ښار يرغل وکړي، البته دا يې نه غوښتل چې په جبهه کې به د متفقينو ځواک لوی بری تر لاسه کړي، بلکې دا هيله يې درلوده چې د دفاع په ترڅ کې به د فرانسې ځواکونه په تدريجي توګه له منځه يوسي.

ساتونکو له وردن څخه د فشار د له منځه وړلو لپاره له انګليسانو او فرانسويانو څخه يو مرکب ځواک جوړ کړ او د دريم سيند په اوږدو کې يې يوه درنه حمله پيل کړه. د دريم سيند د جګړې په لومړۍ ورځ انګليسانو د ۶۰۰۰۰ په شاوخوا کې تلفات ورکړل. په لومړيو ۲۴ ساعتونو کې په هره دقيقه کې ۱۵ انګليسان مړه او ۳۰ کسه ژوبل شول. انګليسانو د دريم سيند په جګړې کې نوې وسلې واردې کړې. جګړې تر دسمبره پورې دوام وکړ. په دې جګړې کې المانيانو ۳۳۰۰۰۰ او فرانسويانو ۳۵۰۰۰۰ کسه تلفات ورکړل. د ايټاليا په جبهه کې د تلفاتو شمېر له ۳۰۰۰۰۰ څخه ډېر شو. په ختيځه جبهه کې ښايي د ۲،۱ ميليون کسو پورې په جګړې کې وژل شوي وي. جګړې له يو ميليون څخه ډېر زخميان درلودل.

د ۱۹۱۵ کال د مې په ۷مه يوه الماني تحت البحري کښتۍ پر لوسي تانيا اقيانوس پيما نومې کښتۍ چې د ايرلېنډ په سيند کې د حرکت په حال کې وه، يرغل وکړ او دا کښتۍ په چټکۍ سره ډوبه شوه او ۱۲۰۰ کسه په کې مړه شول. له ۱۰۰ څخه ډېر غرق شوي، امريکايان وو. لوسي تانيا انګلستان ته په پټه وسله وړله. د لوسي تانيا غرقېدو المان او متحده ايالات د جګړې ډګر ته راښکيل کړل. لس مياشتې وروسته ترنځتيا ډېره شوه. د ۱۹۱۶ز کال د مارچ په ۲۴مه المانيانو فرانسوي ولاړه کښتۍ د مانش په بحيره کې غرقه کړه او يو ځل بيا د امريکا خلک ووژل شول.

لومړۍ نړيواله جګړه د نړۍ د تاريخ لومړنۍ هوايي جګړه وه. د جګړې په لومړيو مرحلو کې ډېرو هېوادونو د دښمن د واحدونو موقعيت د معلومولو لپاره له الوتکو څخه ګټه اخيسته.

متحده ايالاتو او متفقينو يې د سمندري مراقبتي نظام په وسيله د المانيانو يرغلو ته ځواب ورکړ. يو شمېر کښتيو د ښارنې لپاره يو له بله سره حرکت کاوه.

د ۱۹۱۸ز کال په مارچ کې د برست ليتوفسک تر تړون ۱۸ ورځې وروسته الماني ځواکونه دې ته اړ شول چې له روسيې څخه لوېديځې جبهې ته راشي. المانيانو په لوېديځه جبهه کې وحشتناکه حمله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل کړه. د درنې توپخانې په بمبارد او ګازي بمونو سره يې حمله وکړه. انګلیسي، فرانسوي او بلژیکي واحدونه يې د سیند لوري ته په شا کړل. د **۱۹۱۸**ز کا ل په سپتمبر کې بلغارستان له موقتې ډزبندۍ سره موافقه وکړه. عثماني امپراتوري د اکتوبر تر پایه تسلیم شوه. د **۱۹۱۸**ز کال د نوامبر په دریمه اتریش، مجارستان د ډزبندۍ منل لاسلیک کړل، چې په جګړې کې د هغوی د لاسوهنې د پای مانا يې لرله.

د **۱۹۱۸**ز کال د نومبر په **۱۱**مه سهار سر تا سري ډزبندي وشوه او په لوېدیځه جبهه کې د توپونو درزا غلې شوه. په پای کې تر څلورو کلونو وروسته لومړۍ نړیواله جګړه پای ته ورسېده.

د رسمي شمېرنو له مخې په لومړۍ نړیواله جګړه کې د ځمکنیو او سمندري قواو **۹،۱** میلیونه سرتیری ووژل شول او یا يې له ژوبلېدو او ناروغیو له امله ژوند له لاسه ورکړ. تر **۲۱** میلیونه ډېر پوځیان ژوبل، **۷،۴** میلیونه کسه بندیان یا ورک شول. دغه شمېرنه د ملکي خلکو په برخه کې نه ده.

د جګړې اقتصادي پایلې:

د فرانسې، لهستان(پولند)، سربستان ډېرې شمال ختیځې برخې او د ایټالیا شمال ختیځې سیمې په کنډوالو بدلې شوې. یوازې په فرانسه کې **۴۸۰۰** کیلو متره ځنګلې ځمکه وسوځېده او د **۱۲۸۰۰** کیلو متره مربع په شاوخوا کې کرنیزه ځمکه يې له منځه لاړه. د وردن په شاوخوا کې تر جګړې وروسته تر یوه نسله پورې مېکانیزه کرنه ناشونې وه، له دې امله چې ټوله ځمکه د اوسپنو ټوټو نیولې وه. مادي زیان کلیوالي او ښاري خلک دواړه له اقتصادي ستونزو سره مخامخ کړل. بزګرانو تر یو میلیون ډېر څاروي او حیوانات له لاسه ورکړل. په ښارونو کې تر **۶۰۰۰۰۰** ډېرې ودانۍ ورانې او یا زیانمنې شوې. پلونه، لويې لارې، تونلونه، د اورګاډي پټلي د تلګراف او ټیلیفون مزي له منځه لاړل.

لومړۍ نړیواله جګړه د بشریت په تاریخ کې تر ټولو ورانوونکې او د ډېر لګښت لرونکي جګړو څخه شمېرل کېږي. دې جګړې د روسیې، المان، اتریش، مجارستان او عثماني ترکیې امپراتوري له منځه یووړې. د رومانوف، هونسولرن او هاپسبورګ لړۍ له واکه لرې شوې. د اروپا او سهېل لوېدیځې اسیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نقشو ډېرې برخې له سره وکښل شوې. فرانسوي امپراتورې د فاتحينو تر منځ ووېشل شوه.

جګړې فرانسه او روسيه ورانه کړه. المان، بلژيک او انګلستان يې هم زيانمن کړل. د امريکا متحده ايالات انزوا او ګوښه والي ته ستون شو. لوېې او ناروغيو او جګړې ډېر تلفات را منځته کړل او د اروپا پخوانۍ امپراتورۍ يې يو له بله سره بېلې کړې. تر څلورو کلونو اوږدې جګړې وروسته سوله منځ ته راغله.

په ټولګي کې دننه فعاليتونه:

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دوو جلا ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جګړې پر علتونو او دويمه ډله دې د اروپايي هېوادونو د سياليو په اړه يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ــ لومړۍ نړيواله جګړه په کوم کال کې پېښه شوه؟

۲ــ په دوارو جلا اتحادونو کې کومو هېوادونو ګډون درلود؟

۳ــ په دې جګړه کې کومو هېوادونو ډېر تلفات وليدل؟

د ټولګي څخه د باندې فعاليتونه:

زده کوونکي دې د جګړې د پايلو په اړه د منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه نړیواله جګړه

آدولف هتلر

په دې لوست کې به د دویمې نړیوالې جګړې څخه د مخه د بحرانونو په اړه او همدارنګه د جګړې د لاملونو او پایلو په اړوند معلومات تر لاسه کړئ.

اقتصادي بحران او رکود د ۱۹۲۹ - ۱۹۳۳ز کلونو تر منځ په المان کې په ډېره چټکتیا سره پراختیا ومندله. او دې بحران درې کاله دوام وکړ، په صنایعو کې پر سلو کې ٤۰ ټیټوالی راغی. د بیکارانو شمیر ۷.۵ میلونو تنو ته ورسید، واقعي مزد له ۲۵ څخه تر ٤۰ په سلو کې را ټیټ شو. کرنه د حوادثو قرباني شوه او یو شمیر بانکونه له ماتې سره مخامخ شول اقتصادي بحران د ویمار جمهوري جوړښت متزلزل کړ او د هیټلر د رامینځ ته کیدو لپاره یې په سیاسي ډګر کې زمینه برابره کړه.

ادولف هیټلر په ۱۸۸۹ز کال په اتریش کې زیږیدلی او د لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته یې د نازي ګوند جوړ او په ۱۹۲۰ز کال کې همدې ګوند مشری تر لاسه کړه چې ملي ګرایې، افراط ګرایې، نژاد ګرایې او تیری پر یهودو دهغه له اصولو څخه وو. نوموړی په لومړۍ نړیواله جګړه کې څو واړې ټپي شوی وه د نازیو لهِ شعارونو څخه یو هم دا وه (نن آلمان سبا جهان)، هیټلر عقیده در لوده هر څوک چې په منځنۍ اروپا مسلط شي کولای شي پر ټوله اروپا او نړۍ تسلط پیداکاندي.

د اروپا قدرت غوښتونکي واکمنان د سولې لپاره تهدید ګڼل کیدل. په شوروي اتحاد کې ستالین غوښتل

چې خپله واکمني پراخه کړي. د موسوليني په مغزو کې د روم د لرغوني امپراتورۍ خيال ګرځېده.

په **۱۹۳۶**ز کې د ملتونو ټولنه ښېخي بې باوره شوې وه. د همدې کا ل په اکتوبر کې هټلر او موسوليني د روم ـ برلين محور جوړ او هغه يې (پولادي ترون) ونوماوه. لږ وروسته جاپان او ايټاليا د کمنترن ترون لاسليک کړ، چې موخه يې د کمونېزم د پراخوالي مخنيوی و. د جاپان امپراتورۍ د **۱۹۳۷**م کال په دوبي کې د چين پر شمال يرغل وکړ. د ملتونو ټولنه يو ځل بيا ونه توانېده چې سوله وساتي. هټلر په **۱۹۳۸**ز کې اتريش له المان سره يو ځای کړ او وروسته يې د سودت الماني سيمې چې د وارسای دترون له مخې د چکوسلواکيې برخه ګرځېدلې وې، بيرته د آلمان سره يو ځای کړې. هټلر او موسوليني دډسمبر په مياشت کې د انګلستان او فرانسې د لومړيووزيرانو سره د ميونيخ په ښار کې وکتل.

د المان پوځ د **۱۹۳۹**ز کال د ډسمبر د مياشتې په لومړيو کې پر لهستان يرغل وکړ. د المان پوځ له پوځي تاکتيک څخه ګټه واخېسته او په چټکۍ سره يې د لهستان پوځ دړې وړې کړ.

انګلستان او فرانسې په **۲۴** ساعتونو کې المان ته د جګړې اعلان وکړ او له دې سره بيا دويمه نړيواله جګړه پيل شوه. پخوا له دې چې په اروپا کې جګړه پيل شي، د ايټاليا ديکتاتور موسوليني ايتوپيا نيولې وه. د افريقا په شمال کې د مصر او سويز کانا ل پر سر جګړه ونښته. د سويز د کانال په نيولو چې هر يو بريالی شوی وای، له دې لارې يې کولای شول چې په مستقيمه توګه خپلې جنګي بېړۍ د اسيا جبهې ته ورسوي. هر هېواد چې شمالي افريقا نيولې وای، د منځنۍ ختيځ ټولې د تيلو ذخيرې سيمې يې تر ولکې لاندې راتللې.

د متفقينو ځواکونو د مصر په دارالعين کې د نازيانو پرمختګ ودراوه او په **۱۹۴۰ز** کې يې د هغوی پر ضد يرغل پيل کړ او **۹۰۰۰** الماني پوځيان يې اسير کړل. دويمه نړيواله جګړه چې په اروپا کې پيل شوه، نو المانيان ورته په بشپړه توګه تيار وو، جګړيز وسايل يې نوي او پوځيانو يې ښه زده کړه کړې وه. د **۱۹۳۹ز** کال په ډسمبر کې د المان لښکرو پر لهستان يرغل وکړ او د لهستان پوځ يې په څلورو اونيو کې دننه دړې وړې کړ. په دې وخت کې شورويانو د هغه پټ ترون له مخې چې له المانيانو سره يې کړې و، د لهستان ختيځ يې ونيو. له لومړۍ نړيوالې جګړې څخه وروسته فرانسې له المان سره خپله پوله پياوړې کړې وه او په ختيځ کې يې د يرغل د مخنيوي لپاره د **۳۲۰** کيلو مترو په اندازه اوسپنيز سيمې استحکامات جوړ کړل. دغه استحکامات د يوه سياستمدار په نامه، د ماژينو د خط په نامه ونومول شول. د دغو استحکاماتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره برخه د ځمکې لاندې جوړه شوې وه.

المان پر لهستان یرغل وکړ. فرانسوي ځواکونه د ماژینو په خط ځای پر ځای شول او انګلیسان د مانش له سمندرګي څخه تېر شول او د فرانسې په شمال کې دیره شول. دانګلیسانو سمندري ځواکونو د المان بندرونه محاصره کړل.

د جګړې په اوږدو کې شورویانو په ختیځ کې د لاتویا، استونیا او لېتوانیا دولتونه د بالتیک په حوزه کې اتحاد ته ار کړل. شوروي واحدونو د فنلاند پوځ ته ماتې ورکړه او د روسیې پخوانۍ پولې یې پرانیستې.

د ۱۹٤۰ز کال د اپریل په نهمه آلماني ځواکونو د هوا او ځمکې له لارې په دنمارك او ناروې یرغل وکړ. دنمارکیو پوځ نه درلود او فوراً تسلیم شول. ناروېژانو غوښتل جګړه وکړي خو د دریو اونیو په اوږدو کې تسلیم شول.

د **۱۹۴۰**ز کال د اپرېل پر لسمه نازیانو پر بلژیك او هالنډ یرغل وکړ. المانیانو له سمندري ځواک، پیاده، ټانک، بم غورځوونکو الوتکو او کوماندویي ځواک څخه ګټه اخیسته او د ماژینو د خط په شاو خوا کې ځای پر ځای شول.

المانیانو د همدغه کال په جون کې د لوېدیځ په جبهه کې خپل ځواکونه ځای پر ځای کړل او وروسته یې د شمالي دښتو له لارې پر فرانسې حمله وکړه. د ماژینو له خط څخه تېر شول او له شپږو اونیو څخه په لږه موده کې پاریس ته ورسېدل.

فرانسه د **۱۹۴۰**ز کال د جون په **۲۲**مه المان ته تسلیم شوه. مارشال هانري پتن د لومړي نړیوالي جګړې سپین ږیري او اتل نوی حکومت جوړ او له المان سره یې د ډزبندۍ تړون لاسلیك کړ. د تسلیمي د شرایطو پر بنسټ د فرانسې پوځ بې وسلې شو. المان د فرانسې په شمال کې پاریس ونیو. د فرانسې دولت د فرانسې سهېل ته چې اشغال شوی نه و، انتقا ل شو.

د انګلستان د خلکو مشري د وینستون چرچل په نامه نوي صدراعظم په لاس کې واخیسته، انګلیسانو غوښتل چې جګړې ته دوام ورکړي.

د جګړې لمنه د بالکان شبه جزیرې ته هم ورسېده. موسولیني د **۱۹۴۰**ز کا ل په مني کې پر یونان یرغل وکړ. د **۱۹۴۰**ز کال د مني په پای کې مجارستان او رومانیه د محور له ځواکونو سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. د **۱۹۴۱**ز کال په لومړیو کې بلغاریا له فاشیستانو سره یو ځای شوه. **۱۹۴۱**ز په پسرلي کې نازیانو پر یوګوسلاویا یرغل وکړ او پر یونان پوره بریالي شول. په افریقا کې په مصر او سومالیه کې د ایټالیا ځواکونه له انګلیسانو سره وجنګېدل. د **۱۹۴۱**ز کال د پسرلي پورې ټوله شمالي افریقا د جګړې په صحنه بدله شوه.

له انګلستان سره جګړه اوږده شوه. د لوېدیځې جبهې د بریالیتوب په برخه کې هټلر ناهیلی شو، د دې پر ځای یې ختیځ ته پام شو او کمونیزم یې خپل اصلي دښمن وګاڼه. نوموړی په دې عقیده و، چې پر شوروي اتحاد بریالیتوب، پر نړۍ د تسلط یو ګام دی او د جولایي پر **۲۲**مه المان د روس په ضد عملیات پیل کړل. د المان واحدونو د **۳۲۰۰** کیلو مترو د جبهې په اوږدوالي د بالتیک له سیند څخه تر تور سمندرګي پورې پر شوروي یرغل وکړ. المانیانو د لهستان په ختیځ، د بالتیک سیمي او وروسته یې پر روسیې او یوکراین یرغل وکړ او په **۱۹۴۱**ز کې د لېننګراد ښار محاصره پیل شوه، چې سل ورځې اوږده شوه. نازیانو د اکتوبر په میاشت کې یوکراین ونیو او کریمه ته داخل شول.

د **۱۹۴۱**م کال په نوامبر کې الماني ځواکونه او تدارکاتي خطوط یې ډېر پراخه شول. د المان په لوی جګړیز ماشین کې شنیدلی حالت رامنځ ته شو.

په ټولګي کې د ننه کړنې:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د جګړې د لاملونو او دویمه ډله دې د ادلف هیټلر د وندې په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پایلي دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- دویمه نړیواله جګړه په کوم کال کې پیښه شوه؟

۲- محور ګروپ کومو هیوادونه ته ویل کیدل؟

۳- آلمان په کوم کال په شوروی اتحاد تیری وکړ؟

د ټولګي څخه د باندې کړنې:

زده کوونکي دې د خپلو ښوونکو او منابعو په مرسته د محور هیوادونو د ماتې په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هند او چین باندې د جاپان یرغل

د جاپان یرغل د هندوچین په جزایرو، د محور ماتي او د دویمې نړیوالې جګړې د پایلو په اړه، په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

په داسې حال کې چې د هټلر پوځ په ټوله اروپا کې خپرېده، جاپانیانو په ختیځ کې خپلو پر مختګ ته دوام ورکاوه او غوښتل یې چې پر پراخه سیمه مسلط او له ځمکې او منابعو څخه یې ګټه واخلي. جاپان په **۱۹۳۲**ز کال کې منچوریا ونیوله. په **۱۹۳۷**ز کال کې د جاپان او چین واحدونو د پیکن په شاوخوا کې یو له بله سره په جګړه بوخت وو. د جاپان پوځ ښار ونیو او وروسته یې د سهیل په لور حرکت وکړ او تر **۱۹۳۹**ز کال پورې یې د چین ځلورمه برخه ونیوله، خو چینایان تسلیم نه شول او خپله پلازمېنه یې یانګ تسه ته یووړه او په خور وورو جګړو یې لاس پورې کړ.

جاپان په **۱۹۳۹**ز کال کې د هانیان جزیره او هندوچین ساحل ته نیږدې نورې کوچنۍ جزیرې ونیولې. دغه بریالیتوب د انګلستان تدارکاتي مسیر له هانکانګ څخه تر سینګاپوره پورې په خطر کې واچاوه. دغو یرغلونو د امریکا متحده ایالات پریشانه کړل. د **۱۹۴۱**ز کال په لومړیو کې یې له جاپان سره خپلې ټولې اړیکې پرې او په امریکا کې د دې هېواد پانګه ضبط شوه. د همدې کال په ډسمبر کې جاپانیانو په هاوایي او فلپین په جزیرو کې د امریکا پر مرکزونو او هم په هانګ کانګ او ملایا کې د انګلستان

پر پوځي مرکزونو یرغل وکړ. جاپان د امریکا پرالوتکو او هوایي هډو چې د آرام اقیانوس په پرل هاربر کې یې لنگر اچولی و، بمباري وکړه. جاپاني پیلوټانو **۱۸** جگړییزي امریکایي کشتۍ او **۱۸۰** امریکایي الوتکې له منځه یوورې او د**۳۵۰۰**کسو په شاو خوا کې یې ووژل.

جاپانیانو په آرام سمندرکې د **۱۹۴۱**ز کال د ډسمبر د حملو په ترڅ کې ډېر لوی امتیازات لاس ته راوړل. د **۱۹۴۲**ز کال په لومړیوکې د هغو موخو د لاس ته راوړلولپاره چې هغه د اسیا د ختیځې برخې نیول وو، پر مخ روان وو. دجاپان امپراتوري د برما په جگړې کې پر مخ لاړه. گورم، د ویک جزیره او د فلپاین جزایر یې ونیول. هانگ کانگ، سینگاپور، او د شرقي هند جزایرو هم سقوط وکړ. جاپاني ځواکونو پر بریتانیوي هند یرغل ته ځان چمتو کړ. په استرالیا، نیو زیلانډ او د هاوایي په جزیرو کې یې هم پر مختگ وکړ. داسې ښکاره کېده چې هټلر او موسولیني بریالیتوب تر لاسه کړ. د دې په مقابل کې د متفقینو د ځواکونو مشرانو (د انگلستان د صدراعظم چرچل، د شوروي د رهبر ستالین او د امریکا د جمهور رئیس روزولټ) په مشرۍ د تهاجمي یرغل لپاره یو له بل سره یو ځای شول. پرل هاربر له یرغل څخه وروسته د امریکاگوښه والی پای ته ورسېد. د **۱۹۴۲** ز کا ل په می کې د امریکا او استرالیا هوایي او سمندري ځواکونو په آرام سمندر کې د جاپانیانو پرمختگ ودراوه. یوه میاشت وروسته د امریکا متحده ایالاتو د جاپان لویه کشتۍ چې ختیځ لوري ته د میدوې پر جزیرې د یرغل لپاره د حرکت په حال کې وه، ودروله. د امریکا متحده ایالاتو او جاپان د درېو ورځو لپاره د میدوې د جزیرې په شمال کې په هوا او سمندر کې سره وجنگېدل، چې په پای کې د امریکا متحده ایالات بریالی شوه.

د محور ماتې:

د ۱۹۴۲م کال د نوامبر په میاشت د شوروي کلکو یرغلو المان شاتگ ته اړ کړ. هټلر خپلو پوځونو ته امر وکړ چې وجنگیږي، خو د **۱۹۴۳**ز کال په جون کې د المان پوځونه تسلیم شول.

د **۱۹۴۳**ز کال په دوبي کې انگلیسي ـ امریکایي ځواکونو سیسلي ونیوله. د همدې کا ل په وروستیو میاشتو کې متفقینو ورو ورو شمال ته پرمختگ کاوه. په آرام سمندر کې یې جاپانیان جزیره په جزیره شا تگ ته اړ کړ.

د **۱۹۴۳**ز کال په نوامبر کې روزولټ، چرچل او ستالین په تهران کې سره وکتل. هغوی پر فرانسې د متفقینو د یرغل پر نقشې سره خبرې وکړې. د دې نقشې پر بنسټ د متفقینو ځواکونه باید د مانش له

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحيرې څخه تېر شوي او د نرماندي په سواحلو کې پیاده شوي واې.

په دې یرغل کې څه د پاسه له **۱۷۵۰۰۰** سرتیرو، او هم له ډېرو تجهیزاتو څخه کار واخستل شو. په نرماندي کې د ځواکونو تر پیاده کېدو **۱۰۰** ورځې وروسته، د **۲** میلیونو په شاوخوا کې سرتیري فرانسې ته داخل شول او د **۱۹۴۴**ز کال د اګست په **۲۵** مه یې پاریس آزاد کړ.

شوروي پوځ د **۱۹۴۴**ز کال په جون کې ستوني، لیتوانیا، لیتویا، رومانیه او بلغارستان ونیول او همدارنګه انګلیسانو المانیان د یونان له خاورې وویستل. د **۱۹۴۵**ز کال په فبروری کې روزولټ، چرچل او ستالین په ایټالیا کې د تورې بحیرې د څنډې په آرامځای کې یو له بل سره ولیدل. همدارنګه مشرانو د دې هڅه وکړه چې په اروپا کې تر جګړې وروسته د مسایلو د حل لپاره توافق وکړي. هغوی د المان د وېش نقشه د نیول شوې سیمې په توګه وکښله. د فرانسې سرتیرو یې د متفقینو د مهمو ځواکونو لپاره سیمه مشخصه کړه. هغه اروپایي دولتونه چې له نازیانو څخه خپلواک شوي وو، باید د ځانونو لپاره یې حکومتونه انتخاب کړي واې. همدارنګه روزولټ دا ومنله، چې شوروي د ملګرو ملتونو له ټولنې سره یو ځای شي، نو په ختیځه اروپا کې به د دې هېواد امتیازات تضمین کړي.

د **۱۹۴۵** کال د مې په لومړیو کې د برلین د ښار په سړکو کې تر خونړیو جګړو وروسته، دغه ښار د روسانو پر وړاندې سقوط وکړ. د هټلر ژوند د هغه تر ځمکې لاندې پټنځای کې پای ته ورسېد. د جاپان سره لا جګړه روانه وه. د **۱۹۴۵**ز په اپرېل کې روزولټ ناڅاپه مړ شو. هري ترومن چې جمهوري ریاست ته ورسېد، د مهنتن له پټې طرحې خبر شو چې یو شمېر پوهانو او مهندسانو د دغه نامه لاندې د لومړنی اتومي وسلې په جوړولو لګیا وو.

متفقینو د جولایي په **۲۶**مه د جاپان حکومت ته التیماتوم ورکړ او له هغه هېواد څخه یې وغوښتل چې تسلیم شي، خو جاپان التیماتوم ونه مانه.

د **۱۹۴۵**ز کال د اګست په**۶** مه د امریکا د اوږده واټن الوتکې د جاپان د هیروشیما پر ښار بم وغورځاوه. دې بم د ښار تر **۶۰** مې برخې ډېره ورانه کړه او تر **۱۵۰۰۰۰** ډېر کسان یې ووژل. خو سره له دې بیاهم جاپان تسلیم نه شو. د **۱۹۴۵**ز کال د اګست پر نهمه ـ B ۲۹ ډول الوتکې پر ناګاساکي بل بم راوغورځاوه او **۴۰۰۰۰** کسان یې ووژل. پاتې **۷۰۰۰۰** کسه په ډېره وحشتناکه توګه سوي وو.

جاپان د **۱۹۴۵** ز کال د سپتمبر پر دویمه تسلیم شو. د تسلیمی خبر ټولې نړۍ ته مخابره شو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفقینو ډېرو پلویانو د ډېرو لویو غونډو په ترڅ کې په لویو ښارونو کې خوشالۍ او جشنونه پیل کړل. په وروستیو اونیو کې روسیې منچوریا ونیوله. په اندونیزیا او ملایا کې جاپاني ځواکونه انګلستان ته تسلیم شول. د امریکاه متحده ایالاتو ځواکونو جاپان ونیو او چین یې آزاد کړ او په دې توګه په تاریخ کې تر ټولو خونړۍ جګړه پای ته ورسېده.

د دویم نړیوالې جګړې پایلې:

دویمي نړیوالې جګړې ډېر مالي او ځاني زیانونه رامنځ ته کړل. په دې جګړه کې له **۴۰ ـ ۵۰** میلیونو پورې انسانان ووژ ل شول. د امریکا متحده ایالاتو خپل **۳۰۰۰۰۰** ځواکونه له لاسه ورکړل. د جګړې لګښت تر یو ټرېلیون ډالرو ډېر و. **۲۳۰** میلیارده ډالر د محور هېوادونو ولګول. د امریکا متحده ایالاتو له **۳۱۷ ـ ۳۴۱** میلیاردو ډالرو پورې ولګول. لویو ښارونو لکه وارسا، لندن او برلین ډېر درانده زیانونه ولیدل. هېروشیما او ناګاساکي کابو بېخي له منځه لاړل. د اروپا او آسیا ټولو خلکو خپل کورونه، کروندې او همدارنګه دندې له لاسه ورکړې. کلیساګانې، کارخانې، سړکونه، د اوسپنو لارې او بندري تاسیسات د بمباریو او د توپونو د اور له امله وران شول. د نړۍ د ډېرو هېوادونو پرمختګ او وده د خپل اصلي مسیر څخه منحرفه شوه.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ویشل شي لومړۍ ډله دې د رهبرانو ونډې لکه روزولت، چرچل او ستالین د محور هیوادونو په ماتې کې او دویمه ډله دې د جګړې د پایلو په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱ـ د امریکې متحده ایالاتو څرنګه په جګړه کې ګډون وکړ؟

۲- جاپان ولې په دویمه نړیواله جګړه کې امریکې ته تسلیم شو؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د اروپا نقشه رسم او پرمخ دې د محور او متفق هیوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو جوړېدنه

په دې لوست کې به د ملګرو ملتونو د سازمان د رامنځ ته کېدو او د هغه د ضرورت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د ۱۹٤٥ز کال په اوږدو کې د متفق هیوادونو استازو له جګړې څخه وروسته د نړۍ د موقعیت په اړه د تصمیم نیولو لپاره لیدنه وکړه. هغوی په دې توافق وکړ چې داسې نړیوا ل سازمان جوړ شي، چې ټول خپل ځانونه د هېوادونو په منځ کې د سولې او همکارۍ لپاره متعهد وساتي او هم د هغو خلکو په برخه کې چې د محور هېوادونو ځواک یې جوړاوه، د سرنوشت په اړه یې تصمیم ونیسي. متفقینو ملګري ملتونه جوړ کړل. د متفقو پنځوسو هېوادونو استازیو په سانفرانسیسکو کې د **۱۹۴۵**ز کا ل له اپرېل څخه تر جونه پورې سره ولیدل. هغوی د نړیوال سازمان د منشور په برخه کې توافق ته ورسېدل. دا منشور په **۱۹** فصلونو او **۱۱۱** مادو کې تدوین شو او د لاهې د نړیوالې محکمې د دیوان اساسنامه د دغو **۵۰** هېوادونو لاینفک برخه شوه. غړیو هېوادونو په دې توافق وکړ چې د سولې د ساتنې او پرمختلنې لپاره به د ټولو ملتونو حقوق او حاکمیت په مساوي توګه په پام کې ساتي او نړیواله همکاري یې هم تضمین کوي.

د ملګرو ملتونو سازمان لویه شورا لري. عمومي شورا د ټولو غړیو هېوادونو له استازیو جوړېږي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتنيني ځواک د امنيت له شورا سره دی. د امريکا متحده ايالات، انګلستان، فرانسه، روسيه او چين په دې شورا کې دايمي ځوکی لري. شپږ نور هېوادونه په دوراني توګه ټاکل کېږي.

د امنيت د شورا رايه په اکثريت ولاړه وي. د پرېکړې د تصويب په صورت کې د پنځو دايمي هېوادونو رايه د اکثريت رايې يوه برخه وي. په دې توګه له دغو پنځو لويو هېوادونو څخه هر يو د دې شورا د پرېکړې د وېټو حق لري. اقتصادي او اجتماعي شورا، نړيواله محکمه او سرمنشي، د ملګرو ملتونو اصلي جوړښت تشکيلوي. متفقينو پرته له ملګرو ملتونو، د جګړې د وضعيت د ژر اداره کولو او په راتلونکې کې د پراختيا او ودې لپاره نور ګڼ شمېر سازمانونه هم جوړ کړل، چې بېلابېل فعاليتونه د نړۍ په مختلفو هېوادونو کې تر سره کوي.

د ملګرو ملتونو د سازمان په جوړېدنه کې د ډېرو اقداماتو لاس دی، چې هر يو په کې اغېزمنه ونډه اخيستې ده. د دې اقداماتو له جملې څخه کولای شو، چې په زماني ترتيب سره د بين المتحدينو د اعلامیې خپريدل، اتلانتيک منشور، د ملګرو ملتونو اعلاميه، د مسکو او تهران کنفرانسونه، د دامبارتن اوکس او بالتا کنفرانس او په پای کې د سانفرانسيسکو کنفرانس ته اشاره وکړو.

په ټولګي کې د ننه کړنې:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د نړيوالو سازمانونو او دويمه دې د دې سازمان د موخو په برخه کې يو له بله سره خبرې او مشاجرې وکړي او پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ د ملګرو ملتونو ټولنه څنګه جوړه شوه؟

۲ـ څو هېوادونه د امنيت د شورا دايمي غړي دي؟

۳ـ د ملګرو ملتونو ټولنه په کوم کال کې جوړه شوه؟

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د ديرشو هيوادونو ليست ترتيب کړي چې د ملګرو ملتونو غړيتوب ولري او په ټولګي کې دې ووايي.

په یوه صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون

آیا پوهیږئ چې جاپان څرنګه په یو صنعتي هیواد واوښت؟ پدې لوست کې به ددې پوښتنې ځواب تر لاسه کړي.

پخوا تر دې چې د جاپان پر صنعتي بدلېدنې خبرې وکړو، ښه به دا وي، چې د هغه هیواد د تېر تاریخ په برخه کې څه یوه شو. تر میلاد ۶۶۰ کاله پخوا د جاپان لومړنی امپراتور پر تخت کېناست. په هغه وخت کې د مذهبي قوانینو (شینتو) له مخې امپراتور له فوق العاده ځواکه برخمن و. په منځنیو پېړیو کې ساموریان پر جاپان مسلط شول. پخوا د امپراتور د ګارد کسان د ساموایي په نامه یادېدل. په دې وخت کې جاپان په یوه فیوډالي، کمزوري او وروسته پاتې هیواد بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جاپان معاصر دوران د امپراتور (موتسوهيتو) له تخت ناستې ۱۸۶۸ز څخه پيلېږي. د هغه د امپراتورۍ مودې تر ۱۹۱۲ز پورې دوام درلود، چې د (ميچي) د دورې په نامه يادېږي. په اداري او پوځي برخه کې ډېر اصلاحات رامنځ ته شول او جاپان په يوه نړيوال ځواک واوښت. د چين او جاپان او جاپان او روس په جګړې کې يې چين روس ته ماتې ورکړه او په همدې وخت کې وتوانېد، چې پر کوريا، تايوان او سخالين پر ټاپو تسلط پيدا کړي.

د جاپان هېواد له يو شمېر ورو او لويو ټاپوګانو څخه جوړ شوی دی او په لرې ختيځ کې پروت دی. سره له دې چې ځمکه يې لږه ده، د وګړو شمېرې يو ۱۴۰ ميليونو ته رسېږي. تر لومړۍ نړيوالې جګړې او د المان تر ماتې وروسته، جاپان د صنعتي او لوی ځواک کېدنې لپاره ډېرې هلې ځلې وکړې او له المان او اروپايي هېوادونو څخه د فني زده کړې په لړ کې په چټکۍ سره له اقتصادي او پوځي پلوه پياوړی ځواک شو. هغه و، چې تر دويم نړيوال جنګ دمخه د تکنالوجيکي همکارۍ له امله له المان سره نږدې شو او د دويم نړيوالې جګړې په پيل کې له المان او ايټاليې سره په (محور) دولتونو کې د متفقينو پر ضد شامل شو. په دويمې نړيوالې جګړې کې يې په پاسفيک (آرام) سمندر کې خپل ډېر متصرفات له لاسه ورکړل او د (هېروشيما او ناګاساکي) تر اتومي بمبارد وروسته پرته له کوم قيد و شرطه امريکا ته تسليم شو.

د جاپان د پارلمان ودانۍ

تر جګړې وروسته او د سولې په راتلو سره يې د نويو اندونو او قوي مديرانو په مټ د صنعتي کيدو او د خپل اقتصاد په جوړونه لاس پورې کړ او د امريکې متحده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایالاتو ته یې کار پېژندونکي، تکنیشنان او اهل فن د زده کړې لپاره ولېږل او تر څنګ یې په هېواد کې معقولې، خصوصي او نوې پروژې پلې کړې. له امریکایي نویو طرحو څخه اقتباس ورځ په ورځ جاپان ته د پرمختګ لارې خلاصې کړې او تر اوسه یې دغه سیاست دوام لري.

دا څرګنده ده چې د هېوادونو د پرمختګ یو علت د هغوی فرهنګي وده ده او روښانه خبره ده هر کله چې یو هېواد په فرهنګي برخه کې پرمختګ وکړي، نو صنعتي او اقتصادي پرمختګ یې په برخه کېږي او که چېرې کوم هېواد په فرهنګي برخه کې پرمختګ نه وي کړی او غواړي چې فني پوهې او اقتصاد ته وده ورکړي، سره له هغې مناسبه پایله نه شي تر لاسه کولای. جاپان له سلو کالو وروسته په دې وتوانېد، چې د نړۍ په یوه ستر صنعتي هېواد بدل شي. که چېرته د صنعتي کېدو نېټه د انګلستان د صنعتي انقلاب د رامنځ ته کېدو نېټه وګڼو، نو پاتې ټول لوېدیځ هېوادونه دې مرحلې ته دوه سوه کاله وروسته رسېدلي دي او که چېرې وغواړو چې علت یې پیدا کړو، چې جاپان څنګه دا موده لنډه ووهله، چې په یوه صنعتي هېواد بدل شو، نو ځواب یې ښایي داسې وي:

صنعتي کېدنه یې په کرار او تدریجي ډول پیل شوه. لومړی ساده صنایع، وروسته لږ پېچلې، سپکې صنایع، منځنۍ تکنالوژي، وریسې درنې او لوړې تکنالوژۍ په کې رامنځ ته شوې. په ۲۰۰۵ ز کال کې جاپان د (۴،۵) ټریلیونو ډالرو تولیداتو په ارزښت تر امریکا وروسته د نړۍ په اقتصادي ځواک کې دویم او په اسیا کې یې لومړی ځای درلود. که څه هم جاپان محدودې صنایع لري، خو د دولت په همکارۍ سره چې د پرمختللې تکنالوژۍ په برخه کې پانګه اچونه کوي، جاپان د صنعت او تکنالوژۍ له پلوه یو مهم هېواد ګڼل کېږي. امریکا د ۲۲،۷٪ چین ۱۳،۱٪ سهېلي کوریا په ۷،۸٪ سره د جاپان ډېر مهم سوداګریز شریکان دي او اوس جاپان په لنډه موده کې په چټکۍ سره د نړۍ په یوه پرمختللي هېواد بدل شوی دی.

د جاپان مهم صادرات، د حمل ونقل وسایل، موټرې، برېښنایي صنایع، ماشین الات، کېمیاوي

صنایع، فولادي صنایع، غیر اوسپنیز فلزات، کشتۍ جوړونه، نساجي او نور دي.

دا هېواد څو نړیوال موټر جوړونکي شرکتونه، لکه، ټویټا، هنډا، سني، نیسان، میتسوبیشي او داسې نورې کمپنۍ چې معتبر مارکونه لري، خاوند دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې دجاپان د تاریخ او دویم ډله دې د جاپان د صنعتي کېدنې پر لاملونو یو له بله سره خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱ـ د جاپان لومړنی امپراتور څه وخت پر تخت کېناست؟

۲ـ د جاپان معاصر دوران له کومې تاریخي پېښې څخه پیلېږي؟

۳ـ جاپان په دویمه نړیواله جګړه کې د کومو هېوادونو په ګټه او پلوۍ په جګړې کې داخل شو؟

۴ـ د جاپان سوداګریز شریکان کوم هېوادونه دي؟

۵ـ د جاپان د لویو کمپنیو نومونه واخلئ؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د جاپان د چټکې پرمختیا په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي اتحاد له منځه تلل

يو شمېر بهرني او داخلي عوامل چې د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب شول، په لاندې توګه به ورسره آشنا شئ.

الف: کورنی لاملونه:

په شوروي اتحاد کې مارکسيستي او لېنينستي نظام له ۱۹۱۷ـ ۱۹۹۱ز پورې سره له دې چې د سوسيالېزم د تحقق لپاره ورته ډېرې هڅې وشوې، له منځه لاړ. د هغو نظريو پر بنسټ چې د مارکسېزم د پلويانو او د هغوی د مخا لفينو له خوا څرګندې شوې، نو دا ترې جوتېږي، چې د شوروي اتحاد سياسي، اقتصادي او ټولنيز نظام په دې ونه توانېد، چې د روسيې د خلکو اړتياوې پوره کړي. د مارکسيستي نظرياتو څخه په روسي انقلابي بڼه او د سياسي فرهنګ د دوام له امله داسې يو ترکيب رامنځ ته شو، چې يو له بله سره يې هيڅ ډول هماهنګي نه درلوده. سره له دې چې روسيه يې په يوه لوی څواک بدله کړه، خو د انسانانو له فطري خصوصيت سره د توپير له امله په پای کې له منځه تلو سره مخامخ شو.

د شوروي اتحاد اقتدار غوښتونکی سياسي نظام، چې کمونېست ګوند يې د کارګر د استازي په نامه پر

هېواد واکمن کړي و، له شدید کنترول او د ډول ډول ټکولو او اختناق سره سره، په پای کې د میلیتونو د اعتراضاتو په وړاندې چې کلونه کلونه یې د مرکزي حکومت د واکمنۍ لاندې ژوند تېر کړی و، ټینګار ونه شو کړای او هغه پراخ ټولنیز بدلونونه، په ځانګړې توګه هغه زاړه فردي روشونه او وېشنه چې ټولنه ترې جوړه شوې وه او د کمونېست ګوند منشي تطبیقوله، د ۱۹۸۰ز د لسیزې بدلونونه یې چټک کړل، چې په پای کې د میلیتونو د زندان ور پرانیستل شو.

ریګن او ګورباچوف

پر شوروي اتحاد حاکم نظام چې د کمونېزم د نظریو تر رهبرۍ لاندې په ځانګړې توګه د ستالین په وسیله رامنځ ته شو، پخپله د دې نظام د له منځه تلنې سبب و. داسې نظام چې پر اداري او اقتصادي چارو یې بشپړ امرانه کنترول درلود، د ټیټو او منځنیو طبقو فردي ګټې له منځه وړلې او د انسان د فطرت ځانګړتیاوې یې نه منلې. د شوروي اتحاد د صنعتي لاس ته راوړنو سره سره یې د خلکو عادي ورځنۍ اړتیاوې نه شوې پوره کولای او هغه اقتصادي او انساني منابع یې چې درلودې، له هغوی څخه یې په پوځي برخو کې ګټه واخیسته.

د امریکایانو فشار او له پردیو څخه وېره چې په روسي ټولنه کې یې رېښه درلوده، د داخلي ناخوالو د پټولو لپاره به یې په افراطي توګه ورته پاملرنه کوله. فدرالي نظام به ادعا کوله چې د ټولو میلیتونو او قومونو بشپړ حقوق په پام کې نیول کېږي، خو په عمل کې یې توپیر درلود، چې دغه تبعیض په میلیتونو کې ناخوښي او نارضایتي رامنځ ته کړه. سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

گورباچوف ډېره هڅه وکړه چې دا تبعیض له منځه یوسي، خو بریالی نه شو، تر دې چې د نظام د له منځه تلنې زمینه په تدریج سره تیاره شوه.

په پای کې په ۱۹۹۱ز کال کې د شوروي سیاسي، اقتصادي او ټولنیز نظام سره د دې چې ۷۴ کاله یې ډېرې هڅې وکړې، خو د سوسیالېزم پر تداوم او عملي کېدنه بریالی نه شو په پایله کې له منځه لاړ.

ب ـ بهرني لاملونه:

د دویمې نړیوالې جګړې تر پای وروسته، سوړ جنګ پیل شو، ځکه په دې موده کې کومه نړیواله جګړه رامنځ ته نه شوه. او لویو ځواکونو یو د بل پر ضد تبلیغات پیل کړل او تسلیحاتي سیالی پیل شوې او هر یوه هڅه کوله چې ورانوونکې وسله جوړه کړي. لوېدیځو هېوادونو د امریکا په مشرۍ د کمونېزم د خپراوي پر ضد پراخه تبلیغات پیل کړل او په شوروي اتحاد کې یې کمونیستي نظام تخریباوه.

فضايي سیالی او رقابتونه هم د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب ګڼل کېږي، ځکه چې د هرې فضايي بېړۍ لپاره په میلیاردونو امریکايي ډالر لګول کېده او د شوروي اتحاد لپاره د هرې مصنوعي سپوږمۍ جوړول او توغول ورته ډېر ګران تمامېده.

شوروي اتحاد افغانستان په ۱۹۷۸ز کې اشغال کړ، شوروي اتحاد دا فکر نه کاوه چې دا جګړه به اوږده شي او د غیرتمنو افغانانو له داسې مقاومت سره به مخامخ شي. د روسانو د تر اشغال وروسته افغانستان سره اسلامي او لوېدیځو دولتونو مرسته کوله او شوروي اتحاد په دې جګړې کې ډېر لګښتونه وکړل، چې د هغه کمزوری اقتصاد یې لا پسې کمزوری کړ. د شوروي اتحاد په له منځه وړنې کې ځاني تلفات هم له سترو عواملو څخه ګڼل کېږي، ځکه د ځوانانو وژنه او معیوب کېدنه د خلکو د کرکې سبب شوه او له افغانستان څخه د قواوو د ویستلو غوښتونکي شول. په پای کې شوروي اتحاد په افغانستان کې ماتې وخوړه او خپل ځواکونه یې له افغانستانه بهر کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنیو کورنۍ او بهرني لاملو د شوروي اتحاد د له منځه وړنې لپاره مناسب شرايط برابر کړل، چې حاکم نظام په خپلو ټولو هڅو سره په دې ونه توانېد چې مخه يې ونيسي، چې په پای کې د کمونست گوند تر اوږده حاکميت وروسته پر پنځلسو جمهوريتونو شوروي اتحاد وپاشل شو. سوسياليستي نظام له منځه لاړ او ډېرو جمهوريتونو خپله خپلواکي اعلان کړه.

په ټولگي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د سوسياليستي نظام پر ماهيت او دويمه ډله دې د شوروي اتحاد د له منځه تلنې پر کورنۍ عواملو خبرې وکړي او پايله دې په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ د روسيې کارگري انقلاب په کوم کال کې رامنځ ته شو؟

۲ـ شوروي سوسياليستي نظام په کوم کال کې له منځه لاړ؟

۳ـ په ۱۹۸۰ ز لسيزه کې په شوروي کې کوم بدلونونه رامنځ ته شول؟

۴ـ شوروي نظام څو کاله دوام وکړ او څو جمهوريتونه يې لرل؟

۵- د افغانستان مسلمان ملت د شوروي او کمونيزم په نابودي کې کومه ونډه ولوبوله په لنډه توگه ووايي.

د ټولگي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنگي شخصيتونو څخه د شوروي اتحاد په له منځه تللو کې د بهرنيو لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولگي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الماني فدرالي جمهوریت

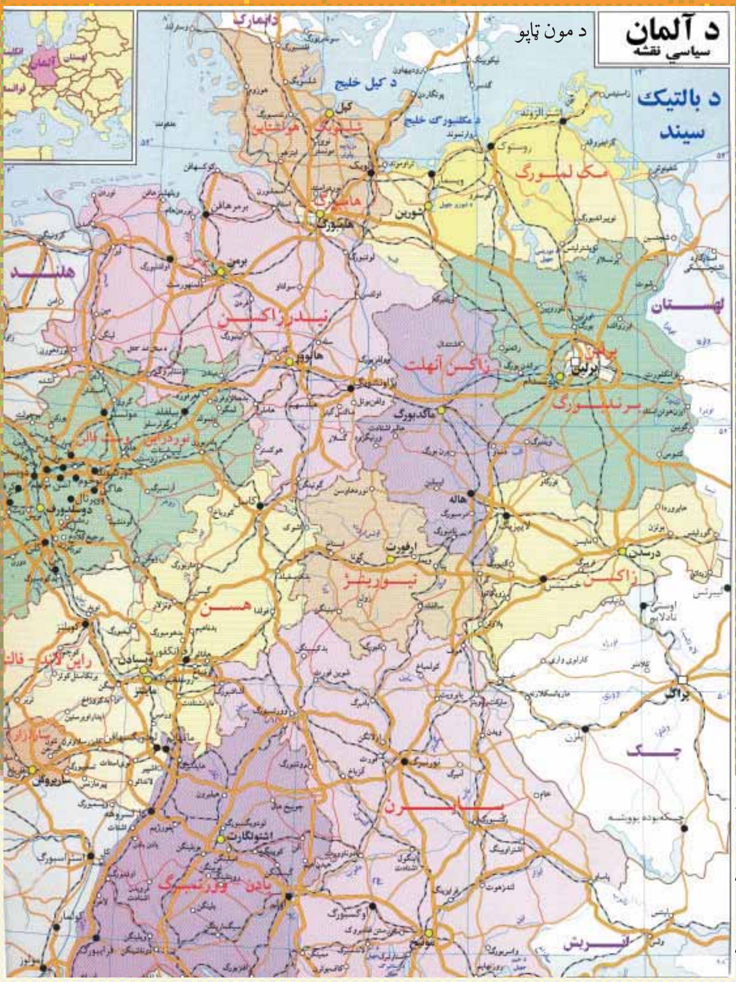

آیا پوهېږئ چې د المان جمهوریت څو ایالتونه او څه ډول سیاسي جوړښت لري؟

د آلمان فدرالي جمهوریت د نړۍ د پرمختللو صنعتي هېوادونو له ډلې څخه دی. دا هېواد چې په اروپا کې پروت دی، په شمال کې له ډنمارک او بالتیک بحیرې، ختیځ کې یې پولند او د چک جمهوریت، په سهېل کې یې له اتریش او سویس او لوېدیځ کې له فرانسې، بلژیک، لوکزامبورک او هالنډ سره پوله لري.

المان یو دېموکرات فدرالي جمهوریت دی او شپاړس ایالاتونه لري. دغه ایالات کولای شي، چې په ځینو چارو کې خپلواک عمل وکړي. المان له فرانسې او روسې سره د جګړې پر مهال په ۱۸۷۱ز کې د یوه ملت په توګه متحد شو.

د دولت اجرايي قدرت د فدرالي صدراعظم سره وي. بوند سرات(فدرال شورا) صدراعظم ټاکي. جمهور رئيس د يو ګډې ناستې د بوندسرات او د ايالتي استازو(بوند ستاګ) د مساوي غړو په ګډون د پنځو کالو لپاره ټاکل کېږي. سره له دې چې په ۱۹۹۰ز کال کې برلېن پلازمېنه وټاکل شوه، خو د المان پارلمان، وزيران، جمهور رئيس او فدرال صدراعظم د بن په ښار کې اوسي.

انګلا مرکل د آلمان لومړۍ وزيره

د المان فدرالي جمهوريت د ملګروملتونو د سازمان ، د شمالي اتلانتيک د تړون، د اوو هېوادونو له ډلې، د لوېديزې اروپا د پنځو هېوادونو د اتحاديې ، د امنيت او همکاريو کنفرانس په اروپا کې د همکارۍ او هم د اروپايي اتحاديې د بنسټ ايښودونکو څخه دی.

تر امريکا او جاپان وروسته، المان د نړۍ دريم صنعتي څواک دی. تر دويمې نړيوا لې جګړې وروسته د المان اقتصادي ودې او پرمختګ ته د (المان اقتصادي معجزه) ويل شوې ده

المان داسې يو هېواد دی، چې ګڼ شمېر سياسي ګوندونه په کې فعاليت کوي، چې مهم يې په لاندې ډول دي:

- سوسيال دېموکرات ګوند (سوسياليست).
- دېموکرات مسيحي ګوند (محافظه کار).
- سوسياليستي مسيحي ګوند.
- آزاد دېموکرات ګوند (لېبرال).
- شين ګوند (د چاپېريال ساتنه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ سوسیالېزم دېموکرات ګوند (د ختیځ المان پخوانی کمونیستي ګوند).

المان په بهرني سیاست کې یوازې لوبغاړی نه دی. د آلمان سیاست د هغه بلوك تقویت دی، چې (لوېدیځ) ورته ویل کیږي. المان له فرانسې سره ځانګړی نږدېوالی لري. د امریکا له متحده ایالاتو سره د المان نږدېوالی او همکاري د هغه د بهرني سیاست یو بل رکن دی. د المان بهرنی سیاست په ټوله نړۍ کې د سولې د ټینګښت، د درېمې نړۍ سره د دوستانه اړیکو د پراختیا او د هغوی د اقتصاد د ودې، او د بشر د حقوقو د رعایت پر ستنو ولاړ دی.

الماني ژبه د هندو جرمن د ډلې یوه برخه ده. دا ژبه د ډنمارکي، ناروېژي، سوېډني، هالنډي او همدارنګه د انګلیسي ژبې سره په کورنۍ کې شریکه ده. په المان کې په مختلفو لهجو خبرې کېږي. د المان د خلکو له اغلبو لهجو څخه کولای شو، چې محلي مبداېې ومومو. په لومړیو کې د اوسني المان په ځمکه کې مختلف قبایل لکه، فرانکانو، زاکس، شوابان، او بابریان اوسېدل. نن ورځ دغه قبایل په خپله لومړۍ بڼه نشته، خو رواجونه او لهجې یې د سیمې په مختلفو ډلو کې ساتلي دي.

د المان مهم صنایع الکترونیکي وسایل، کېمیاوي مواد، منسوجات، غذایي او ترانسپورتي وسایلو څخه عبارت دي. همدارنګه المان د ډېرو د سکرو ذخیرې، د اوسپنې، مسو، قلعي، نکل، سپینو زرو او مالګې کانونه لري، خو د المان د صنعت لپاره بسنه نه کوي او وارداتو ته یې ډېره اړتیا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډلې دې د المان د موقعیت او دویمه ډله دې د المان د پارلماني نظام په اړه په خپلو کې خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ د المان صدراعظم څنګه ټاکل کېږي؟

۲ـ د المان پارلمان څو مجلسه لري؟

۳ـ ختیځ او لوېدیځ المان په کوم کال کې سره یو ځای شول؟

۴ـ د المان د مهمو ګوندونو نومونه یاد کړئ؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د المان د اقتصاد او ژبې په برخه کې له خپلو ښوونکو او فرهنګي شخصیتونو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووايي.

د فرانسې جمهوریت

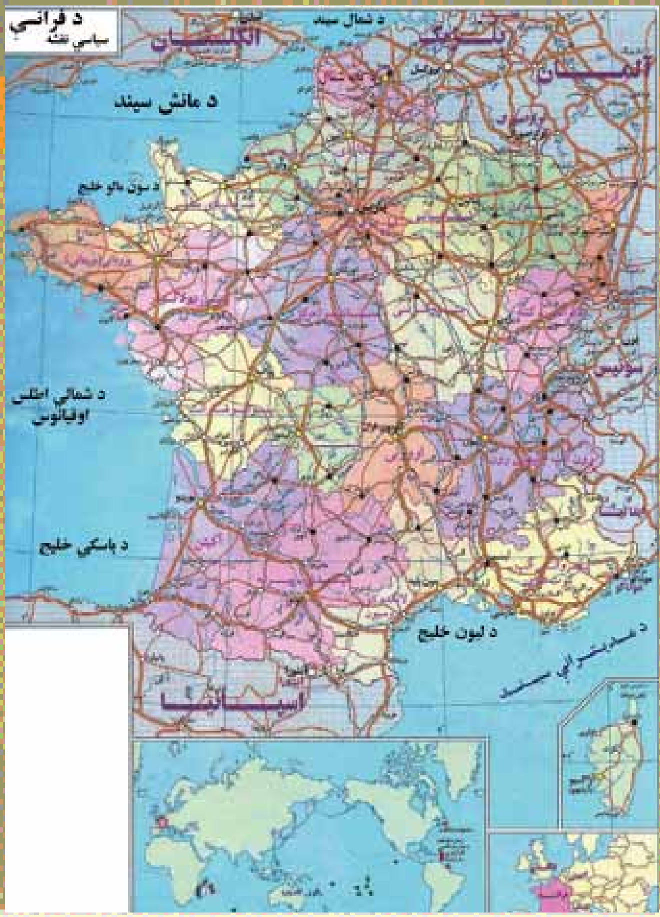

فرانسه یو اروپایي هېواد دی، چې ډېر لرغونی او پخوانی تاریخ لري، چې په دې لوست کې به په لنډه توګه ورسره آشنا شئ.

فرانسه د اروپا په لوېدیځ کې پرته ده، چې شمال لوري ته يې د مانش بحیره، سهېل ته يې د مدیترانیې بحیره، ختیځ ته يې بلجیم، سویس، ایټالیه، لوکزامبورګ او موناکو، لوېدیځ ته يې د بیسکای خلیج او سهېل ختیځ ته يې اسپانیا موقعیت لري.

د دې هېواد اوسېدونکي فرانسوي سپین نژاده دي، چې د فرانسې ۹۳٪ وګړي تشکیلوي. د دې هېواد ۹۲٪ خلک د عیسوي دین پیروان دي. همدارنګه ۹۷٪ اوسېدونکي يې په فرانسوي ژبه خبرې کوي.

فرانسه داسې یو هېواد دی، چې د لرغوني تاریخ په لرلو سره له میلاد څخه پخوا د ګل Goul په نامه یادېده. سلیتیک، باسک او جرمنیان په کې اوسېدل. د ۱۲۵ ق. م په شا وخواکې رومیانو پر ګل حمله وکړه او د مدیترانیې د سمندرګي شاوخواوې يې ونیولې.

په شپږمه او اوومه زېږدیزه پېړۍ کې په ګل کې مختلفو شاهانو واک درلود او خونړۍ جګړې يې تر منځ پېښې شوې. هغه تمدن چې رومیانو يې بنسټ ایښی و، له خطر سره مخامخ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۷۷۱ زیږدیز کې شارلمان د فرانسې پاچا شو او د واکمنۍ په ۵۰ کلنه موده کې یې فرانسې ډېر ځایونه ونیول. په ۷۷۴ز کال کې یې ایټالیه ونیوله، جرمني قبایل یې مات او د اسلام له سربښندونکو سره یې چې د فرانسې تر سویله رسیدلي ؤ کلکې جګړې وکړې. په ۸۰۰ ز کال کې د مسیحیانو رهبر (پاپ،) د روم د امپراطورۍ تاج د فرانسې د حکمران شارلمان پر سر کېښود. د شارلمان د واکمنۍ په پای کې د هالنډ، بلجیم، المان، سویس، اتریش، چک، سلواک، هنګري، یوګوسلاویا، ایټالیا او د اسپانیا سیمې د فرانسې په واک کې وې.

تر لسمې میلادي پېړۍ وروسته د فرانسې د شاهانو واک په تدریج سره ډېر شو. د کلیسا رهبران له شاهانو سره یو ځای شول. سوداګري پراخه شوه او په صلیبي جګړو کې د فرانسې ونډه ډېره شوه، چې د فرانسې اعتبار یې په لوېدیځ کې زیات کړ.

په ۱۳مه زیږدیزه پېړۍ کې فرانسه په اروپا کې یو قدرتمند هېواد ګڼل کېده، سره له ډېرو جګړو چې له انګلستان سره یې وکړې، په فرانسه کې مدني او قضایي اداري جوړې او څلورم فلیپ د هنر، فلسفې او کلتور په برخه کې غوره خدمتونه وکړل.

د څوارلسم لویي د واکمنۍ پر وخت د فرانسې کلتور ډېر پرمختګ وکړ، خو د پنځلسم لویي پر وخت فرانسه له بحران سره مخامخ شوه او په تدریج سره د فرانسې لوی انقلاب ته لاره اواره شوه.

په ۱۷۸۹ زیږدیز کې د فرانسې لوی انقلاب بري ته ورسېد، چې د فرانسې او اروپا په تاریخ کې نوی څپرکی پرانیستل شو. د فرانسې اساسي قانون تدوین شو. ولسي جرګې په کار پیل وکړ. د باستیل مشهور زندان پرانیستل شو او انقلابیونو ونیو، بندیان آزاد او شپاړسم لویي اعدام شو. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه اعلان شوه. شاهي نظام ړنګ او د فرانسې د جمهوریت بنسټ کېښودل شو.

په ۱۸۰۴ زیږدیز کې ناپلیون د فرانسې د نظام مشر شو او د وفادارۍ لوړه یې وکړه، چې د نوموړي د حاکمیت پر وخت فرانسې ډېر ځایونه ونیول.

په معاصر وخت ۱۹۴۰ زیږدیز کې فرانسه الماني ځواکونو ونیوله، خو د متفقینو د فشار له امله یې په ۱۹۴۴ زیږدیز کال کې له فرانسې بېرته شا تګ وکړ. تر دویمې نړیوالې جګړې ۱۹۴۵ز کال وروسته فرانسې په تدریجي توګه خپلې مستعمرې له لاسه ورکړې. لومړی سوریه، وروسته لیبیا، لږ وروسته تونس،

(c) ketabton.com: The Digital Library

المغرب، مدغاسکر، ، ویتنام، لاوس، او کمبودیا تر خونړیو جګړو په ترڅ کې په دې وتوانېدل، چې خپلواکي تر لاسه کړي. په ۱۹۶۲ زېږدیز کال کې ورستنی افریقایي هېواد الجزایر خپله خپلواکي تر لاسه کړه او د فرانسې څلورم جمهوریت له منځه ولاړ.

په ۱۹۶۰ ز کال کې فرانسې خپل لومړنی اتومي بم د افریقا په صحرا کې وازمایه او په چټکۍ سره یې د پرمختګ لاره ونیوله. نن ورځ فرانسه د جرمني او نورو اروپایي هېوادونو تر څنګ د اروپا د وحدت او یووالي لپاره هڅه کوي.

د فرانسې جمهوریت ۲۲ ولایتونه او ۹۶ ولسوالۍ لري. د فرانسې د نفوس ۷۵٪ خلک په ښارونو او ۲۵٪ یې په کلیو کې اوسېږي. په فرانسه کې جمهور رئیس د خلکو له خوا د پنځو کالو لپاره ټاکل کېږي.

په فرانسه کې صدراعظم د ګوندونو د ائتلاف له لارې چې په پارلمان کې ډېرې چوکۍ تر لاسه کړي، ټاکل کېږي. د فرانسې پارلمان دوه جرګې لري، لومړی ولسي جرګه National assembly چې ۵۷۷ غړي لري، چې د خلکو له خوا ټاکل کېږي او د کار موده یې پنځه کاله ده. دویم د مشرانو جرګه Senate ده چې ۳۲۱ کسه غړي لري. د مشرانو د جرګې د غړیو انتخاب د یوه انجمن له خوا چې Electoral college نومېږي, د ۹ کالو لپاره ټاکل کېږي. په فرانسه کې ولسي او مشرانو جرګه هر یو خپل مستقل رئیس لري. جمهور رئیس کولای شي چې ولسي جرګه منحله کړي. د مشرانو جرګې رئیس د دې واک لري چې د جمهور رئیس په نه شتون کې د هغه چارې سر ته ورسوي.

په فرانسه کې ګڼ شمېر ګوندونه فعالیت کوي. د بېلګې په توګه د فرانسې کمونېست ګوند، رادیکال چپ ګوند، جمهوري غوښتونکي، د فرانسې جنبش، ملي جبهه، ملي غورځنګ، د اصلاح غوښتونکو جنبش، سوسیالېست ګوند او نور.

فرانسه د نړۍ د اوو صنعتي هېوادونو له جملې څخه ده . پرمختللی اقتصاد لري او ټولو اقتصادي سکتورونو یې په متوازي ډول پرمختګ کړی دی.

نن ورځ په فرانسه کې د اقتصاد په برخه کې د دولت ونډه لږېږي، خو له دې سره هم د فرانسې دولت د اوسپنو د کرښو،برېښنایي تاسیساتو، هوایي کرښو او مخابراتو په برخه کې پانګه اچونه کوي. غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بنسټيزو اقتصادي پروژو کې چې عام المنفعه بڼه لري، خپل شتون خوندي وساتي.

د صنعت په برخه کې فرانسه زراعتي ماشين الات، د اوسپنې پټلۍ، ميراژ، جګوار، ترانسال، کانکورد، ايربس الوتکې، هيلوکپترې، موټرې، د ترانسپورتي وسايلو پرزې، د بريښنا د توليد تکنالوژي، سامان الات، ساختماني وسايل، کمپيوټر، راډيو، تلويزون، کېمياوي مواد، ځمکني وسايل، عطرونه او نور توليدوي.

فرانسه د هغه اروپايي هېوادونو له ډلې څخه ده، چې په ۱۹۹۹ ز کال کې يې د اروپا پولي واحد (ايرو) د خپل هېواد د پولي واحد په توګه منلی دی.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د فرانسې د تاريخي سابقې په برخه کې او دويمه دې د فرانسې د موقعيت، نفوس، مذهب او د فرانسې د خلکو د ژبې په برخه کې يو له بله سره خبرې وکړي او پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ په تېرو وختونو کې فرانسه په کوم نامه يادېده؟
۲ـ په اتمه ميلادي پېړۍ کې د کوم واکمن پر وخت فرانسې ډېر اروپايي هېوادونه ونيول؟
۳ـ د فرانسې لوی انقلاب په کوم کال کې پېښ شو؟
۴ـ په دويم نړيواله جګړه کې فرانسه د کوم هېواد ځواکونو ونيوله؟
۵ـ د دويمې نړيوالې جګړې وروسته فرانسې خپلې کومې مستعمرې له لاسه ورکړې؟

د ټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د فرانسې د لوی انقلاب په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انگلستان شاهي دولت

پدې لوست کې به د انگلیستان د تاریخ او نورو مهمو مطالبو سره پیژندگلوي تر لاسه کړي.

د طبعي جوړښت له پلوه انگلستان پر درېو برخو وېشل کېږي.

لومړی په شمال کې د سکاټلنډ سیمه: دا سیمه د انگلستان په شمال کې موقعیت لري او غرنۍ سیمه ده.

دویم شمالي ایرلېنډ یا اولسټر : د اولسټر سیمه د ایرلېنډ د جزیرې په شمال ختیځ کې واقع ده، چې مرکز یې بلفاسټ نومېږي.

دریم د انگلنډ او وېلز سیمه ده: انگلنډ او وېلز د انگلستان د جزیرې سهیلي برخه جوړوي.

انگلستان داسې یوه ځمکه ده چې له ورو او لویو ټاپوگانو څخه جوړه شوې ده او په همدې توگه ځینې انگلستان ته د ټاپوگانو هېواد وايي.

انگلیسان سپین نژاده دي، چې د هېواد د نفوسو ۷۹،۲۱ فیصد جوړوي. د انگلیستان د اوسېدونکو له ډلې څخه ۱۵٪ انگلیسي، ۶،۹٪ سکاټلنډي، ۲۴٪ ایرلنډي، ۱،۹ اوستر، ۱،۸ ویلزي او ٪ ۲،۸ یې نور لړه کي دي. د انگلیستان د ۷۲٪ خلکو دین مسیحي دی. ۲۵٪ خلك یې د نورو دینونو پیروان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اداري پلوه انګلستان په څلورو لويو ولايتونو انګلېنډ، وېلز، سکاټلېنډ او شمالي ايرلېنډ وېشل شوی دی.
د انګليسانو ځمکه له پخوا څخه د اوسېدو وړ وه. د يخچال تر دورې وروسته دوه بېلې قبيلې له خپلو ځارويو سره يو ځای له اوسنۍ اسپانيا څخه انګلېنډ يا انګليستان ته مهاجرت وکړ. لرغون پېژندونکي دا قبيله د ايبري په نامه پېژني.

ډيويډ کمرون، د انګلستان لومړی وزير

په ۴-۶ ق .م پېړيو کې د سلت قومونه د ځمکو او ځارويو د تر لاسه کولو لپاره له اسپانيې څخه انګلېنډ ته راغلل او ايبريان يې له هغه ځايه وشړل او پر انګلېنډ باندې د سلت د قومونو اخرنی يرغل په ۷۵ ق.م کې تر سره شو.
له ميلاد څخه پنځه پنځوس کاله مخکې سزار ژويوس د ځمکو د نيولو په هيله پر انګلېنډ حمله وکړه، خو د روميانو يرغلونه په ۴۳ زيږديز کې پر انګلېنډ سختې شوې.
په پای کې په پنځمه زيږديز پېړۍ کې د روميانو قدرت کمزوری شو، څکه نود جرمني له خاورې د انګلو او ساکسون قومونو پر انګلېنډ يرغل وکړ. د انګلو او ساکسون قومونو په ۸۲۹ زيږديز کې د انګلېنډ يوالي تامين کړ. او اوسېدونکي يې پر يوه پاچا راضي شول. وروسته ژرمنانو پر انګلېنډ حمله وکړه او له کلک مقاومت سره مخامخ شول او يوازې يې د انګلېنډ ختيځې او شمالي برخې ونيولې.
د ديارلسمې پېړۍ په لومړيو کې د انګلېنډ پاچاه يو شمېر مدني او سياسي حقوق په رسميت وپېژندل او داسې فرمانونه يې صادر کړل، چې له ننيو مدني نهادونو سره يې ورته والی درلود. اشرافو، فيوډالانو او روحانيونو خپل ملاتړ له پاچا څخه اعلان کړ. د اشرافو د جرګې تر څنګ د عوامو جرګه هم جوړه شوه.
په ۱۴۸۵ م کې هانري د تيودور له کورنۍ څخه پر انګلېنډ حاکم شو. د تيودور شاهانو پر انګلېنډ ۱۲۰ کاله حکومت وکړ. ډېر ديني او ټولنيز اصلاحات يې رامنځ ته کړل. د روم له کليسا څخه يې خپله کليسا جلا کړه او ايرلېنډ يې له انګليستان سره يو ځای کړ.
په ۱۵۵۸ م کې ملکه لومړۍ الېزابت د انګليستان حکمرانه شوه او انګليستان يې د خپل وخت يو اقتصادي او پوځي ځواک وګرځاوه.
انګلستان د پېړيو په اوږدو کې د ډېرو تاريخي پېښو ژورو او دوه معاصرو نړيوالو جګړو سره مخامخ شو. د دويم نړيوا ل جنګ تر پای وروسته په ۱۹۴۹ز کې انګلستان او امريکا د کمونېستانو د ورځ په ورځ ډېرېدونکي قدرت د مقابلې لپاره د شمالي اتلانتيک (ناتو) پيمان رامنځ ته کړ او په ۱۹۵۷ ز کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل لومړنی اتومي بم وازمایه او په ۱۹۷۶ز کې یې د اروپا د ګډ بازار غړیتوب تر لاسه کړ.

د انګلستان حکومت مشروطه شاهي constitutional Monarch دی او د نړۍ د نورو هېوادونو په څېر تصویب شوی واحد قانون نه لري، خو اساسنامې، لوایح او د ولسي جرګې پرېکړې لري، چې د اساسي قانون په څېر کار ترې اخیستل کېږي. ځکه نو ویلای شو، چې د انګلیسانو اساسي قانون داسې یو ټولګه ده، چې د سیاسي شرایطو سره سم په کې بدلونونه راتلای شي او ولسي جرګه یې ځینې برخې لغوه یا نوې کولای شي.

د انګلیس پارلماني نظام د کوم تدوین یا ترتیب شوي قانون په وسیله منځ ته نه دی راغلی، بلکې د پېړیو تدریجي تکامل بلل کیږي.

په انګلیستان کې پاچاهي میراثي ده، سره له دې چې په تېرو څلورو لسیزو کې ولسي حاکمیت، د اولسي جرګې له لارې د سلطنتي مقام امتیازات او قدرت محدود او را لږ کړی، خو بیا هم شاهي کورنۍ ډېر امتیازونه لري.

په نننۍ انګلیستان کې ملکه د یو شمیر صلاحیتونو په لړ و سره د ملي وحدت د ساتنې، د دولت د رهبرۍ، د نظام د تنظیم او د نهایي پرېکړې سمبول ګڼل کېږي. د قوانینو توشیح، د سولې او جګړې د حکم صادرول، د حکومتونو په رسمیت پېژندل، د قراردادونو او کنوانسیونو قبلول یا ردول، ولسي جرګه ځنډول او د صدراعظم په مشوره یې ردول، لویو او مهمو سیاسي، قضیو او ملکي دندو ټاکنه، د اشرافي القابو توزیع او د صدراعظم ټاکل. د کابینې وزیران د صدراعظم په غوښتنه د ملکې لخوا ټاکل کېږي. ډېر انګلیسي وزیران د اولسي جرګې غړیتوب لري او پاتې یې د مشرانو جرګې غړي وي.

د انګلیستان پارلمان دوه جرګې لري. لومړۍ ولسي جرګه یا د عوامو مجلس چې ۶۵۹ غړي لري چې ټول یې د پنځو کالو لپاره د ټولټاکنو له لارې ټاکل کېږي. دویم د مشرانو جرګه ده، چې ۵۰۰ کسه اشراف مادام العمر Life Peers غړي لري. دغه ارګان درې اصلي څانګې لري. ملکه، د اشرافو جرګه او د عوامو جرګه چې هر یو یې خپلواک دي. د قانون د ترتیب او تدوین په وخت کې د درې واړو توافق لازمي او حتمي ګڼل کیږي. انګلیسي پارلمان په هېواد کې د قانون جوړونې ډېر لوړ ارګان ګڼل کېږي.

په انګلېستان کې مختلف سیاسي ګوندونه فعالیت کوي، چې د بېلګې په توګه د متحد محافظه کار ګوند Conservative and Unionist Party، دېموکرات متحد ګوندParty

Democratic Unionist، کارگر گوند Labor Party، د ویلز گوند Party of Wales
او د سکاټلېنډ ملي گوند Scotland National Party نومونه یادولای شو.

انگلیستان د نړی د لویو صنعتي هېوادونو څخه گڼل کېږي، چې مهمې صنایع یې لویې او کوچنی فابریکې، مختلف ماشین الات او د هغو پرزې، اتومات سامان الات، نقلیه سامان الات، الوتکې، لویې او وړې بېړی، کرنیز وسایل، د اورگاډي پټلی، د انرژی تولید او د هغې تاسیسات، د مخابراتو وسایل، کېمیاوي او غیر کېمیاوي توکې، ساختماني او نور وسایل دي.

انگلیستان د ۱۹۴۵ ز کال د اکتوبر په ۲۴مه د ملگرو ملتونو د امنیت شورا غړیتوب تر لاسه کړ او د ویتو حق لري.

په ټولگي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنی ډله دې په انگلېنډ کې د لومړنیو اوسېدونکو په اړه او دویمه ډله دې د انگلیستان د اداري تشکیلاتو او ټاپوگانو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي او د هغې پایله دې په ټولگي کې ووایي.

پوښتنې:

۱ـ انگلیستان په څو ولایتونو وېشل شوی دی؟

۲ـ په ۱۳مه میلادي پېړی کې کوم بدلونونه په انگلیستان کې رامنځ ته شول؟

۳ـ په انگلیستان کې ملکه کوم واک او صلاحیتونه لري؟

۴ـ په انگلیستان کې صدراعظم کوم واکونه لري؟

۵ـ د انگلیستان د مهمو صنایعو نومونه یاد کړئ؟

د ټولگي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له فرهنگي شخصیتونو او له خپلو مشرانو څخه د انگلیستان د پارلماني نظام په اړه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځلورم څپرکي ارزونه

د دولسم ټولګي د تاریخ درسي کتاب په ځلورم څپرکي د شلمې پیړی مهمو پیښو تر سرلیک لاندې ځینې مطالب او موضوګاني تالیف شوي دي لکه لومړۍ او دویمه نړیواله جګړه او د هغوی لاملونه، د ملګرو ملتونو جوړښت, د جاپان اوښتنه په یو صنعتي ځواک، د پخواني شوروي ټوټې کیدل, د المان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت چې په دې کتاب کې د امکان تر حده پوري دغه عناوین په پام کې نیول شوی دي چې د ۱۹۱٤- ۱۹۱۸ او ۱۹۳۳- ۱۹٤٥ زیږدیز کلونو تر مینځ اقتصادي، سیاسي بحرانونه پکې څیړل شوي او ګټور معلومات وړاندي شوي. همدارنګه هغه زیانونه، ناوړې اغیزې، او بشري تلفات چې د دوو نړیوالو جګړو رامنځ ته کړي پکې انعکاس مومي او هم په دې توګه لنډ معلومات د آلمان، فرانسې او انګلیس د تاریخ فرهنګ، ژبې او سیاسي جوړښتونو په اړوند وړاندې شوي دي. بله موضوع چې د زده کونکو ذهن ته وده ورکولای شي لکه د پخواني شوروي ټوټه کیدل دي چې د قوي حاکمیت په درلودو سره ټوټه کیږي. بل په لنډه موده کې د جاپان بدلیدل په یو صنعتي ځواک باندې ، همدارنګه د ملګرو ملتونو جوړښت د دویمې نړیوالې جګړې وروسته چې څرنګه نړیوالې اړیکې تنظیم کیږي او له انساني فاجعو او کړلیچونو څخه مخ نیوی کوي. دغه ټول مطالب زده کوونکو ته د انګیزو په را مینځ ته کولو او د مهارتونو په لوړوالي کې مرسته کوي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library